

Rodni puls medija u izbornoj kampanji

Medijski monitoring parlamentarnih
izbora u Crnoj Gori 2023. sa fokusom
na rodnu perspektivu

Podgorica, 2023.

RODNI PULS MEDIJA U IZBORNOJ KAMPANJI

Medijski monitoring parlamentarnih izbora u
Crnoj Gori 2023. sa fokusom na rodnu perspektivu

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autori/ke:

Milica Zindović
Damir Nikočević
Jelena Jovanović Marović
Dajana Zečević
Danijel Radević
Olivera Komar
Dejana Ponoš
Mirjana Ivanović Bošković

Saradnici:

Nikola Đurašević
Nikola Obradović

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Tiraž:

100 komada

ISBN 978-9940-44-057-2
COBISS.CG-ID 27269892

Publikacija je dio projekta „SPINoFACT 7 – Medijski monitoring parlamentarnih izbora u Crnoj Gori 2023. sa fokusom na rodnu perspektivu” koji CGO sprovodi uz podršku Vlade SR Njemačke.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost CGO-a i ni na koji način ne može biti interpretiran kao zvanični stav Vlade SR Njemačke, niti ambasade SR Njemačke u Podgorici.

Rodni puls medija u izbornoj kampanji

Medijski monitoring parlamentarnih
izbora u Crnoj Gori 2023. sa fokusom
na rodnu perspektivu

Podgorica, 2023.

Sadržaj

SADRŽAJ	4	ADRIJAN VUKSANOVIĆ, nosilac liste HGI – Na pravoj strani svijeta	49
UVOD	5	VLADIMIR LEPOSAVIĆ, nosilac liste „Pravda za sve!“	52
TEME RODNE RAVNOPRAVNOSTI U IZBORNIM PROGRAMIMA	7	VLADIMIR JOKOVIĆ, nosilac liste SNP – DEMOS - ZA TEBE	58
Procenat žena na listama oko zakonskog minimuma	10	DEJAN VUKŠIĆ, nosilac liste „NARODNA KOALICIJA – SLOŽNO I TAČKA“ (Dejan Vukšić – Demohrišćanski pokret; Marko Milačić – Prava Crna Gora; Vladislav Dajković – Slobodna Crna Gora; Dragica Perović – Demokratska srpska stranka; dr Novica Stanić – Pokret za Pljevlja)	62
MEDIJI ZAINTERESOVANI A KAMPANJU, PARTIJE NE KOMUNICIRAJU PITANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI	15	GENCI NIMANBEGU, nosilac liste Albanska alijanska – Aleanca Shqiptare	66
Opšti presjek	15	SRĐAN PERIĆ, nosilac liste Preokret za sigurnu Crnu Goru	70
Analiza medijskog prisustva izbornih listi	16	DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ, nositeljka liste „Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru“	73
Zastupljenost tema u izornoj kampanji	18	DANIJEL ŽIVKOVIĆ, nosilac liste ZAJEDNO! Za budućnost koja ti pripada (DPS, SD, DUA, LP)	76
Kvalitativni osvrt – rodna ravnopravnost	23	MILOJKO SPAJIĆ, nosilac liste Evropa sad	81
Analiza prisustva žena i muškaraca na bilbordima i u TV spotovima	25	NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ, nosilac liste SDP – Za našu kuću	83
Kvalitativni osvrt na vizualizaciju medijskih objava	29		
Monitoring reklamiranja	30		
RODNA RAVNOPRAVNOST NA DRUŠTVENIM MREŽAMA ZABORAVLJENA	34		
PITANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI I POLITIČKE PARTICIPACIJE ŽENA KROZ VIZURU NOSILACA/NOSITELJKI LISTA ZA PARLAMENTARNE IZBORE	44		
ERVIN IBRAHIMOVIĆ, nosilac liste Jasno je! – Bošnjačka stranka	45		
		PREPORUKE ZA MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O ŽENAMA U IZBORNIM PROCESIMA	87

Uvod

Kod izbornih ciklusa uglavnom se pamti samo rezultat, a rijetko sadržaj kampanje u smislu ključnih poruka i izbornih programa. Na marginama ostaju i teme rodne ravnopravnosti na što, nažalost, ukazuju i posljednji vanredni parlamentarni izbori u Crnoj Gori održani 11. juna. 2023. godine.

Tema rodne ravnopravnosti, ali i odnos između političkih partija i medija uveliko determinišu društvenu stvarnost. Objektivno i nediskriminišuće informisanje javnosti o izbornim procesima izuzetno je važno za jačanje ukupne političke kulture. Kroz projekat „*SPINoFACT 7 – Medijski monitoring parlamentarnih izbora u Crnoj Gori 2023. sa fokusom na rodnu perspektivu*“, koji je sproveo Centar za građansko obrazovanje (CGO), uz podršku ambasade SR Njemačke u Crnoj Gori, cilj je bio staviti u javni fokus rodno odgovorno medijsko izvještavanje, kao dio podsticaja političkoj participaciji žena, a naročito u svijetlu rastuće mizoginije u Crnoj Gori koja već ima odvrćajući efekat za angažman žena u pitanjima od javnog značaja. Dodatno, cilj je bio i da podstaknemo diskusiju različitih društvenih aktera, a prije svega medijskih poslenika, organizacija civilnog društva i predstavnika političkih partija, u vezi sa najvažnijim pitanjima izvještavanja medija tokom kampanje za parlamentarne izbore 2023. godine u Crnoj Gori.

Nalazi monitoringa medija opominju na podzastupljenost pitanja rodne ravnopravnosti u javnoj političkoj komunikaciji. Tako je tokom kampanje zabilježeno svega 178 ili 2% objava koje su se ticale rodne ravnopravnosti, dok je tek 3% medijskih objava stvaralo pozitivnu sliku o ženama. Ovu kampanju je obilježila i znatno mirnija atmosfera u odnosu na prethodne izborne cikluse, ali to nije doprinijelo da mediji pokažu više neutralnosti i izbalansiranosti kroz svoja izvještavanja, iako su određeni pomaci vidljivi.

Tokom trajanja projekta, napravili smo i analizu izbornih programa listi i zaključili da je tema rodne ravnopravnosti i u njima izuzetno malo zastupljena. Dodatno, procenat žena na listama se uglavnom kretao oko zakonskog minimuma. Kroz usmene intervjuje sa nosiocima/teljicama izbornih listi, dobili smo njihove stavove o pitanjima rodne ravnopravnosti, a ti intervju su integralni dio ove publikacije.

Monitoring medija, koji je sproveden uz stručnu podršku agencije Arhimed, obuhvatio je 25 medijskih kuća, najviše do sada od kad CGO sprovodi slične monitoringe. U izvještavanju 10 televizija, 3 dnevna lista i 12 portala evidentirana je i analizirana 9861 medijska objava. Dobijeni podaci daju odgovor na pitanje kako su izborne liste komunicirale pitanja rodne ravnopravnosti, kako je u medijima tretirano političko učešće žena, ali i generalno kako su mediji izvještavali o izbornim listama. Primjetno je da su najveće političke partije i koalicije generisale najviše medijskih objava, kako pozitivnih tako i negativnih. Analiza medijskog sadržaja pokazala je i polarizaciju unutar medija u Crnoj Gori, sa primjetnim navijačkim umjesto izbalansiranim izvještavanjem. Uz analizu reklamiranja političkih partija na televizijama, radio stanicama, u štampanim medijima, društvenim mrežama, zakupom bilbord

pozicija dodatno smo i izračunali koga je najmanje, a koga najviše „koštao“ poslanički mandat u ovom dijelu.

Tim od 6 nezavisnih monitora koji dolaze iz NVO i medijske zajednice, a koje je CGO angažovao, pratio je izbornu kampanju na društvenim mrežama - Facebook, Twitter i Instagram - na kojima je analizirano preko 6600 objava, a praćeno je oko 120 zvaničnih stranica političkih partija, izbornih listi, koalicija, lidera/ki, nosioca/nositeljki listi. Nažalost, i tu su bile vrlo rijetke objave čiji je cilj promocija rodne ravnopravnosti.

Bilbordi su prepoznati kao važno sredstvo političke komunikacije, a analizirani su u svim crnogorskim opštinama u dijelu prisustva žena, kao i odnosa muških i ženskih figura i na bilbordima i na TV spotovima.

Dodatno, posebnu važnost projekta čini 11 infografika, ali i video animacija koja je sumirala ključne nalaze svih istraživanja. Vjerujemo da će ovi informativni i lako dostupni materijali ostati vrijedan trag za uporedne analize tokom idućih izbornih ciklusa.

Rodna ravnopravnost je temeljni princip modernog društva, a izborni proces i mediji imaju ključnu ulogu u njenom promovisanju. Upravo je cilj projekta bio osvijetliti važnost i poziciju ovog pitanja u Crnoj Gori, a sve kao dio doprinosa izgradnji inkluzivnijeg i pravednijeg društva. U tom kontekstu, rodno osjetljivi stereotipi moraju biti svakodnevno suzbijani, posebno kroz političke partije i izborne procese jer je to prostor koji u značajnom omogućava ili onemogućava ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca na pozicijama odlučivanja. Kvote nisu dovoljne, a to pokazuje i novi sastav Skupštine, koji je na konstitutivnoj sjednici imao svega 21% žena.

Publikacija „*Rodni puls medija u izbornim kampanjama*“ je jedna od kockica mozaika ove složene teme koja nam svima mora biti više u fokusu. Posebnu zahvalnost dugujemo ambasadi SR Njemačke u Crnoj Gori koja je to prepoznala i podržala kroz sprovođenje ovoga projekta.

Teme rodne ravnopravnosti u izbornim programima

Pitanjima rodne ravnopravnosti i prava žena, kao i njihovom položaju na javnoj, društvenoj i političkoj sceni Crne Gore, u svojim izbornim programima za parlamentarne izbore 2023. godine, direktno ili indirektno bavilo se svega 6 političkih subjekata, odnosno 40% od ukupnog broja učesnika na izborima. Preostalih 60% aktera u svom programu nema niti jednu stavku koja se odnosi na ženska prava i rodnu ravnopravnost, a naročito je zabrinjavajuće što se u tih 60% nalaze i oni politički subjekti koji su na parlamentarnim izborima ostvarili najbolje rezultate. Nažalost, ovim pitanjima uglavnom su se bavile one političke partije koje su osvojile izuzetno mali broj mandata ili nisu uopšte preskočile izborni prag, izuzev koalicije *Zajedno!* i *Bošnjačke stranke*. Takođe, interesantno je da su temu rodne ravnopravnosti najobimnije razradile partije manje brojnih naroda u Crnoj Gori (*Bošnjačka stranka*, *Albansa alijansa* i *Albanski forum*) koje su, kao i koalicija *Da. Mi možemo za Građansku Crnu Goru* i *Pokret za promjene*, ovoj tematici opredijelili čitava poglavlja u izbornim programima.

Među političkim subjektima koji su nešto značajniji dio programa opredijelili ovom važnom pitanju prednjači **Bošnjačka stranka (BS)**¹, i taj segment čini **4.65%** njihovog izbornog programa. Očekivano, s obzirom da ova stranka predstavlja manje brojan narod u Crnoj Gori, posvetili su pažnju ženama bošnjačke nacionalnosti. Tako se problematizuje da žene manje brojnih naroda trpe dodatnu marginalizaciju u odnosu na ostale žene na političkoj sceni, te da one do sada nisu zauzimale važne rukovodeće pozicije u državi. Nadalje, BS izražava zalaganje da pripadnice bošnjačkog naroda budu zastupljenije na visokorangiranim položajima, vidljivije u javnosti, i aktivnije akterke društvene i političke mape Crne Gore, uz prateće otklanjanje stereotipa koje ih prate. Osim toga, radi promjene aktuelnog stanja u ovoj oblasti, BS navodi i nekoliko konkretnih mehanizama koje planira primijeniti: promocija obrazovanja i edukacija žena posredstvom Foruma žena, organizovanje obuka u cilju jačanja ženskog preduzetništva, povećanje naknada porodiljama, borba protiv diskriminacije nad ženama, itd.

Pokret za promjene (PzP)² opredijelio je **4.5%** izbornog programa pitanju položaja žena,

¹ Izborni program "JASNO JE! – Bošnjačka stranka – mr Ervin Ibrahimović"

² Izborni program Pokreta za promjene – Prvo Crna Gora: Reforme za spas zemlje

uključujući poseban odjeljak. Konstatujući da je rodna ravnopravnost potreba crnogorskog društva, PzP problematizuje dominaciju muškaraca na mjestima odlučivanja, nepostojanje pariteta pri zapošljavanju, nasilje nad ženama, stereotipe koji za posljedicu imaju i psihičko i fizičko nasilje prema ženama, rodnu diskriminaciju sa akcentom na žene iz ranjivih kategorija, izloženost verbalnom nasilju, itd. PzP daje i preporuke koje bi trebalo da doprinesu afirmaciji žena, poput: ekonomskog osnaživanja žena i snaženja ženskog preduzetništva sa koncizno navedenim mjerama; pozitivne diskriminacije i stimulativnih mjera za žene OSI, samohrane majke, žene žrtve porodičnog nasilja; socijalnih penzija i novčanih naknada za određene kategorije žena; mjera podrške tokom trudničkog i porodičnog odsustva; formiranja Fonda za naknadu štete žrtvama nasilja; pozicioniranja Ženskog kluba kao stalnog radnog tijela Skupštine; sankcionisanja verbalnog nasilja nad ženama iz javnog života; zagovaranja većeg učešća žena na mjestima odlučivanja, itd.

Koalicija **DA. Mi možemo, za građansku Crnu Goru**³ ističe unaprjeđenje položaja žena u društvu kao jedan od prioriteta u svom izbornom programu⁴ i posvećuje mu **4%**, predlažući i niz mjera u tom pravcu. Te mjere, *inter alia*, obuhvataju: rodni paritet i adekvatniju zastupljenost žena na mjestima od važnosti za donošenje odluka; ohrabrivanje žena za snažniju političku participaciju; donošenje izbornog zakonodavstva kojim se suštinski rješavanja pitanje (ne)jednake zastupljenosti žena i muškaraca; borbu protiv diskriminacije nad ženama, konkretne akcije za preveniranje i ukidanje svih oblika diskriminacije na polnoj osnovi, nasilja nad ženama, nasilja u porodici i trgovine ženama; jačanje i stvaranje novih institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost; mjere koje se odnose na porodicu, vaspitanje djece, ženski rad u kući, itd. Takođe, opominju i na neophodnost upotrebe rodno senzitivnog jezika, kao i na generalno podizanje svijesti o značaju ovih pitanja.

U izbornom programu **Albanske alijanse**⁵, segment pod nazivom „Žene“ čini **6.44%** i detaljno problematizuje određena pitanja, ali i nudi mjere za njihovo adresiranje. Fokus je na ekonomskom snaženju albanskih žena u Crnoj Gori i politikama kojima se to namjerava postići, uključujući poreske olakšice za žene, prednost pri raspodjeli fondova i subvencija, itd. Ova lista je jedina otvorila pitanje nasljeđa porodične imovine, uz obećanje da će preuzeti konkretne zakonske inicijative kako bi se ženama obezbijedio jednak tretman u ovoj oblasti. Takođe, ističu i prava djevojaka na školovanje, te pomoć oko troškova školovanja žena u albanskom društvu Crne Gore, kao i programe stipendiranja za žene u zemlji i inostranstvu. Specifičnost ovog izbornog programa je i u zalaganju za poboljšanje nivoa socijalne zaštite i zdravstvenih usluga za određene potrebe žena. U programu se jasno problematizuje i nasilje nad ženama i porodično nasilje, za šta se zahtijevaju oštre zakonske mjere, kao i promjena društvene svijesti, te iskorjenjivanje stereotipa i predrasuda, koji dodatno podstiču nasilna i diskriminatorna djelovanja. Konačno, veliki značaj se daje povećanju učešća žena na pozicijama odlučivanja, izbornim listama i različitim funkcijama.

Albanski forum⁶ je za ženska prava opredijelio **1,70%** svog izbornog programa. Ovaj politički

3 Koalicija je sastavljena od dva subjekta: Građanskog pokreta „Mi Možemo“ i Građanske Crne Gore

4 Izborni program grupe građana „Mi možemo“

5 Izborna platforma - Koalicija „Albanska Alijansa“ (Forca –Demokratska Partija–Demokratski Savez U Crnoj Gori-Pokret Za Tuzi)

6 Izborni i politički program Albanskog foruma - Albanski forum - Nik Gjeloshaj „BESA za evropski razvoj“

subjekat, kroz segment „Ženska prava“; navodi da posebno *afirmiše rodnu ravnopravnost i ženska prava zasnovana na ljudskom dostojanstvu i savremenim principima civilizacije*. Oni se, kroz program, obavezuju da će ubuduće nastaviti da podržavaju mjere afirmativne politike, kao i jednako povećanje učešća žena u političkom, ekonomskom i društvenom životu, ali na osnovu meritokratije.

Pitanja žena u programu **Koalicije ZAJEDNO! – za budućnost koja ti prapada – Danijel Živković (DPS, SD, DUA, LP)**⁷ zauzela su **2,35%** ukupnog programa. Ova koalicija kratko prioritizuje razvoj ženskog, kreativnog i socijalnog preduzetništva. Takođe, obavezuje se da će raditi na jačanju „*kadrovskog kapaciteta vaspitno – obrazovnih ustanova, kao i ustanova socijalnog staranja u cilju suzbijanja vršnjačkog nasilja, nasilja nad ženama, starijim licima i sl*“. Ovaj politički subjekat najavio je i formiranje skloništa za žene žrtve nasilja, kao i zakonodavne izmjene u dijelu sankcionisanja ozbiljnih krivičnih djela, poput femicida, vršnjačkog nasilja, nasilja nad starijima, itd.

Izborni program **pokreta Preokret**⁸ u svega **0,30%** svoje sadržine prepoznaje značaj rodne ravnopravnosti. U dijelu pod nazivom „Ljudska prava“ u jednoj rečenici navodi se da je potrebno „*promovisanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima sa posebnim akcentom na ista prava u privatnoj sferi, ali i u radu*“. Takođe, Preokret se zalaže za borbu protiv diskriminacije i stopiranje bilo kakve vrste diskriminacije.

⁷ Izborni program – Crna Gora u Pokretu – Zajedno!

⁸ Program pokreta Preokret dostupan na: <https://www.preokret.me/program>

Procenat žena na listama oko zakonskog minimuma

Analizom izbornih lista koje su učestvovala na parlamentarnim izborima, održanih 11. juna 2023. godine, istraživački tim Centra za građansko obrazovanje (CGO) pratio je poštovanje odredbi **Zakona o izboru odbornika i poslanika**, koje, kao mjeru afirmativne akcije, propisuju minimalnu kvotu od 30% za manje zastupljen pol, kao i raspored kandidata/kinja, odnosno, da se jedan pripadnik/ca tog pola mora naći među svaka četiri imena na listi. Cilj je bio utvrđivanje broja, odnosno procenta zastupljenosti manje zastupljenog pola (uglavnom se misli na žene) na 15 izbornih lista koje su učestvovala na ovim izborima. Osim toga, izvršeno je i poređenje sa prethodnim parlamentarnim izborima, održanim 30. avgusta 2020. godine, radi bilježenja trendova u dijelu zastupljenosti žena na izbornim listama i primjeni ovih mjera afirmativne akcije.

Za potrebe studije analizirano je svih 15 izbornih lista: *Jasno je!* - Bošnjačka stranka - mr Ervin Ibrahimović; HGI - Na pravoj strani svijeta; "Pravda za sve!" - dr Vladimir Leposavić; SNP - DEMOS - Za tebe; Narodna koalicija - složno i tačka" (Dejan Vukšić - Demohrišćanski pokret; Marko Milačić - Prava Crna Gora; Vladislav Dajković - Slobodna Crna Gora; Dragica Perović - Demokratska srpska stranka; dr Novica Stanić - Pokret za Pljevlja); Albanska alijansa - Aleanca shqiptare; Preokret za sigurnu Crnu Goru - Srđan Perić; Pokret za promjene - Prvo Crna Gora - Nebojša Medojević - Reforme za spas zemlje; Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru!; Zajedno! Za budućnost koja ti pripada - Danijel Živković (DPS, SD, DUA, LP); Evropa sad - Milojko Spajić; SDP - Za našu kuću; Aleksa i Dritan - Hrabro se broji!; Za budućnost Crne Gore (Nova srpska demokratija, Demokratska narodna partija Crne Gore, Radnička partija); i Albanski forum - Nik Gjelošhaj "BESA za Evropski Razvoj" (Forum shqiptar - Nik Gjelošhaj "BESA për Zhvillim Evropian").

Takođe, treba napomenuti da je za učešće na održanim parlamentarnim izborima Državnoj izbornoj komisiji (DIK) podnijeto 17 kandidatura, ali su dvije odbijene. Riječ je o listama *Crnogorske građanske akcije* i pokreta *La casa de papel*, koje ni nakon vraćanja na dopunu dokumentacije od strane DIK-a istu nisu adekvatno dopunili.⁹ Zanimljiva je činjenica da je **lista Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru!**, kao jedina čija je nositeljka bila žena, takođe vraćana na doradu, jer joj je nedostajalo 170

⁹ Lista *Crnogorske građanske akcije* odbijena je jer joj je nedostajalo 35 validnih potpisa, a za pokret *La casa de papel* DIK nije mogao jasno zaključiti koga pokret zastupa, jer je u izbornoj prijavi naveo da zastupa italijansku zajednicu u Crnoj Gori, dok u programskim ciljevima pokreta stoji da isti zastupa hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori

potpisa, ali i zbog nedovoljnog broja kandidata manje zastupljenog pola, što su u slučaju ove liste, bili muškarci.

Analiza 15 izbornih lista ukazuje da su svi politički subjekti ispoštovali zakonski okvir koji nalaže 30% zastupljenosti manje zastupljenog pola. Takođe, svi izborni akteri su na svojim izbornim listama u četiri imena imali jedno koje pripada manje zastupljenom polu. Ipak, praksa je pokazala da su partije najčešće, kao i u slučaju ranijih izbornih ciklusa, ovu kvotu shvatale doslovno, pa su rijetki bili subjekti koji su prešli zakonski minimum, dok je za žene uglavnom bilo rezervisano svako četvrto, osmo, dvanaesto, šesnaesto mjesto, itd. **Čime su partije ponovo demonstrirale nezrelost i suštinsko nerazumijevanje ove mjere afirmativne akcije.** U prilog tome ide i činjenica da, iako je zabilježen određen brojčani pomak, a pogotovo na listama manjinskih partija, **sa izuzetkom pokreta *Mi možemo*, koji je imao nositeljku liste, žena nije bila u prva dva mjesta ni kod jedne druge izborne liste.** Šest lista je od prva četiri mjesta, ženu stavilo na četvrto mjesto, sedam na treće mjesto, lista *SNP – Demos* je imala ženu i na trećem i četvrtom mjestu, dok je pokret *Mi možemo* imao muškarca na četvrtom mjestu. **Ovakvo pozicioniranje žena na niže rangiranim mjestima na listi, a pogotovo uz pretpostavku da neke manje liste neće dobiti onoliko mandata koliko bi bilo dovoljno da makar jedna žena iz konkretne partije uđe u Skupštinu, govori o jasnoj namjeri da se žene i na ovaj način diskvalifikuju iz ključnih procesa i da se njihov broj u ovom sazivu još više umanjio¹⁰.**

Konačno, analiza pokazuje da je na održanim parlamentarnim izborima učestvovalo **398 žena** koje su se našle na izbornim listama, odnosno **35.76%** od ukupnog broja učesnika (**1113**).

Izborna lista	Broj i procenat zastupljenosti žena na listi	Redosljed kandidata/kinja na listi (1 od 4 mjesta)
Jasno je! – Bošnjačka stranka – mr Ervin Ibrahimović	33 (41%)	ispoštovan redosljed
HGI – Na pravoj strani svijeta	29 (41%)	ispoštovan redosljed
Pravda za sve! dr Vladimir Leposavić	17 (31%)	ispoštovan redosljed
SNP – DEMOS – ZA TEBE	26 (32%)	ispoštovan redosljed
Narodna koalicija „Složno i tačka“ – (Dejan Vukšić – Demohrišćanski pokret, Marko Milačić – Prava Crna Gora, Vladislav Dajković – Slobodna Crna Gora, Dragica Perović – Demokratska srpska stranka, dr Novica Stanić – Pokret za Pljevlja)	25 (31%)	ispoštovan redosljed
Albanska alijansa – Aleanca Shqiptare	21 (31%)	ispoštovan redosljed

10 U konstitutivnom sazivu Parlamenta, od ukupno 81 poslaničkog mjesta, svega 17 (21%) biće raspoređeno ženama, a nijedna od devet lista koje su osvojile mandate za novi skupštinski saziv neće imati preko 30% poslanica na konstitutivnoj sjednici, dok čak četiri liste koje zajedno broje šest mandata i nemaju u sastavu žene

Preokret za sigurnu Crnu Goru – Srđan Perić	17 (31%)	ispoštovan redosljed
Pokret za promjene – PRVO CRNA GORA – Nebojša Medojević – Reforme za spas zemlje	30 (37%)	ispoštovan redosljed
Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru!	45 (58%)	ispoštovan redosljed
Zajedno! Za budućnost koja ti pripada – Danijel Živković (DPS, SD, DUA, LP)	32 (40%)	ispoštovan redosljed
Evropa sad – Miloško Spajić	28 (35%)	ispoštovan redosljed
SDP – Za našu kuću	26 (32%)	ispoštovan redosljed
Aleksa i Dritan – Hrabro se broji!	25 (31%)	ispoštovan redosljed
Za budućnost Crne Gore (Nova srpska demokratija, Demokratska narodna partija, Radnička partija)	26 (32%)	ispoštovan redosljed
Albanski forum – Nik Gjelošhaj „BESA za Evropski razvoj“ Forumi shqiptar – Nik Gjelošhaj „BESA per Zhvillim Evropian“	18 (30%)	ispoštovan redosljed

Tabela 1. Zastupljenosti žena na izbornim listama za parlamentarne izbore 2023.

Žene su procentualno najmanje bile zastupljene na listi **Albanski forum – Nik Gjelošhaj „BESA za Evropski razvoj“ (Forum shqiptar – Nik Gjelošhaj „BESA per Zhvillim Evropian“)**. Ova izborna lista među 60 poslaničkih kandidata/tkinja imalo je svega **18** odnosno **30% žena**, a što je minimum kojim se zadovoljava zakonski određena kvota koja se odnosi na manje zastupljen pol.

Od zakonskog minimuma nisu mnogo odmakle ni liste: **Pravda za sve! – dr Vladimir Leposavić; Narodna koalicija – složno i tačka; Albanska alijansa – Aleanca Shqiptare, Preokret za sigurnu Crnu Goru – Srđan Perić, Aleksa i Dritan – Hrabro se broji!**. Zajedničko ovim izbornim listama je i procenat zastupljenosti žena na njima - **31%**.

Među listama koje su imale značajno veći procenat zastupljenosti žena u odnosu na pomenute, izdvaja se lista **Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru** sa **58%**, odnosno 45 žena od ukupnog broja kandidata/tkinja. To predstavlja svojevrsnu specifičnost izborne ponude na političkoj sceni Crne Gore u smislu zastupljenosti i pozicioniranja žena na izbornim listama i indikaciju da su žene u mnogo većoj mjeri vrjednovane i motivisane onda kada tu listu predvodi žena. Dodatno, treba izdvojiti i liste **HGI** i **BS**, partija koje predstavljaju manje brojne narode, a koje su imale na listama **41%** žena. Dalje, na izbornoj listi koalicije **ZAJEDNO!** koju je predvodio DPS od ukupnog broja kandidata/tkinja, **32** su činile žene, odnosno **40%**. Slijedi lista **Pokreta Evropa sad** sa **35%**, dok su se sve ostale liste kretale oko zakonskog minimuma.

CGO je napravio poređenje sa parlamentarnim izborim održanim 2020. godine. Na tadašnjih **11 izbornih lista** bilo je ukupno **778 kandidata oba pola**, dok je broj žena bio **269**, odnosno **34.58 %**, što je za **oko 1% manje od procenta sa izbora 2023. godine (35.76%)**. I tada je na čelu samo jedne liste bila žena kao nositeljka (Draginja Vuksanović Stanković – SDP – Jaka Crna Gora!), a polovina partija je samo formalno ispoštovala zakonski minimum. Sličnost je i što su se i tada manjinske stranke (BS i HGI) izdvojile po procentualnoj zastupljenosti žena na svojim listama, dok je SD, koji je nastupao samostalno, imao 40% žena, a Hrvatska reformska stranka čak 69% žena, više i od pokreta Mi možemo na izborima 2023. godine.

Ipak, kao što je već navedeno, ovi mali pomaci u ukupnim brojkama ne donose i ne mogu donijeti kvalitativnu promjenu niti su adekvatno mjerilo buduće reprezentacije žena u Skupštini, dok god se kvotama bude pristupalo formalistički, bez uvjerljive namjere da se omogući bolje pozicioniranje žena kao manje zastupljenog pola.

Izborna lista	Broj i procenat zastupljenosti žena na listi	Redosljed kandidata/kinja na listi (1 od 4 mjesta)
Socijaldemokrate - Ivan Brajović - Mi odlučujemo DOSLJEDNO	33 (40.74%)	ispoštovan redosljed
Bošnjačka stranka - Ispravno - Rafet Husović	29 (35.80%)	ispoštovan redosljed
HGI. Svim srcem za Crnu Goru!	19 (36.54%)	ispoštovan redosljed
SDP – Jaka Crna Gora!	27 (33.33%)	ispoštovan redosljed
Hrvatska reformska stranka Crne Gore – HRS	20 (69%)	ispoštovan redosljed
dr Dritan Abazović – Crno na bijelo – dr Srđan Pavićević – (Građanski pokret URA, Stranka pravde i pomirenja, Grupa birača CIVIS i nezavisni intelektualci) – Građani!	26 (32.10%)	ispoštovan redosljed
Albanska Koalicija „Jednoglasno“ (Demokratska Partija, Demokratska Unija Albanaca i Demokratski Savez u Crnoj Gori) - Koalicioni shqiptar „Bashkë nji za“ Partia Demokratike, Unioni Demokratik i Shqiptarëve dhe Lidhja Demokratike në Mal të Zi	15 (30.60%)	ispoštovan redosljed
Odlučno za Crnu Goru! DPS – Milo Đukanović	25 (30.86%)	ispoštovan redosljed

<p>Za budućnost Crne Gore – Demokratski front (Nova srpska demokratija, Pokret za promenu, Demokratska narodna partija), Socijalistička narodna partija Crne Gore, Prava Crna Gora, Ujedinjena Crna Gora, Radnička partija, Partija udruženih penzionera i invalida Crne Gore, Jugoslovenska komunistička partija Crne Gore, Srpska radikalna stranka, Strana penzionera invalida i socijalne pravde Crne Gore</p>	<p>25 (30.86%)</p>	<p>ispoštovan redosljed</p>
<p>Albanska lista – Genci Nimanbegu, Nik Gjeloshaj / Lista Shqiptare – Genci Nimanbegu, Nik Gjeloshaj"</p>	<p>25 (30.86%)</p>	<p>Ispoštovan redosljed</p>
<p>Aleksa Bečić - Miodrag Lekić - "Mir je naša nacija" - Demokrate - Demokratska Crna Gora - Demos – Partija penzionera invalida i restitucije - GP Nova ljevica</p>	<p>25 (30.86%)</p>	<p>Ispoštovan redosljed</p>

Tabela 2. Zastupljenosti žena na izbornim listama za parlamentarne izbore 2020.

Mediji zainteresovani za kampanju, partije ne komuniciraju pitanja rodne ravnopravnosti

Za potrebe ovog projekta sproveden je monitoring medijskog sadržaja, čiji je cilj bila procjena zastupljenosti tema koje se tiču rodne ravnopravnosti, učešća žena u predizbornim komunikacionim/ javnim aktivnostima i njihove prisutnosti u medijskim sadržajima u odnosu na muškarce. Dodatno, monitoring je imao za cilj da pokaže i u kojoj mjeri su izborne liste bile zastupljene u sadržaju praćenih medija, u koliko objava su pomenuti kandidati/kinje, odnosno, kakav je odnos plasiranih informacija.

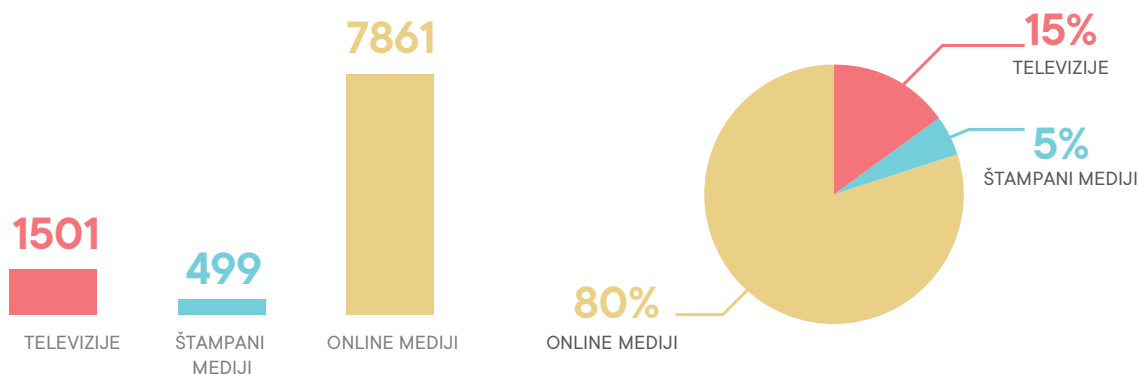
Monitoring je obuhvatio 25 medija, i u odnosu na sve prethodne projekte koje je CGO realizovao ovo je najveći broj analiziranih medija. Preciznije, monitoring obuhvata **10 televizija** – TVCG, TV Vijesti, Nova M, Prva TV, Adria TV, Gradska TV, TV E, TV 7, TV A+, PINK M, zatim **3 dnevna lista** – Dan, Vijesti, Pobjeda, kao i **12 portala** – Vijesti, CdM, Analitika, RTCG, Antena M, IN4S, Standard, Gradski, Borba, Dan, Pobjeda, Aktuelno.

Prema podacima Državne izborne komisije (DIK), 101 član/ica novinarskih redakcija (novinari, kamermani, fotografi, montažeri tehnika) iz Crne Gore, regiona i inostranstva bili su akreditovani za medijsko praćenje kampanje za parlamentarne izbore.

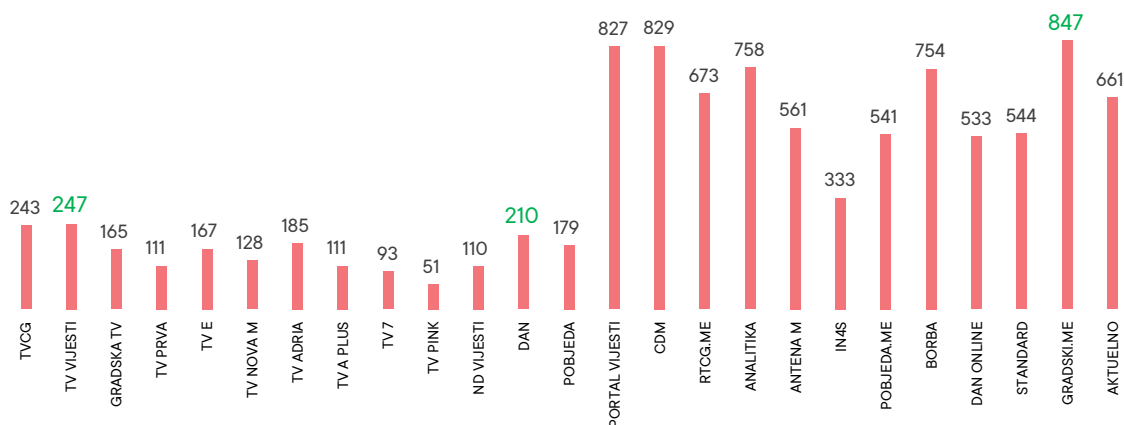
Opšti presjek

Monitoringom sadržaja posmatranih medija u periodu od 11. maja do 09. juna 2023. godine evidentirana je ukupno **9861 medijska objava** koja sadržali informacije u vezi sa parlamentarnim izborima u Crnoj Gori.¹¹ Zbog razlike u načinu funkcionisanja tri posmatrane vrste medija, uključujući raspoloživi medijski prostor za plasiranje informacija, kao i broja posmatranih medija, očekivano, u zastupljenosti informacija u vezi sa parlamentarnim izborima prednjače portali sa 7861 medijskom objavom (80%). Ukupan i broj objava po vrsti medija ukazuje na izraženu medijsku prisutnost posmatrane teme, što sa jedne strane ukazuje na dobru informisanost građana/ki, a sa druge strane i na njihovu veliku izloženost informacijama koje u krajnjem mogu dovesti i do konfuzije prilikom ličnih izbora. Portal Gradski.me imao najviše objava od svih portala, dnevni list „Dan“ kod štampanih medija, a TV Vijesti kada je riječ o televizijama.

11 Monitoring medija zaključen u petak 09. juna u 00 h sa početkom izborne tišine

Grafikoni 1 i 2. Broj objava i % po vrsti medija

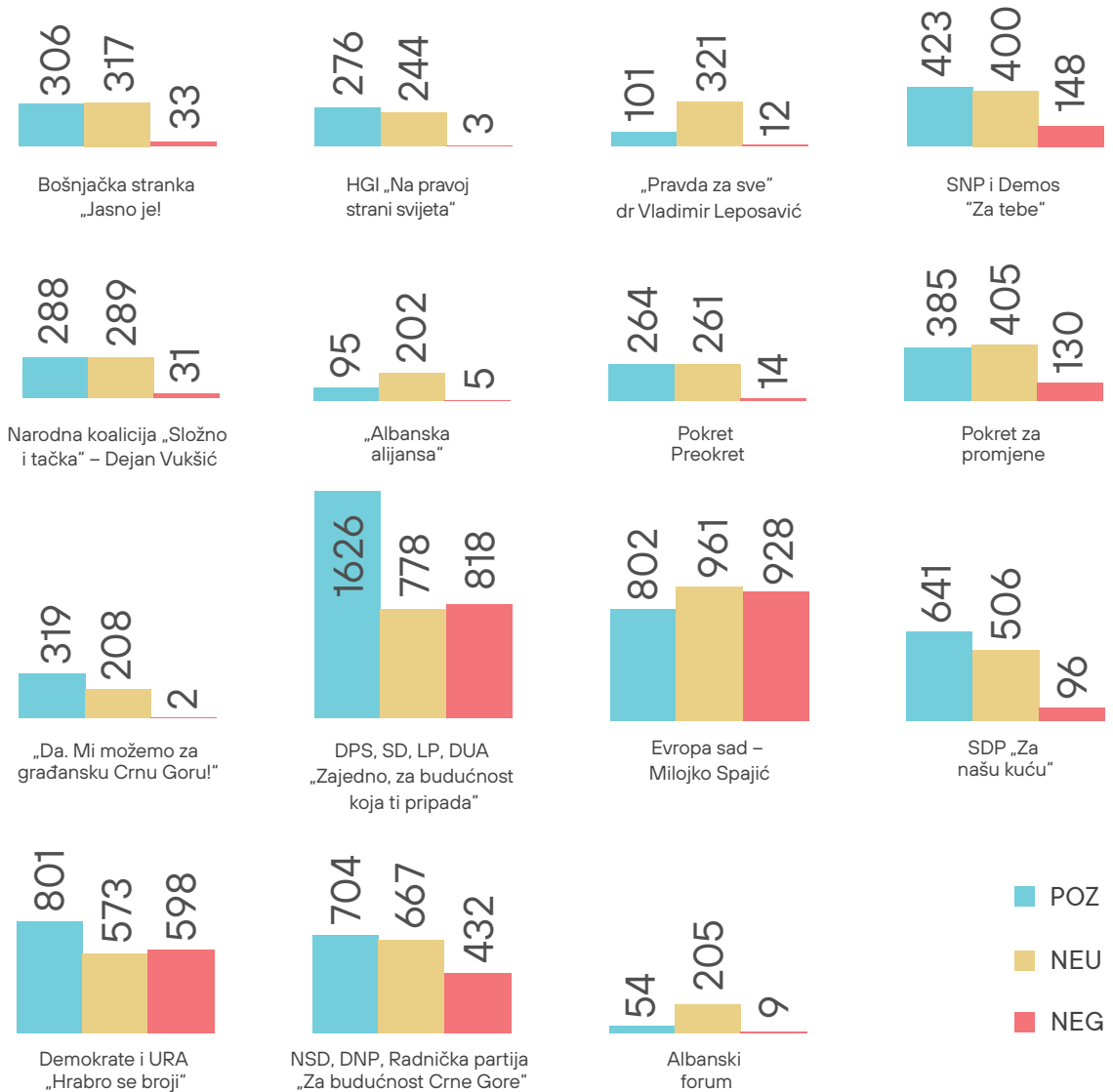
Grafik 3. Broj objava po medijima pojedinačno

Dok u prvom dijelu kampanje nisu uočavane značajnije polemike političke konkurencije, u drugom dijelu kampanje (poslije 22. maja), bilježi se tzv. napadačka, tj. negativna kampanja. Naime, politički subjekti jesu raspoloživi medijski prostor koristili da predstave program partije, ali su mnoge partije i koalicije u tom okviru i napadale političku konkurenciju. Mnoge uočene polemike bile su determinisane kako kampanjom, tako i slučajevima koji su se dogodili tokom kampanje (npr. afera „Do Kvon“).

Analiza medijskog prisustva izbornih listi

Najprisutnija u medijima tokom predizborne kampanje bila je lista koju je predvodio DPS sa 3222 medijske objave. Međutim, ovo ne znači da je ova lista dobro predstavljena tj. da je u ovom broju objava imala priliku da se obrati građanima. Naprotiv, značajan broj pominjanja ove liste je neplaniran (pominjanja od strane medija, analitičara/ki, DIK-a i često od političke konkurencije), a potencijalno i negativan. Ova lista generisala je 818 negativnih objava, što je 25% od ukupnog pominjanja ove liste.

Lošiji procentualni odnos objava različitog tona ima samo lista koji je predvodio Pokret Evropa sad sa udjelom negativnih objava od 34% (928 negativnih objava), što ukazuje da DPS nije više jedna politička partija koja trpi negativne kritike od ostalih političkih subjekata.

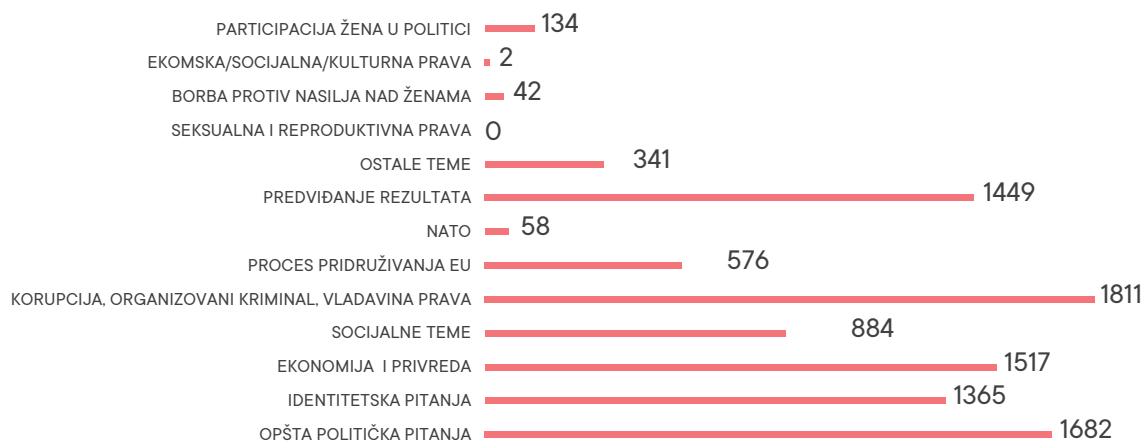
Grafik 4. Broj objava različitog tona – po listama pojedinačno

Medijska polarizacija se ponajviše ogleda u tonu medijskih objava u odnosu na najveće političke subjekte. Kada je riječ top 5 najvećih političkih subjekata – **Evropa sad** je imala najviše pozitivnih objava na portalu Vijesti – 68, a najviše negativnih na portalu Borba – 125, dok je koalicija okupljena

oko **DPS-a** imala najviše pozitivnih objava na portalu gradski.me - 168, a najviše negativnih na portalu Borba - 114. Koalicija „**Za budućnost Crne Gore**“ imala je najviše pozitivnih na portalu Borba - 82, a najviše negativnih na portalu Gradski.me - 58. Koalicija **Demokrate – URA** najviše pozitivnih medijskih objava imala je na portalu Vijesti – 87, a najviše negativnih na portalu Gradski.me – 69. **Bošnjačka stranka** je generisala izuzetno mali broj negativnih objava, a najviše ih je imala na portalu Borba – 5, dok je najviše pozitivnih objava imala na portalu javnog servisa RTCG.me – 24.

Zastupljenost tema u izbornoj kampanji

U ukupnom narativu koji su tokom predizborne kampanje stvorili svi politički subjekti, dominira tema „korupcija/kriminal/vladavina prava“, a slijede „opšte političke teme“, zatim „ekonomija i privreda“ i „predviđanje rezultata i prognoze“. Neki politički subjekti u čijem je ranijem političkom narativu bio prepoznatljiv konkretan ton (identitetska pitanja, kriminal i korupcija...) ovoga puta su značajno korigovali svoje medijsko istupanje i prilagodili političkoj konkurenciji (ekonomija, socijalne teme i sl.). Izuzetno je niska bila zastupljenost tema koje se tiču rodne ravnopravnosti. Tek jedna tema vezana za rodnu ravnopravnost, tačnije „politička participacija žena“ prelazi 1% u ukupnoj raspodjeli, dok je medijsko prisustvo ostalih posmatranih tema koje se tiču rodne ravnopravnosti ispod 1% ili su u potpunosti izostale.

Grafik 5. Broj objava - TEME o kojim su govorili učesnici izbora – PRIMARNO PRISUTNE

Pregled tema ukazao je na to da se ukupan narativ, u odnosu na ranije posmatrane kampanje, značajno pomjerio ka ekonomskim temama i onim koje se tiču kvaliteta života građana/ki, ali da je zadržan i značajan nivo pominjanja identitetskih pitanja, iako drugačije formulisanih. Takođe, pregled primarnih tema kojima su se bavile liste pojedinačno, donosi još jednu potvrdu ukupno **slabe zainteresovanosti učesnika parlamentarnih izbora za temu rodne ravnopravnosti**, što šalje poruku da partije smatraju da pitanje roda neće uticati na donošenje odluke o podršci.

- **Identitetska pitanja** u nešto većem dijelu svog predstavljanja obrađivale su manjinske partije, HGI i BS, zatim SDP, kao i koalicije Za budućnost Crne Gore (ZBCG) i koalicija koju

je okupio DPS. Koalicija okupljena oko DPS pitanje identiteta obrađivala je posredno, kroz naglašavanje uspjeha i evropskog identiteta Crne Gore i potrebe da Crna Gora povрати „narušeni multietnički sklad i vrati se na EU put“. Lista SDP već od imena (Za našu kuću) naglašavala je komponentu identitetske pripadnosti, dok su ostale navedene liste potencirale konkretne nacionalne identitete (interesi Bošnjaka, Hrvata, Albanaca, Srba...). Do značajnog skoka ove teme u narativu doveli su pojedinačni slučajevi tokom posmatranog perioda, a koji nužno nisu bili u neposrednoj vezi sa predizbornom kampanjom. Prvi slučaj „isprovociran“ tadašnjim dešavanjima na Kosovu bio je dio konkretne predizborne kampanje (protestno okupljanje u Nikšiću predvođeno koalicijom ZBCG). Drugi se odnosi na slučaj „Vraneš“, odnosno reakcije na spornu izjavu predsjednika Opštine Pljevlja, Darka Vraneša, u vezi sa obilježavanjem 21. maja - Dana nezavisnosti Crne Gore.

- **Socijalna pitanja** su u ukupnom narativu bila značajno zastupljena i tretirala su uglavnom pitanje stanovanja, odnosno mogućnosti kupovine nekretnina ili iznajmljivanja, ali i načine podrške porodici i socijalne naknade, podrške mladima, i zdravstvo u manjoj mjeri. Pitanja posvećena kulturi su u potpunosti izostala. Prema broju pominjanja „socijalnih tema“ izdvojile su se liste „Preokret“, „Mi možemo“ i SNP i Demos. Tema je bila zastupljena i kod drugih predstavljenih lista, ali u statistički manjem obimu u odnosu na zastupljenost ostalih tema kod ukupnog planiranog narativa tih lista.
- Koalicija „Hrabro se broji“ koju su činili Demokrate Crne Gore i URA preuzela je primat kod teme **„korupcija, kriminal, vladavina prava“**, mada je tema prilično bila prisutna i u planiranim narativima lista ZBCG, PzP-a (dakle, političkih konstituenata bivšeg Demokratskog fronta - DF), ali i liste pokreta Evropa sad, „Narodne koalicije“, zatim liste koju je predvodio Vladimir Leposavić. Značajnije prisustvo ove teme u planiranom narativu koalicije koju je predvodio DPS uočeno je u drugom dijelu izborne kampanje, a kao odgovor na ukupan narativ stvaran u tom periodu. Naime, iako je ova tema bila izraženo pominjana od strane mnogih političkih subjekata/lista i ranije (prvi dio kampanje, tj. prije slučaja „Do Kvon“), njen rapidan učen je nakon medijskog eksponiranja slučaja „Do Kvon“, odnosno pominjanja navodnih veza Milojka Spajića, nosioca liste Evropa sad!, sa kompromitovanim južnokorejskim građaninom uhapšenim u Crnoj Gori po potjernici Interpola. Ovu temu obilježila je negativna kampanja, tj. partije su najčešće kritikovale jedna drugu (tzv. napadačka kampanja) ukazujući na navodne kriminalne aktivnosti drugih lista.
- Podrška evropskim integracijama od strane svih učesnika parlamentarnih izbora 2023. vidljiva je kroz značajan broj objava o temi **EU integracije** kod svih partija i koalicija, i na često pominjanje „evropskih vrijednosti“ kao vrijednosti oko kojih postoji opšta saglasnost. Ipak, prema broju pominjanja ove teme izdvajaju se manjinske partije, te SDP i koalicija oko DPS. S druge strane, **NATO** kao tema nije bila visoko na agendi niti jedne partije. Izuzetak je bilo obilježavanje godišnjice učlanjenja Crne Gore u NATO, kada su koalicija okupljena oko DPS-a, HGI, BS, i PES ukazali na podršku članstvu Crne Gore u ovoj međunarodnoj organizaciji. Tada je i generisan najveći broj primarnih pominjanja ove teme.
- Sve koalicije i partije koje su samostalno nastupile na izborima bavile su se pitanjem

„ekonomije“, ali posebno se tu izdvaja Pokret Evropa sad. Osim što je ova partija predstavljala pitanja iz ovog korpusa u kampanji, njoj su ta pitanja najčešće adresirana i kao kritike od strane drugih partija.

Kako što je već navedeno, teme koje se tiču rodne ravnopravnosti imale su prilično nisku zastupljenost u primarnom nivou medijske analize. **Zabilježeno je svega 178 objava koje neku od ovih tema tretiraju kao primarnu (i to 134 objava „politička participacija žena“, 42 „nasilje nad ženama – borba protiv nasilja“ i 2 u vezi sa ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima žena“).** Kad se uzme ukupan broj objava koji je generisala tema parlamentarni izbori (9861 objava), **teme koje se odnose na rodnu ravnopravnost čine svega oko 2%.** Uglavnom su se odnosile na „političku participaciju žena“ i suštinski su bile prisutne u drugom dijelu predizborne kampanje, tj. nakon što su NVO, na bazi predstavljanja rezultata monitoringa medijskih sadržaja i drugih vrsta istraživanja, konstatovale nisku i nedovoljnu participaciju informacija o rodnoj ravnopravnosti u dotadašnjem narativu u predizbornoj kampanji. Dakle, iako politički subjekti mogu tvrditi da je rodna ravnopravnost bila planirana na njihovim agendama u predizbornim kampanjama, upravo je NVO sektor izvršio svojevrstan pozitivan pritisak na političke aktere, tj. isprovocirao koliku toliku ukupnu medijsku zastupljenost tema vezanih za rodnu ravnopravnost.

U UKUPNOM NARATIVU U PREDIZBORNOJ KAMPANJI RODNA RAVNOPRAVNOST PRISUTNA U SVEGA 2% OBJAVA

sentiment objava u odnosu na žene

343 POZITIVNE

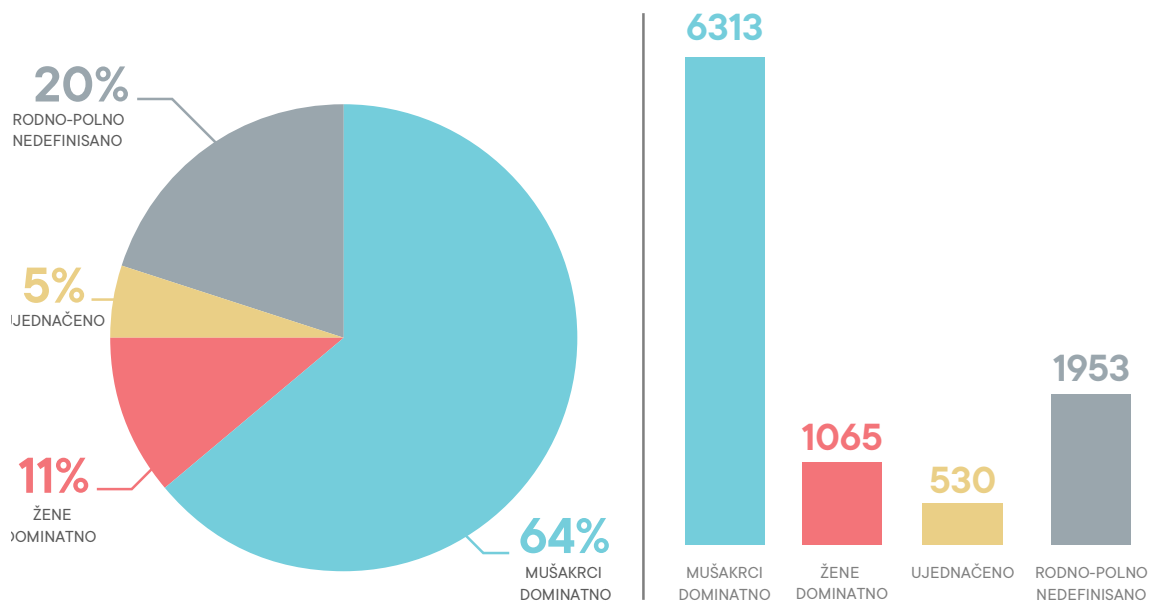
9503 NEUTRALNIH

15 NEGATIVNIH

Objavama koje govore o parlamentarnim izborima dodjeljivan je sentiment, a u odnosu na sliku koju stvaraju o ženama. Tako je evidentirano 343 pozitivna sentimenta (**dakle, svega 3% objava stvarale su pozitivnu sliku o ženama**), 9503 neutralnih i 15 negativnih od kojih 2 izraženo negativno.

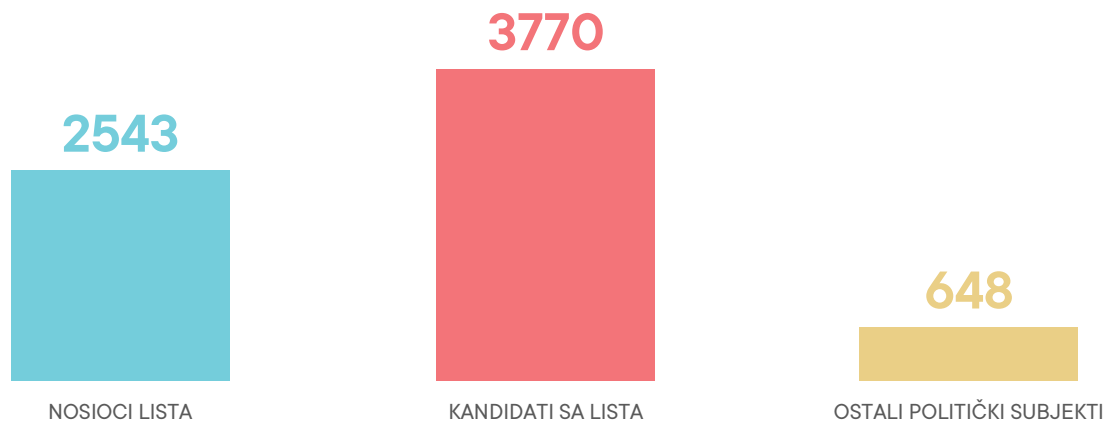
U medijskim objavama u vezi sa glavnom posmatranom temom (parlamentarni izbori 2023) određivan je i stav, u odnosu na pol, odnosno rod. Naime, napravljena je kategorizacija na objave u kojima dominira ženski glas (stavovi izrečeni od strane žena), muški glas, zatim objave sa ujednačenim odnosom muškog i ženskog glasa i objave koje sadržajno sa aspekt roda, odnosno pola nisu mogle biti okarakterisane (nedefinisan pol – uopšteno). **U ukupnom narativu stvorenom u predizbornoj kampanji dominira muški glas sa 6313 objava (64%). Ženski glas kao dominantan pojavljuje se u 1065 medijskih objava ili 11%.**

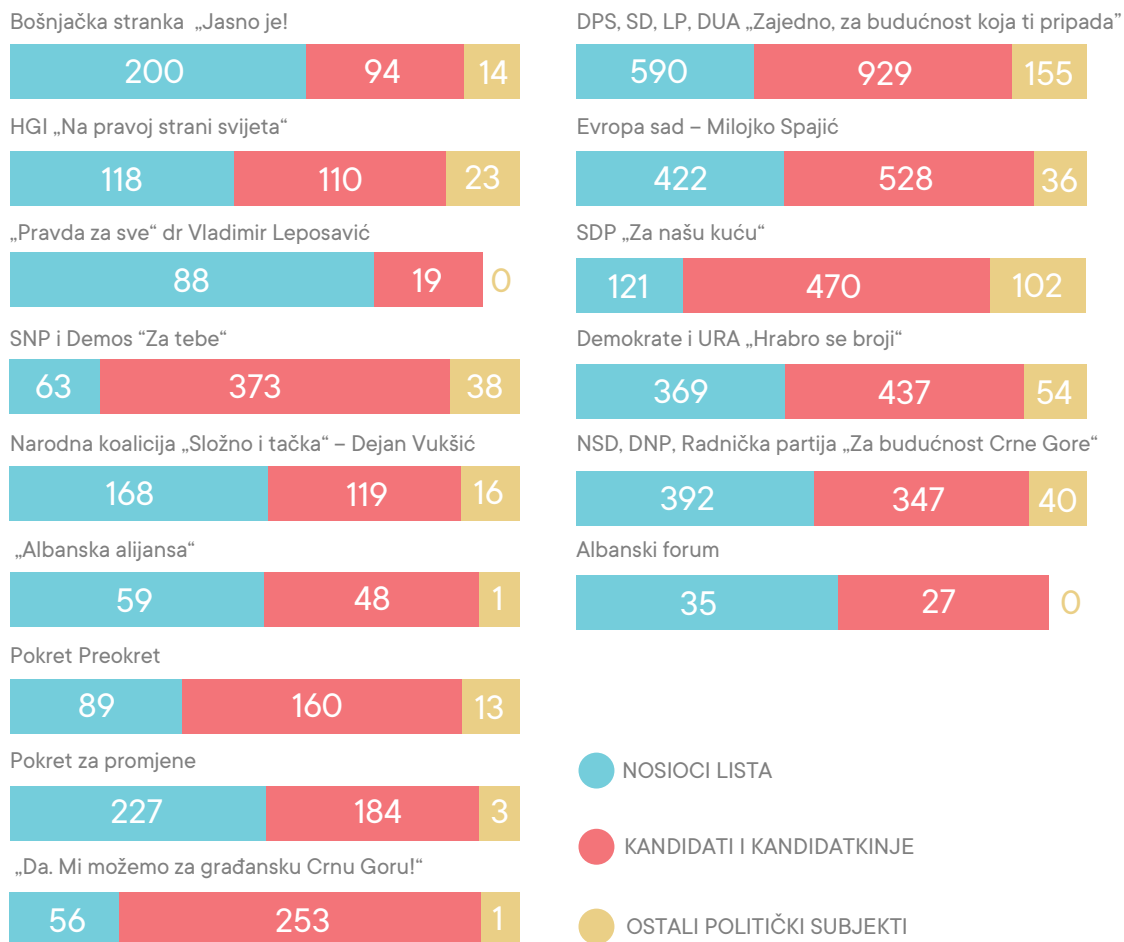
Grafikoni 6 i 7. Zastupljenost stavova u odnosu na pol/rod (broj objava i %) - (TEMA – PARLAMENTARNI IZBORI 2023)

Dominacija muškog glasa u odnosu na ženski jasna je poruka o nedovoljnoj zastupljenosti žena u politici u Crnoj Gori i njihovog tretiranja kao sporednih u izbornom procesu. Manji broj objava u kojima dominira ženski glas bi se mogao dovesti u vezu i sa činjenicom da je na čelu samo jedne izborne liste bila žena kao i da je mali broj žena u vrhu izbornih lista. Istovremeno, uočeno je da su se temama iz korpusa rodnih/ženskih prava bavile upravo žene, kao i da stereotipno očekivano žene najčešće govore o socijalnim pitanjima. U nešto vidljivijem broju objava, ženski glas bio je dominantan i kod objava sa obilježjem identitetskih pitanja. Tema - ekonomija, korupcija i kriminal – dakle, one što se kod šire javnosti vjerovatno percipiraju kao važnije teme, bile su skoro potpuno rezervisane za muškarce.

Za potrebe analize medijskog prisustva kako teme „parlamentarni izbori 2023.“ tako i medijskog prisustva izbornih lista, objavama je u odnosu na njihov sadržaj i zastupljenost političkih stavova dodjeljivan i parametar „uloga“. Ovaj analitički parametar pokazuje u kojoj mjeri su medijski istupali nosioci lista, kandidati sa izbornih lista, kao i ostali politički subjekti koji nisu na izbornim listama, ali su involvirani u političkoj kampanji (ostali političari iz političkih partija koje ili samostalno nastupaju na izborima ili u okviru koalicija i saveza). Ukupno, najveći broj planiranih medijskih istupanja učesnika parlamentarnih izbora sadrži stavove kandidata/kinja, tj. bez konkretnog prisustva stava nosioca liste (3770 medijskih objava), dok je stav nosioca lista (uglavnom kao dominantan) prisutan u 2543 medijske objave. Ostali politički subjekti (ostali političari partija, portparoli, drugi partijski i državni ili funkcioneri lokalnih samouprava itd.) su liste partija kojima pripadaju promovisali u 648 medijskih objava. Kod pojedinih lista se primjećuje osjetno komuniciranje preko nosioca/nositeljki izbornih lista što potvrđuje i ranije narative da su političke partije u Crnoj Gori dominantno liderski orijentisane. Preciznije, to je dominantno uočeno kod listi čiji je nosilac bio Ervin Ibrahimović (BS), odnosno Vladimir Leposavić, sa svojom koalicijom.

Grafik 8. Uloge aktera kampanje (planirana medijska istupanja) (TEMA – PARLAMENTARNI IZBORI 2023)

Grafik 9. Uloge aktera kampanje (planirana medijska istupanja – LISTE POJEDINAČNO)

Kvalitativni osvrt – rodna ravnopravnost

Zastupljenost žena u medijskom narativu tokom predizborne kampanje je, u poređenju sa medijskom zastupljenošću muškaraca, na značajno nižem nivou. Pitanja rodne ravnopravnosti klasifikovana su u četiri podteme: 1) politička participacija žena, 2) ekonomska, socijalna i kulturna prava žena, 3) nasilje nad ženama, i 4) seksualna i reproduktivna prava žena, mogla su se samo sporadično naći u medijskim istupanjima predstavnika/ca i kandidata/kinja sa posmatranih izbornih lista. Izolovani su bili slučajevi konkretnog bavljenja ovom temom kroz afirmativne pristupe rodnoj ravnopravnosti i problematizovanje niskog učešća žena u politici, i to uglavnom na inicijativu NVO sektora. Ukupan narativ stvoren o temama rodne ravnopravnosti, dominantno je potekao od samih žena. Primjeri konkretnog djelovanja, u primarnom ili sekundarnom obimu, mogu se naći kod medijskih istupanja predstavnika/ca civilnog sektora. U tom smislu, posebno su se istakli CGO, Centar za ženska prava (CŽP) i Asocijacija Spektra. Tako su CŽP i Spektra u dva navrata predstavili rezultate analize koji su ukazali na to da najveći broj izbornih lista ispunjava samo minimalne uslove u pogledu primjene kvota za manje zastupljeni pol, dok samo jednu listu predvodi žena. Iz ove dvije NVO ocijenili su da se rodna ravnopravnost skoro isključivo prepoznaje kroz prizmu rodno zasnovanog nasilja, a koje takođe nije adekvatno obrađeno. CGO je, nakon završenog prvog presjeka monitoringa medijskog sadržaja i društvenih mreža, predstavio podatke koji se, pored ostalog, odnose i na temu rodne ravnopravnosti. Zaključeno je da su pitanja rodne ravnopravnosti ostala na margini kako u medijima, tako i u sadržaju društvenih mreža. CGO je objavio je i publikaciju „*Koga bira Crna Gora – rodna, starosna, geografska i profesionalna struktura izbornih lista na vanrednim parlamentarnim izborima 2023. godine*“¹² koja dodatno produbljuje tematiku ravnopravnosti kandidata i kandidatkinja sa izbornih lista u više različitih domena.

Medijska objava na portalu *Aktuelno*, plasirana 19. maja 2023, pod nazivom “*Odlazak starleta političke prostitucije*”,¹³ predstavlja primjer ciljanog i izraženo negativnog targetiranja dvije poslanice - Božene Jelušić i Suade Zoronjić. Tim povodom uočena su reagovanja civilnog sektora, kandidatkinja za poslanice sa drugih izbornih lista, kao i same Božene Jelušić. Navedeni portal nakon toga plasirao je još jednu medijsku objavu kao reakciju na javnu osudu, pod nazivom “*Etiketiranje neće zastrašiti Portal Aktuelno!*”¹⁴ u kome su nastavili negativne kvalifikacije pomenutih političarki, ali i predsjednice Skupštine Crne Gore Danijele Đurović.

Kada je u pitanju suštinsko bavljenje temom rodne ravnopravnosti od strane predstavnika/ca izbornih lista, u ukupno stvorenom narativu ono je zanemarljivo.

Pregled:

- Koaliciona lista „**Zajedno! Za budućnost koja ti pripada - Danijel Živković**“ prilikom predstavljanja kandidata/kinja sa liste, u Baru poslala je poruku javnosti kako se izdvaja po tome što ima najviši procenat žena, u odnosu na druge izborne liste. Od objava pozitivnih za

12 Dostupno na: <https://cgo-cce.org/2023/06/06/koga-crna-gora-bira/>

13 Dostupno na: <https://www.aktuelno.me/politika/odlazak-starleta-politicke-prostitucije/>

14 Dostupno na: <https://www.aktuelno.me/politika/etiketiranja-neze-zaustaviti-portal-aktuelno/>

rodnu ravnopravnost izdvojili su se istupi Ivane Raščanin Radičević, kandidatkinje sa pomenute liste, koja je u više navrata problematizovala pitanje političke participacije žena u kontekstu mizoginije i nasilja koje trpe žene koje se odluču za neku vrstu političkog aktivizma u Crnoj Gori. O ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima žena govorio je Boris Mugoša, koji je istakao da ekonomsko osnaživanje žena i rodna ravnopravnost predstavljaju neke od ključnih preduslova stabilnog ekonomskog razvoja.

- Građanski pokret **„Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru!“** isticao je da se na njihovoj listi nalazi više od polovine žena. „Lista pokreta Možemo predstavlja novinu, ne samo po svom sastavu, koji većinski čine pripadnice *ljepšeg pola*, već i po specifičnosti da je riječ o ličnostima koje do sada nijesu bile dio političkog života Crne Gore“, naveli su iz ove liste. U konkretnom slučaju, iako je afirmativno isticanje rodne ravnopravnosti i političke participacije žena, ono je bilo praćeno stereotipnim kvalifikovanjem *žena kao pripadnica ljepšeg pola*. Takođe, mediji su prenosili i kako je navedena lista vraćena na doradu iz razloga “što je falilo 170 potpisa, a među svaka četiri kandidata za poslanike nije se nalazio najmanje jedan pripadnik manje zastupljenog pola (muškog).” Ukazivali su i da su pojedine kandidatkinje sa liste dobile otkaz sa radnog mjesta zbog građanskog angažmana što je nedopustivo u demokratskim društvima. Sandra Muratović Čvorović, kandidatkinja ove liste, svojim medijskim istupom *„Izazovi rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori danas“* ukazala je na prepreke u postizanju većeg stepena političke participacije i socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava žena u Crnoj Gori.
- Kandidatkinja za poslanicu **Pokreta za promjene** Anika Bajić bila je medijski prisutna u vezi sa temom rodne ravnopravnosti, akcentujući kako praksa pokazuje da na mjestima odlučivanja i dalje dominiraju muškarci, da žene nemaju jednake šanse prilikom zapošljavanja, da svaka treća žena trpi neki vid nasilja, itd.
- Da je Crnoj Gori postavljen zakonski okvir za sprječavanje diskriminacije žena, ali da se te norme u praksi ne primjenjuju, odnosno izostaje suštinska rodna ravnopravnost, poručile su kandidatkinje za poslanice **„SNP-DEMOS-Za tebe“**. Iz ove koalicije, u više navrata, su pominjane žene, međutim, ne direktno u kontekstu rodne ravnopravnosti, već u kontekstu mjera za podsticanje nataliteta u Crnoj Gori (porodiljsko odsustvo u trajanju od 18 mjeseci za prvo dijete, dvije godine za drugo i svako naredno dijete, te da poslodavac ne smije dati otkaz ženi koja se vrati sa porodiljskog odsustva narednih 12 mjeseci).
- Amina Cikotić, kandidatkinja za poslanicu sa liste **„SDP - Za našu kuću“** saopštila je da je uništen bilbord sa njenim likom u njenoj rodnoj Petnjici i zamijenjen drugim. Navedeni slučaj nije dovođen u širi kontekst priče o političkoj participaciji žena ili neke vrste nasilja nad ženama, već je kontekst, makar u medijskom sadržaju, ostao u potpunosti politički. Kasnije je i koalicija *Hrabro se broji* prijavila „namjerno i koordinisano uništavanja bilborda“ te liste, međutim, ovaj slučaj nije bilo moguće dovesti u kontekst priče o rodnoj ravnopravnosti.
- Iz **Bošnjačke stranke** prilikom najave učešća na parlamentarnim izborima navedeno je na samom kraju niza i sporadično kako će fokus biti na “položaju mladih i žena”.

Afirmativnim se smatra to što je stereotipno pominjanje žena uočeno u svega nekoliko sporadičnih primjera. Nosilac liste Za budućnost Crne Gore, Milan Knežević, obraćajući se javnosti povodom svojih predizbornih obećanja i obećanja političkih oponentata (PES) naveo je¹⁵:

Он је додао да грађанима не може обежати да ће их журити Сингапурке, Јапанке и Францускиње и да ће резати вене за нама јер „не режу за њим“, и жели да будем поштен према вама.

U objavi „Kraj DPS, početak konfuzije“¹⁶ na portalu *Borba* navodi se, između ostalog: „Nešto mi je nedostajalo na političkoj sceni Crne Gore. Dumao sam šta, stomugromova! Ah, da, Vuković Kuč Aleksandra, poetesa koja je (čestitke od srca!), u međuvremenu stupila u svetu instituciju braka, očigledno ne mareći za Sokratov savjet prema kojem, „ako se oženiš (u ovom slučaju удаš), kajaćeš se, ako se ne oženiš, takođe ćeš se kajati.“ Genije ironije, diva mi, ima pravo“. Tekst je plasiran u vidu kolumne. U njemu je nepotrebno pokrenuto pitanje nečijeg bračnog statusa. Budući da prethodno niko nije našao za potrebno da komentariše stupanje u brak nekog od kandidata/kinja sa lista, postavlja se pitanje zašto je to bilo potrebno kada je u pitanju Vuković Kuč.

Objava u listu *Pobjeda*, ali i na istoimenom portalu imala je dozu seksizma u kolumni „Na terapiji“, autora Milorada Pustahije, koji je u pokušaju da na sarkastičan način predstavi jednog nosioca liste žene nazvao „kokama“ koje će se „obećavati“ kao dio programa¹⁷.

Prvo o Spajketu i „Evropi sad 2“. Na što će izaći njihova ponuda - ne zna se ni pet dana pred izbore, jer neprekidno mijenjaju strane i stavove i kadrovsku strukturu i možda ćemo u nedelju imati ponudu „Evropa sad 5“. Ono što sada znamo je sljedeće: minimalna zarada 700 eura, minimalna penzija 450 eura, radni dan 7 sati. I, za sada najnovije obećanje - „Zdrav pojedinac je залог за budućnost - Zdravlje sad“. Hej, Spajke, jesi li zaboravio da si razvalio zdravlje? Ali, nema problema, možeš kao interkontinentalni sex guru obećati momcima program „Koke k'o salate sad 2“.

Analiza prisustva žena i muškaraca na bilbordima i u TV spotovima

Monitoringom je analizirano kako su političke partije i pokreti koristeći bilborde i političke spotove direktno i indirektno komunicirale rodnu ravnopravnost. Rodni balans je operacionalizovan kroz dvije osnovne dimenzije – dimenziju prisustva i dimenziju „kvaliteta prisustva“. Pod prisustvom se

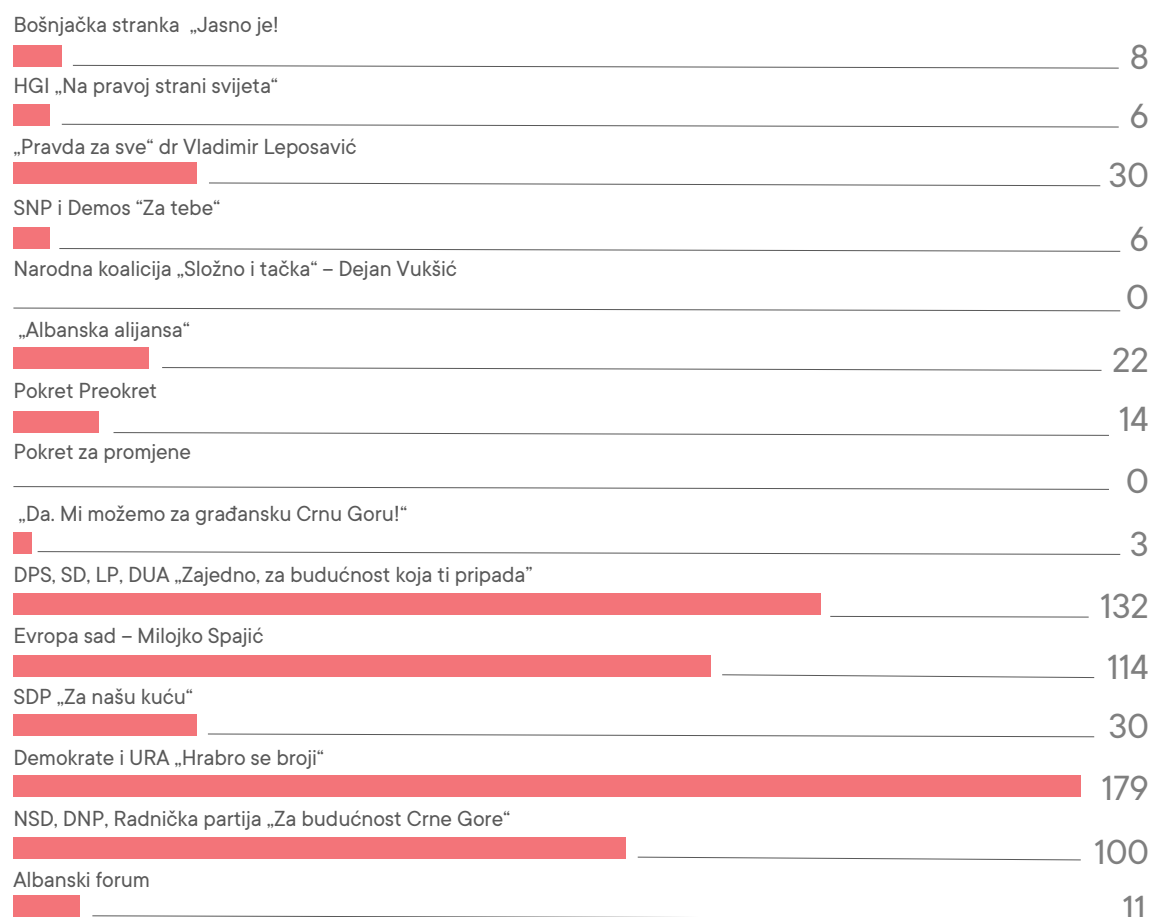
¹⁵ Dostupno na: <https://www.in4s.net/knezevic-zajedno-sa-srbijom-otvaramo-dvije-fabrike-na-sjeveru-crne-gore-radnicima-cemo-povecati-platu-do-13-odsto/>

¹⁶ Dostupno na: <https://borba.me/kraj-dps-a-pocetak-konfuzije/>

¹⁷ Dostupno na: <https://www.pobjeda.me/clanak/na-terapiji>

podrazumijeva odnos broja muškaraca ili žena koji se pojavljuju u različitim ulogama na bilbordu i u političkom spotu. Dalje je praćena i dimenzija „kvalitet prisustva“ kroz tri podindikatora – seksualizacija, stereotipnost i uloga. Indikatori kvaliteta su važni i jer je pritisak uglavnom civilnog sektora doprinio tome da konsultanti/kinje koji dizajniraju političke kampanje počnu voditi računa o rodnom balansu. Na žalost, do sada se taj balans uglavnom odnosio na deskriptivnu reprezentaciju (Pitkin, 1967) – tj. fizičko prisustvo ujednačenijeg broja muškaraca i žena u kampanji. To je, nerijetko, rezultiralo time da se žene pojavljuju u ulozi „ukrasa“, što učvršćuje stereotipe ali i dodatno mobilise protivnike rodne ravnopravnosti koji u ovakvom pristupu vide dokaz da je žensko prisustvo samo formalno. To je i glavno obilježje ovih izbora.

Analizirano je ukupno 655 pojedinačnih bilborda iz 21 opštine u kojima su se partije oglašavale, koristeći ovaj instrument političkog marketinga. Najviše bilborda imala je lista „Aleksa i Dritan – Hrabro se broji“ – 27.3% odnosno 179 bilborda, zatim „Zajedno za budućnost koja ti pripada – Danijel Živković“ 20.3% ili 132 bilborda, dok je na trećem mjestu Pokret Evropa sad sa 17.4% ili 114 bilborda.

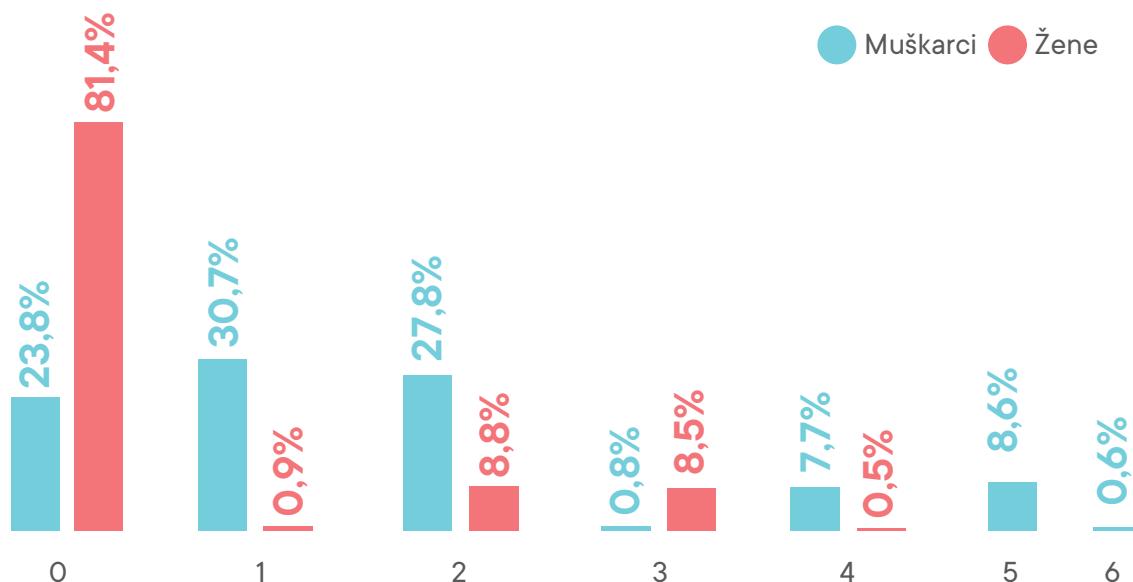

Grafik 10. Broj bilborda po izbornim listama

Također, analizirano je 220 političkih spotova, koji su emitovani na devet TV stanica, a kao uzorački dan za pregled spotova odabran je 5. jun 2023. godine.

Kvantitativna analiza bilborda pokazuje da parlamentarne izbore 2023. godine karakteriše odsustvo žena u političkoj kampanji, što korespondira sa činjenicom da su na njima najčešće prikazani nosioci lista, koji su s jednim izuzetkom muškarci. U situacijama kada su prikazane grupe ljudi, kampanje su prikazivale mješovite grupe – i muškarce i žene. Ipak, i u tim situacijama, žene su najčešće u drugom planu i ima ih manje. Izuzetak je bila izborna lista „Mi možemo“. No, s obzirom na to da je na čelu ove liste bila žena, samo se potvrđuje pravilo da od toga ko vodi listu zavisi i dominantni ton liste. Dvije izborne liste se nisu oglašavale putem bilborda – Narodna koalicija i Pokret za promjene. Jedina nositeljka liste bila je ispred izborne liste „Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru“ – dr Dragica Perović Ivanović.

Na većini bilborda (53.6%) bila je prisutna samo jedna figura. Na čak 81.4% bilborda nije bilo nijedne ženske figure, dok isto važi u slučaju 23.8% bilborda kada su u pitanju muške figure. Značajne su razlike i kad je u pitanju jedna, dvije ili više figura, u korist muškaraca. Žene se najčešće pojavljuju na bilbordima na kojima je prikazana grupa kandidata i kandidatkinja sa liste, i to dvije ili tri. Ipak, i na tom tipu bilborda su, uz izuzetak koalicije Mi možemo, u manjini. Također, osim u rijetkim izuzecima, žene stoje iza glavnog protagonista bilborda koji je najčešće, iako ne uvijek, nosilac liste. Ako pogledamo bilborde na kojima je prikazana samo jedna osoba, u 99% slučajeva, ta osoba je muškarac, i to nosilac liste. To je konzistentno sa činjenicom da se na samo jednoj od 15 potvrđenih izbornih lista u ulozi nositeljke našla žena.

Grafik 11. Prisustvo žena i muškaraca na bilbordima (procentualni prikaz u odnosu na broj figura na bilbordu)

U slučaju čak pet izbornih lista, žena uopšte nema na bilbordima (Albanska alijansa, Albanski forum – Nik Đeljošaj, HGI i Narodni pokret Pravda za sve, SNP-DEMOS), dok je u slučaju još četiri taj procenat manji od 10%. Najviše žena je prikazano na bilbordima koalicije „Za budućnost Crne Gore“. To se može objasniti činjenicom da je ova koalicija uglavnom koristila drugi tip dizajna bilborda – onaj na kome je prikazana grupa kandidata i kandidatkinja.

Ženske figure koje su prikazane na bilbordima uglavnom su konzervativno i poslovno obučene, sa istim takvim stilom frizure i pozom koju zauzimaju. Tokom ove izborne kampanje, kada su bilbordi u pitanju, nismo našli primjere upotrebe seksualnosti u promotivne političke svrhe.

Lista „Mi možemo“ predstavlja izuzetak u odnosu na gore rečeno. U vizuelnoj prezentaciji kampanje ove liste, žene su u prvom planu, bilo da se radi o nositeljki liste ili o kandidatkinjama. Žene su prikazane u poslovnom kontekstu i dominiraju fotografijom. Muškarci su prisutni, ali su vidno u drugom planu. Na primjer, na bilbordu koji je prikazan ispod, nalaze se dva muškarca, oba u vidno drugom planu, od kojih se jednom ne vidi pola lica.

U većini spotova je moguće vidjeti i muškarce i žene u scenama iz svakodnevnog života. Na spotovima je numerički odnos muških i ženskih figura ujednačeniji, pa u svega 10.9% nema nijedne žene. Ipak, iako prisutne, u političkim spotovima žene najčešće igraju sporednu i podržavajuću ulogu. U čak 56.4% spotova žene su prisutne, ali bez glasa. Istraživanje je identifikovalo primjere stereotipne podjele uloga. Serija spotova koalicije Za tebe – SNP i DEMOS prikazuje žene koje govore o stereotipno ženskim temama (roditeljstvo, programi podrške majčinstvu, naknade za novorođenčad i obrazovanje) i muškarce o opšte-društvenim temama (penzije, međunarodni odnosi, diplomatija i razvoj sjevera Crne Gore). Primjer suprotan stereotipima su spotovi koalicije „Mi možemo“ u kojima su žene prikazane na inženjerskim i tradicionalno muškim poslovima. Iako u spotovima nisu primijećeni eksplicitni primjeri upotrebe seksualnosti, veliki broj kadrova koji prikazuje publiku ili veće grupe ljudi fokusira mlade lijepe žene.

Žene u grupi, ne pričaju

Žena sporadično

Žena priča, samo audio bez lika

Bez žena

Žena priča sama

Grafik 12. Prisustvo žena i muškaraca u TV spotovima (uloga žena u TV spotovima)

Istraživanje je uočilo primjere upotrebe rodno nesenzitivnog jezika, iako je dominantan ton političkog sadržaja, namjerno ili ne, bio dizajniran u rodno neutralnim oblicima.

Kvalitativni osvrt na vizualizaciju medijskih objava

Analiza je obuhvatila i vizuelno prikazivanje žena u medijskim sadržajima o vanrednim parlamentarnim izborima u Crnoj Gori. Dakle, u pitanju su medijske objave koje su nastajale ili u potpunosti ili dijelom kao posljedica angažovanja medija, odnosno novinara. Važno je napomenuti da su mediji u najvećem broju izvještaja koristili foto i video materijale koje su obezbjeđivale same partije, pa je i sadržaj koji su objavljivale bio uslovljen tom činjenicom.

Monitoringom je uočeno značajno prisustvo žena u medijskim objavama, ali su i dalje dominirali muškarci – kako u objavama gdje su pojedinci glavni akteri, tako i u objavama, na snimcima i fotografijama gdje se prikazuje više osoba, među kojima ima žena. Posebno je primjetno snažno prisustvo žena u ulozi analitičarki – sa pozicija liderki u civilnom sektoru, profesorica, novinarki/urednica, te stručnjakinja za ekonomska pitanja. Činjenica da su žene na čelu institucija važnih za izborni proces (Skupština Crne Gore, Agencija za sprečavanje korupcije, itd.) uticala je dodatno na njihovo veće prisustvo i snažnije pozicioniranje. U ovoj kampanji, za razliku, na primjer, od lokalnih izbora 2022. godine, akcent na nosiocima izbornih listi. Kod jednog broja listi, komunikacija ka javnosti jeste bila jako usmjerena na lidera/ke listi, dok se dio učesnika u izornoj trci trudio da u prvi plan stavi veći broj žena koje su saopštavale stavove vezane za predizbornu kampanju, program partije, i sl. Žene koje daju izjave prikazane su u najvećem broju slučajeva u profesionalnom okruženju (npr. u Skupštini, na press pozicijama u partijama, i sl.). Međutim, u manjem broju su žene prikazane kao govornice na skupovima, gdje se obraćaju većem broju prisutnih i u tome se posebno ističe jedna izborna lista. U pozicijama govornika na skupovima – koje oslikavaju moć i značaj prilikom obraćanja masi, većinom su muškarci. U najvećem broju slučajeva žene su prikazane u publici, kako slušaju govornike i aplaudiraju. Snimci sa predaje izbornih lista posebno su bili aktuelni na početku predizborne kampanje. Žene su bile prisutne u sadržajima na televizijama, posebno one koje su bile u ulozi analitičarki. Prisustvo žena u štampanim medijima bilo je izraženo manje u odnosu na muškarce, posebno u dijelu prisustva fotografija i pozicije na stranama. Najveće prisustvo žena bilo je na portalima, zbog prirode tog medija i neograničenog prostora koje imaju za objavljivanje. Međutim, u nekoliko slučajeva je uočeno negativno prikazivanje žena, vjerovatno uslijed nedovoljne tehničke pažnje onih koju su vijest objavljivali, pa je tako objavljena fotografija na kojoj se vidi samo trup žene, bez njene glave ili fotografije na kojima je "otkinut" dio glave. Slučaj fotografije poslanice Paunović je najnegativniji uočeni primjer vizuelnog prikazivanja žene u medijima u posmatranom periodu. Da se radi o tehničkoj nepažnji, može se pretpostaviti i zbog toga što je na identičan način data fotografija i muškarca i žene.

Liolla: Nove političke snage nijesu pokazale da im je EU cilj, od građana zavisi kako će se država izvući iz ove situacije

Paunović: Zalagaćemo se za uvođenje podstanarskog kartona

2. oktobra 2022. 10:00

Živković: Dosta je bilo ponižavanja Crne Gore, želimo političku stabilnost, ekonomski razvoj i normalan život

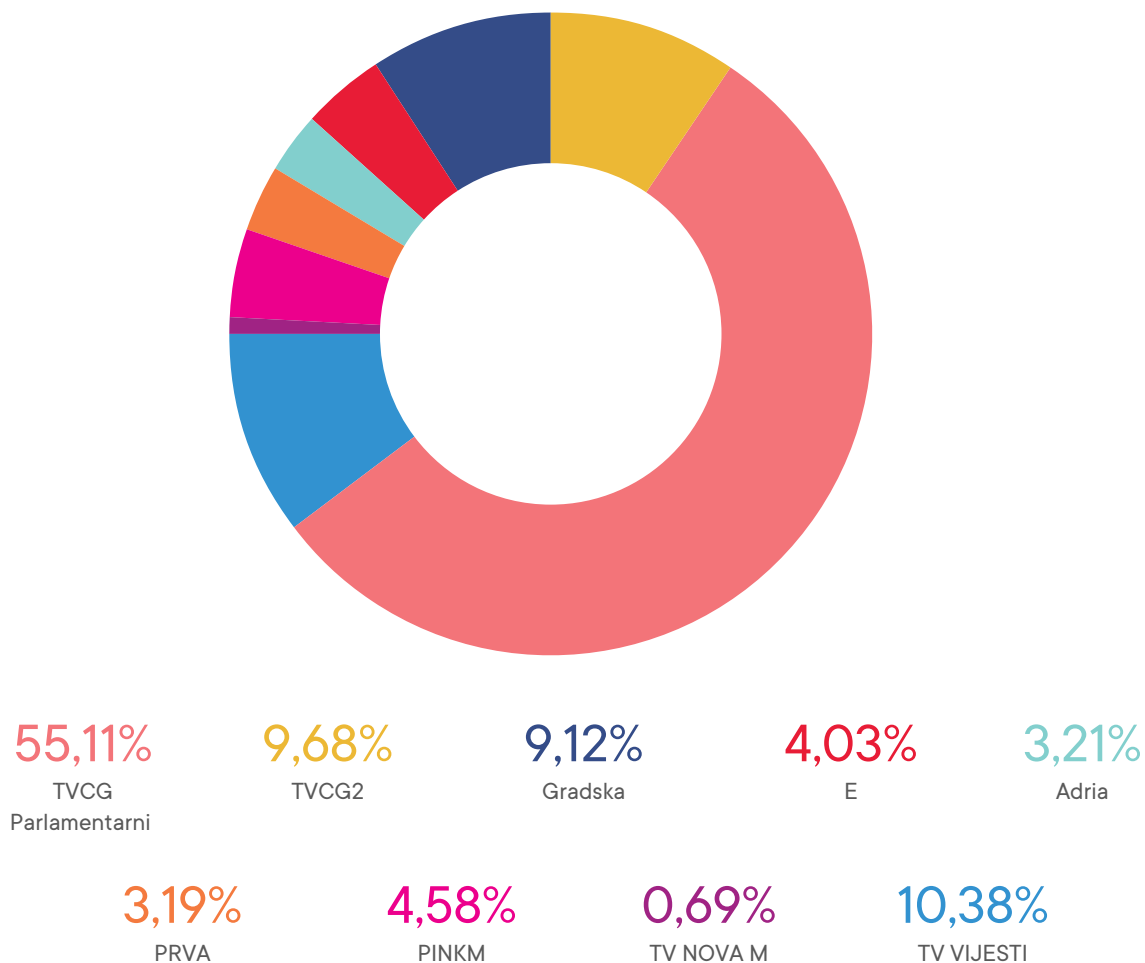
14. oktobra 2022. 10:00

Monitoringom su uočene objave gdje su date izjave žena, kandidatkinja na listama, ali bez njihovih fotografija ili snimaka. Tako su, na primjer, neke izjave kandidatkinja na TV „pokrivene“ snimcima sa predaje izbornih lista na kojima njih nema, ili logom i snimcima muškaraca nosilaca izborne liste na kojoj je ona. Interesantan detalj, uočen monitoringom, jeste da su u posmatranom periodu u elektronskim medijima o izborima dominantno novinarke izvještavale.

Monitoring reklamiranja

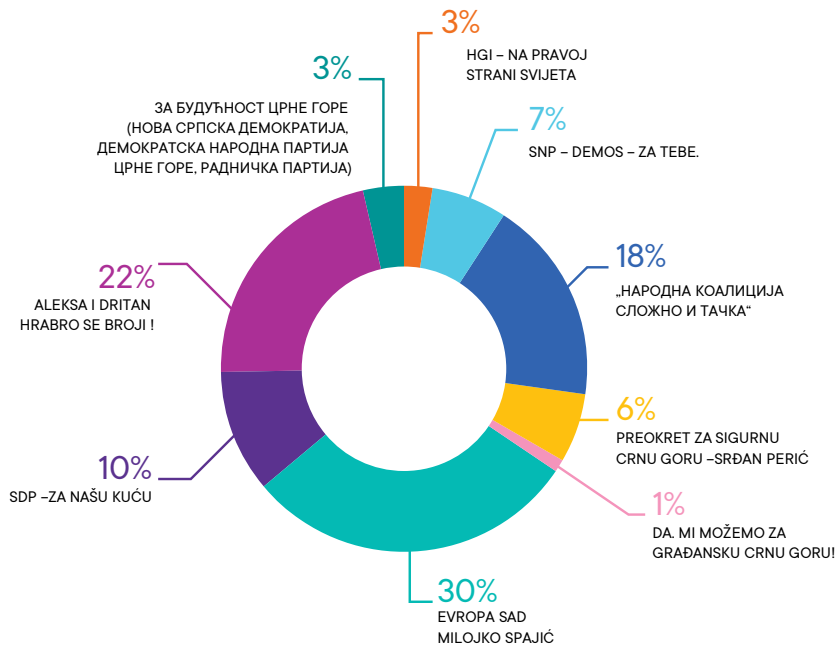
Monitoring reklamiranja na televizijama je pokazao da su izborne liste u najvećem broju slučajeva koristile mogućnost besplatnog oglašavanja na Javnom servisu RTCG - skoro 65%, računajući Parlamentarni kanal i TVCG2.

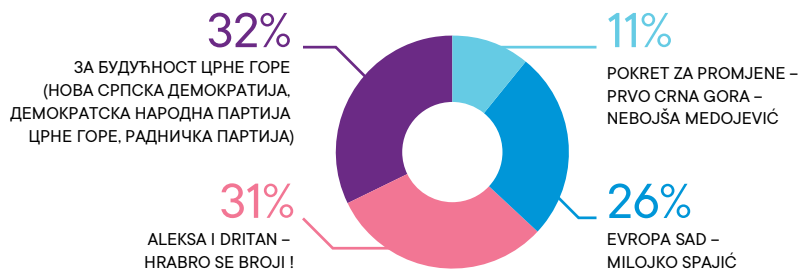
Grafik 13. Vrijeme političko propagandnih klipova i reportaža emitovanih na svim televizijama (izraženo u procentima)

Kada je riječ o komercijalnim televizijama, na **TV Vijesti** su se najviše oglašavali Evropa sad (30%), potom koalicija Demokrate – URA (22%), pa Narodna koalicija – Složno i tačka (18%), dok se koalicija okupljena oko DPS-a nije oglašavala na toj televiziji. Na **TV PRVA** se najviše oglašavala koalicija „Za budućnost Crne Gore“ (32%), potom koalicija Demokrate – URA (31%), te Evropa sad (28%). Na **TV E** se oglašavala isključivo koalicija okupljena oko DPS-a, na **TV PINK M** isključivo koalicija Demokrate – URA, a na **TV Adria** isključivo koalicija „Za budućnost Crne Gore“. Na **TV Nova M** se u 97% slučajeva oglašavala koalicija Demokrate – URA.

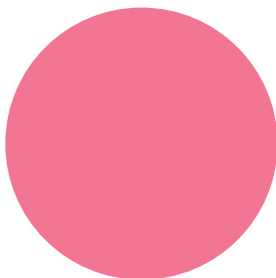
TV VIJESTI

TV PRVA

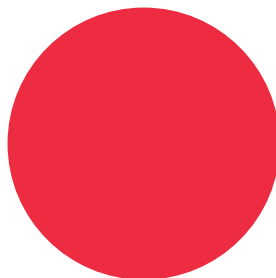
TV PINK M

100%

ALEKSA I DRITAN –
HRABRO SE BROJI !

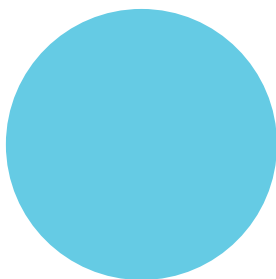
TV E

100%

ZAJEDNO! ZA BUDUĆNOST
KOJA TI PRIPADA – DANIJEL
ŽIVKOVIĆ (DPS, SD, DUA, LP)

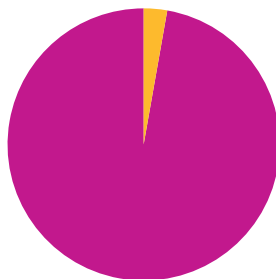
TV ADRIA

100%

ZA BUDUĆNOST CRNE GORE
(NOVA SRPСКА ДЕМОКРАТИЈА,
ДЕМОКРАТСКА НАРОДНА ПАРТИЈА
ЦРНЕ ГОРЕ, РАДНИЧКА ПАРТИЈА)

TV NOVA

97%

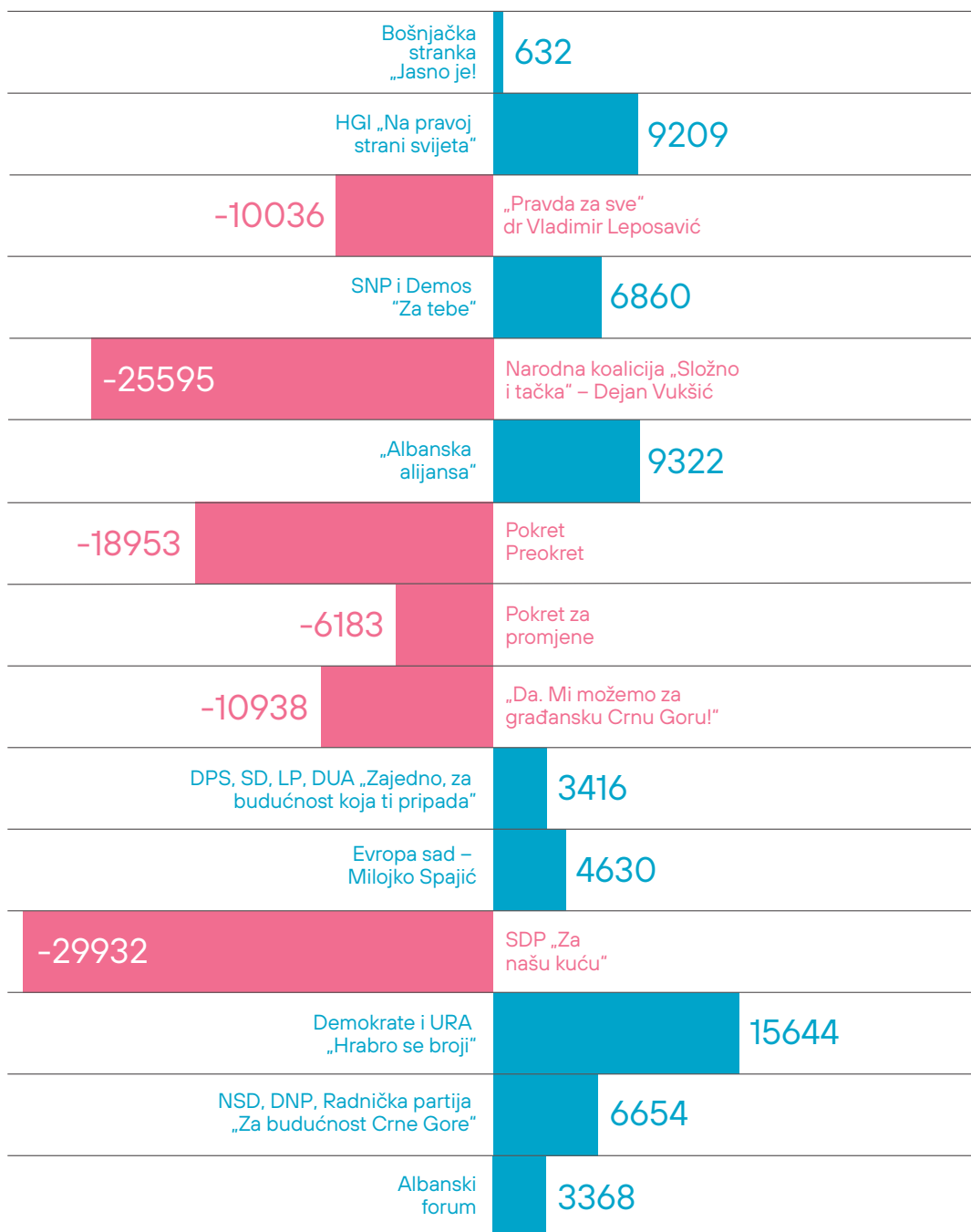
ALEKSA I DRITAN –
HRABRO SE BROJI !

3%

PREOKRET ZA SIGURNU
CRNU GORU –SRĐAN PERIĆ

Grafikoni 14, 15, 16, 17, 18, 19. Vrijeme političko-propagandnih klipova emitovanih na svim komercijalnim televizijama (izraženo u %)

Posmatrajući ukupna sredstva uložena u reklamiranje izbornih listi na televiziji, u štampanim medijima, na radio stanicama, društvenim mrežama i putem bilboda, Bošnjačku stranku (BS) je najmanje „koštao“ poslanički mandat (632 EUR), a najviše koaliciju Demokrate – URA (15 644 EUR).

Grafik 20. „Koštanje“ poslaničkog mandata po izbornim listama u odnosu na uložena sredstva na reklamiranje (TV, štampani mediji, radio, društvene mreže, bilbordi)

Rodna ravnopravnost na društvenim mrežama zaboravljena

Kada je riječ o opštoj populaciji, **Crna Gora je lider u regionu u korišćenju interneta i društvenih mreža**. Prema izvještaju Datareportal-a iz januara 2023. godine¹⁸, čak **89.8%** stanovništva u državi je imalo pristup internetu, a broj aktivnih korisnika društvenih mreža je iznosio 472.700 (**75.4%** populacije). **Najčešće korišćene mreže su Facebook i Instagram, a slijede Twitter i LinkedIn**¹⁹. Upravo ove mreže politički akteri koriste kao snažan kanal političke komunikacije, što dolazi do izražaja u vrijeme predizbornih kampanja.

Uticao društvenih mreža na dinamiku i rezultate izbornih procesa danas je nezaobilazan faktor pri oblikovanju političkog javnog mnjenja, generisanje i plasiranje različitih vrsta narativa, mijenjanje ili produbljanje preferencija birača, itd. Praksa je pokazala da se ove mreže, tokom izbornih kampanja, od strane političkih subjekata koriste ne samo za promovisanje generalnih poruka i stavova partija, već se nerijetko stavljaju i u svrhu vođenja prljavih, negativnih kampanja protiv pojedinaca i pojedinki, a pogotovo su žene iz političkog života, u proteklom periodu, bile meta ovakvih napada i pokušaja diskreditacije i diskvalifikacije iz političkih i izbornih procesa.

Imajući u vidu gore navedene razloge, CGO je vršio i **monitoring društvenih medija**, a kako bi se iz perspektive rodne ravnopravnosti dekonstruisali narativi o ženama u kontekstu parlamentarnih izbora, utvrdili obrasci po kojima se ovi narativi formiraju, ali i ispitalo koliko su izborne liste i njihovi nosioci/teljke komunicirali pitanja koja se tiču rodne ravnopravnosti i prava žena. Takođe, cilj je i utvrđivanje (ne)postojanja mizoginije, rodnih stereotipa, komentara uvrjednive sadržine, govora mržnje upućenog ženama, od strane generalne javnosti, a u komentarima na društvenim mrežama.

Za potrebe monitoringa, angažovano je **šest nezavisnih monitora/ki** koji su na **dnevnom nivou pratili predizbornu kampanju na društvenim mrežama 15 izbornih lista** u trci za parlamentarne izbore 2023. godine, prikupljali odgovarajući materijal i o njemu izvještavali, dok je CGO tim uradio analizu tih podataka. Predmet monitoringa bile su tri najčešće korišćene društvene mreže u Crnoj Gori – **Facebook, Instagram i Twitter**, a monitoring je obuhvatio period od **11. maja do 11. juna 2023. godine**. Subjekti praćenja na svakoj od ovih društvenih mreža bile su:

- zvanične stranice partija koje su u trci za parlamentarne izbore;

¹⁸ <https://datareportal.com/reports/digital-2023-montenegro>

¹⁹ <https://datareportal.com/reports/digital-2023-montenegro>

- zvanične stranice izbornih koalicija, ukoliko postoje;
- zvanične stranice većih subjekata, ali obavezno i svih partija koje funkcionišu u okviru takvih subjekata, a koje su podržale listu;
- zvanične stranice lidera/liderki partija;
- zvanične stranice nosioca/nositeljki listi.

Nadalje, monitoring se na mrežama vršio na dva nivoa: na **postovima** (koji su in/direktno komunicirali pitanja u vezi sa rodnom ravnopravnošću) i u **komentarima ispod postova** (mizogini, uvrjedljivi, stereotipni komentari, govor mržnje, diskriminacija i sl).

Za vrijeme trajanja monitoringa, obrađeno je ukupno **preko 6600 postova**, a praćeno je **oko 120 subjekata** na sve tri mreže. Izborne liste i partije koje su ih podržale, kao i njihovi nosioci/teljke i lideri/ke su najaktivniji bili na **Facebook-u**, gdje je analizirano **preko 3200 objava** generisanih od strane skoro **50 subjekata**, a zatim na **Instagramu-u**, gdje je obrađeno **preko 2800 postova** poteklih od **40 praćenih subjekata**. Od tri društvene platforme, najmanje predizborne kampanje dešavalo se na **Twitter-u**, gdje je praćeno svega **30 zvaničnih stranica** izbornih aktera, koje su plasirale **preko 600 postova** tokom kampanje.

Generalno gledano, rezultati monitoringa društvenih mreža se u velikoj mjeri poklapaju sa monitoringom tradicionalnih medija, na šta i ukazuje podatak da je **na ovim platformama zabilježeno tek 1% sadržaja koji je u fokusu imao pitanja rodne ravnopravnosti**. Ovakvo stanje posebno zabrinjava, imajući u vidu da partije na društvenim mrežama nisu limitirane u komuniciranju sadržaja koji smatraju relevantnim za kampanju, i imaju gotovo neograničen prostor za adresiranje važnih pitanja, za razliku od tradicionalnih medija, koji su nerijetko zatvoreni i ne daju dovoljnu prohodnost pogotovo manjim ili novim subjektima.

Ovako mali procenat generisanog sadržaja govori o tome da gotovo da **nisu postojale objave čiji je glavni i osnovni cilj promocija rodne ravnopravnosti, kao ni objave u kojima se partije dubinski bavile ženskim i vezanim pitanjima, pitanjima rodne ravnopravnosti, prava žena itd.** Naprotiv, učešću žena je uglavnom posvećena po jedna rečenica u objavi koja se odnosi na izbornu listu, program, generalne poruke kampanje, itd. Takođe, ne samo da pitanja koja se tiču žena nisu bila na listi aktivnosti kampanje na društvenim mrežama, već su i same žene, kao akterke izbornog procesa, bile gotovo nevidljive, dok su muškarci preuzeli ulogu lica kampanje. Izuzetak je pokret *Mi možemo*, a notira se i donekle izbalansirana vidljivost žena i muškaraca kod *Preokreta, PzP-a, Demosa i SNP-a*. Dakle, u ukupnom narativu koji je nastao u predizbornoj kampanji na društvenim mrežama, i kod tradicionalnih medija, dominirao je muški glas, tj. stavovi koji su dominantno dolazili od strane aktera muškog pola, a što se, takođe, može pripisati i činjenici da je samo jedna žena bila nositeljka liste na parlamentarnim izborima.

Facebook je zavrijedio najveću pažnju političkih aktera i bio glavni kanal širenja političke komunikacije, a subjekti/stranice koje su najviše komunicirale pitanja u vezi sa rodnom ravnopravnošću uključuju: **Mi možemo, Boris Mugoša, BS, SD, PzP, SNP, Forca, Nik Đeljošaj, DPS, Demos, GP URA itd.** Sadržinu ovih komunikacija moguće je razvrstati u nekoliko kategorija: procenat žena na izbornim

listama i žene u fokusu izbornog programa (Mi možemo, BS, DPS, SD, PzP...); podsticanje učešća žena u politici i javnom životu; ekonomsko osnaživanje žena i razvoj ženskog preduzetništva; snažnije uključivanje na tržište rada (Mi možemo, SD, Nik Đeljošaj, Boris Mugoša, Forca...); borba protiv rodno zasnovanog nasilja, osuda verbalnog nasilja i govora mržnje upućenog ženama (GP URA, BS, SNP...); reakcije na mizogin članak portala „Aktuelno” kojim su targetirane poslanice URA-e (Jelušić i Zoronjić / GP URA, BS, SNP...); zakonska zaštita od otkaza tokom trudničkog odsustva i povećanje porodijskog odsustva (SNP); nedostatak sredstava za vještačku oplodnju (Boris Mugoša); objave koje se tiču izbora za rukovodstvo Foruma žena (BS) i inicijative za formiranje Ženskog kluba u SO Glavnog grada (PzP), organizovanje okruglog stola (Mi možemo), podrška predstavnicama SD-a na izbornoj listi (Boris Mugoša), itd.

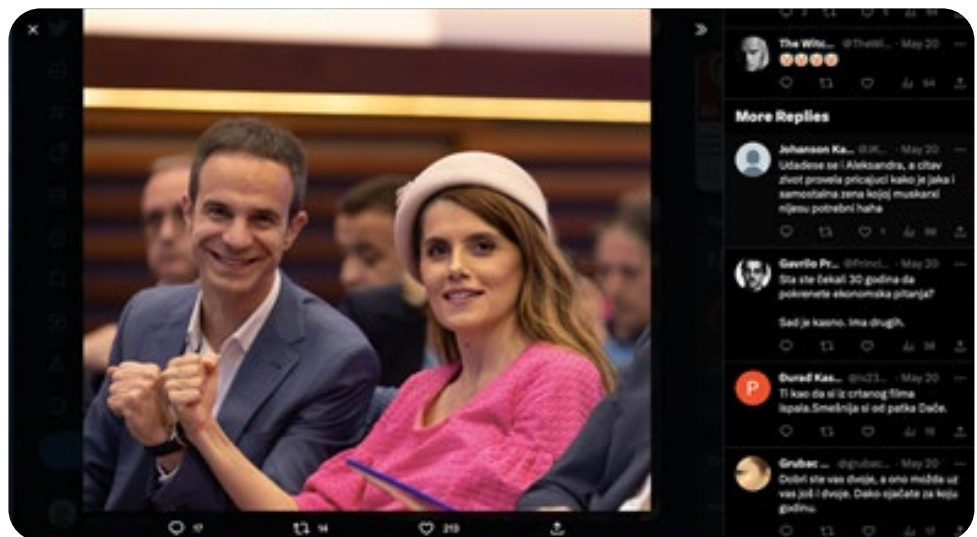
Na Instagram-u i Twitter-u, sadržina komunikacije se, kod onih subjekata koji su imali zvanične stranice na ovim mrežama, gotovo u potpunosti poklapala sa generisanim sadržajem na Facebook-u, uz postojanje određenih razlika u subjektima koji su ove mreže najviše koristili u svrhu izborne kampanje. Tako su na Instagram-u najaktivniji subjekti bili: **Mi možemo, SNP, DPS, SD, GP URA, BS, Albanski forum, Albanska alijansa itd,** dok su na **Twitter-u** aktivni bili **DPS, SD, BS, LP.**

Kada je u pitanju drugi nivo obrade praćenog sadržaja, odnosno **komentari ispod postova** u cilju utvrđivanja (ne)postojanja **mizoginije, uvreda, stereotipa, diskriminacije, govora mržnje, i sl,** monitoringom je konstatovan **određen pomak, jer je ovakvog govora i mizoginij istupa bilo manje u odnosu na prethodne izborne cikluse.** To se može pripisati tome **da žene generalno nisu okupirale ni medijsku ni političku scenu, ni prostor na društvenim mrežama, da je samo jedna žena bila nositeljka liste, ali i da žene nisu bile vodeća lica kampanja.** Tako se stvorio **utisak nižeg stepena mizoginije,** a ne zbog suštinske promjene klime u ovom domenu. Ipak, kao pozitivno se izdvaja to što je zabilježen i znatan broj pozitivnih komentara ispod postova, najčešće u obliku reakcija ili apela za povećanjem broja žena na listama, i u političkom životu, što ukazuje na postepeno sazrijevanje i povećan nivo razumijevanja javnosti o neophodnosti afirmacije ženske političke participacije.

Najčešće targetirane žene sa crnogorske političke scene od strane generalne javnosti u komentarima na društvenim mrežama, i ujedno najčešće mete napada, kritika, diskriminacije, mizoginij i stereotipnih komentara, uvreda i govora mržnje bile su: **Dragica Perović Ivanović, Božena Jelušić, Aleksandra Vuković Kuč, Jelena Božović, Anika Bajić, Milena Vuković Sekulović, Olivera Injac, Simonida Kordić, Jelena Nedović, Ana Novaković Đurović, i dr.** Pri tom, zabilježen je veliki broj slučajeva **objektivizacije, ali i naturalizacije ženskog identiteta,** gdje se uloga žene svodi na ulogu majke, supruge, i ostale tradicionalno (re)produkovane rodne uloge, a dovode se u pitanje njeni profesionalni učinci i postignuća, dok se istovremeno ženi rezerviše mjesto u privatnoj sferi patrijarhata, a što samo dodatno produbljuje postojanje disbalanca (političke) moći u Crnoj Gori. Takođe, evidentirano je i ekstenzivno bavljenje ličnim životima, komentarisanje fizičkog izgleda, stila oblačenja žena, itd. Na kraju, nedostatak prisustva žena u političkom, javnom i medijskom prostoru, u kombinaciji sa posebno izraženom stereotipnom i negativnom predstavljenosti i vidljivošću, onda kad ona postoji, postaju plodno tlo i dodatno reprodukuju nove osude, kritike, uvrede, primjere govora mržnje i diskriminacije, što djeluje deprimirajuće i obeshrabrujuće za žene u politici. Slijede neki od zabilježenih primjera govora mržnje i negativnih komentara upućenih ženama:

Објава корисника Ми Можемо ✕

Sto ce ucinjeti gradjanski pokret sluge Amerike zapada natoa I evropske unije
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед. 👍

Vesko Raičević
 Ko tebe postavi da mlatis nesoj sa nesojima mici se vise sa feisa bre ...
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед. ☰
Сакриј или пријави ово

Djuzepe Verdi
 A šta bi ti da postaneš nego političarka?! Časna sestra možda? Rečenicu ne znaš da, sastaviš a ne državu da vodiš spodobno ispeglana 😏
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед. Измењено

Објава корисника Ми Можемо ✕

Алија Ђукић
 Aj šta radi DPS. 😞
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Mile Drakulovic
 sramota 😞 ...
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Milos Banicevic
 Zene trebaju da podizu djecu I Cuvaju familiju Ne da Ganjaju ?
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед. 👍 😞 2

Danka Jankovic
 Tu koju predvodi zena nece ni cenzus preci.
 Свиђа ми се Одговорите 1 нед. 👍 😞 2

Објава корисника Ми Можемо

Samko Muric
Tek bi nas podavili

Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Ljiljana Nakicenovic
Zaostala drzava ,sovinisticki stav,cak i Kosovo je imalo predsjednicu ali u CG se jos iscjudjavaju..sramota za zemlju koja ima toliko visok procenat obrazovanih zena..50 :50 treba biti norma tad ce se pomjeriti iz mraka..

Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Sabrija Muratovic
Izuzetno lijepo ,da joj se posreci i da predze cenzus!

Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Dragan Vujacic
Dosta nam je bila Prcilica i za narednih 10 godina!

Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Mikely Sekularac
Auuu, VELIKE STETE! KAKO SU DOSAD RADILE POSLANICE U PARLAMENTU,ZENAMA TREBA ZABRANIT DA SE BAVE POLITIKOM. ZNAM SA CE SADA BITI KRITIKE ZA OVO STO SAM NAPISAO,ALI NEKA SE PRESABERU I NEKA KAZU KOLIKO JE XLA DOLAZILO IZ NJIHOVIH USTA. NECU IM POMINJAT IMENA JER SVAKO ZNA NJIHOVO CINJENJE.

Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

Објава корисника Ми Можемо

👍😄 119

10 коментара 5 дељења

👍 Свиђа ми се

💬 Коментар

🔗 Подели

Batko Adzic
previše žena na jedno mjesto, ne valja ovo nikako

Свиђа ми се Одговорите 1 нед.

👍 4

Објава корисника Ми Можемо

Свиђа ми се Одговорите 2 д.

↳ Miodrag Rajović је одговорио : 1 одговор

Petar Vukajlov

Vi ne možete u svoju kuću ništa da učinite a kamo li u državi...

Свиђа ми се Одговорите 2 д.

Slavisa Joksimovic

Pomamljene žene?! Dabogda vas manite po Gorici vatali!!!

Свиђа ми се Одговорите 2 д.

↳ Miodrag Rajović је одговорио - 3 одговора

Pitanja rodne ravnopravnosti i političke participacije žena kroz vizuru nosilaca/nositeljki lista za parlamentarne izbore

CGO tim je takođe, tokom maja i juna 2023. godine, sproveo usmene intervjuje sa nosiocima/teljama izbornih lista na parlamentarnim izborima o pitanjima vezanim za rodnu ravnopravnost i žensku političku participaciju te medijsko predstavljanje i način izvještavanja o ženama tokom kampanje. Ukupno je 11 od 15 lista pozitivno odgovorilo na upit tima CGO-a za razgovor na ovu temu, a cilj aktivnosti bio je **utvrđivanje stavova čelnih osoba lista o različitim aspektima rodne ravnopravnosti**, ali i podsticanje jačanja rodne ravnopravnosti i afirmacije političkog angažmana žena u okviru njihovih kampanja i unutar njihovih partija/koalicija.

Učešće žena na konkretnim izbornim listama, ambijent za političku participaciju žena u okviru partija/koalicija, pozicija rodne ravnopravnosti u izvornom i izbornom programu partije/koalicije, stepen prepoznavanja prepreka sa kojima se suočavaju žene koje jesu ili žele da budu dio javnog života i da zauzimaju određene pozicije, zatim pružanje prostora ženama u okviru konkretnih partija da iskažu svoje stavove, medijski istupaju, biraju i budu birane na određene funkcije i slično, kao i razlozi niske zastupljenosti žena u političkom životu Crne Gore, uz osvrt na izloženost žena u javnom prostoru rastućem govoru mržnje i mizoginiji, neka su od pitanja na koja su odgovarali nosioci 10 lista i nositeljka jedne liste.

Nosioci/teljke 11 izbornih lista sa kojima je CGO sproveo intervjue, su sljedeći: Adrijan Vuksanović, nosilac liste *HGI – Na pravoj strani svijeta*; **Ervin Ibrahimović**, nosilac liste *Jasno je! – Bošnjačka stranka*; **Vladimir Leposavić**, nosilac liste *„Pravda za sve!“*; **Vladimir Joković**, nosilac liste *SNP – DEMOS – Za tebe*; zatim **Dejan Vukšić**, nosilac liste *„Narodna koalicija – složno i tačka“* (Dejan Vukšić – Demohrišćanski pokret; Marko Milačić – Prava Crna Gora; Vladislav Dajković – Slobodna Crna Gora; Dragica Perović – Demokratska srpska stranka; dr Novica Stanić – Pokret za Pljevlja); **Genci Nimanbegu**, nosilac liste *Albanska alijansa – Aleanca shqiptare*; **Srđan Perić**, nosilac liste *Preokret za sigurnu Crnu Goru*; **Dragica Perović Ivanović**, nositeljka liste *Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru!*; **Danijel Živković**, nosilac liste *Zajedno! Za budućnost koja ti pripada (DPS, SD, DUA, LP)*; **Milojko Spajić**, nosilac liste *Evropa sad*; i **Nikola Đurašković**, nosilac liste *SDP – Za našu kuću*.

Sa druge strane, nosioci četiri od 15 izbornih lista nisu pokazali interesovanje da pozitivno odgovore na upit CGO-a: Aleksa i Dritan – Hrabro se brojil!; *Za budućnost Crne Gore (Nova srpska demokratija, Demokratska narodna partija Crne Gore, Radnička partija)*; *Albanski forum – Nik Gjeloshaj “BESA za Evropski Razvoj” (Forumi shqiptar – Nik Gjeloshaj “BESA për Zhvillim Evropian”)*; i *Pokret za promjene – Prvo Crna Gora – Nebojša Medojević – Reforme za spas zemlje*.

Slijede integralni intervjui sa svim nosiocima/teljicama lista pojedinačno.

ERVIN IBRAHIMOVIĆ, nosilac liste *Jasno je! – Bošnjačka stranka*

CGO: Kakav je generalni stav/pozicija Vaše partije o pitanjima rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Kako se to manifestuje u partiji?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Kod nas u Bošnjačkoj stranci je visoko na agendi vladavina prava, gdje podrazumijevamo i rodnu ravnopravnost. Mi smo partija koja se bezrezervno zalaže za EU, a jedna od osnovnih demokratskih vrijednosti je rodna ravnopravnost. I čini mi se da svake godine i mi sazrijevamo kada je u pitanju ta realnost. Ponosan sam da smo jedna od partija koja u pravom smislu pokazuje da jesmo za afirmaciju rodne ravnopravnosti. Ako se vratimo 10-15-20 godina unazad, napravili smo ogroman iskorak. Ne kažem da je dovoljan, ali, kad je u pitanju naša stranka, sjećam se 2006. godine kad smo pravili poslaničku listu i nije nam to išlo dobro u dijelu ravnopravnosti žena i muškaraca na listi. Ipak, svaki sljedeći izborni ciklus smo to unapređivali, da bi danas bili među dvije ili tri partije koje imaju najveći broj žena na listi, tako da smo izuzetno ponosni.

Ali, svi moramo dati doprinos. Ovdje ne treba da se držimo strogo pitanja rodne ravnopravnosti. To je život, realnost. Treba da gledamo ne muško-žensko, nego da su jednaka prava za sve nas. S ponosom kažem da je BS uzela možda taj trofej kad je u pitanju istaknutost žena u Skupštini. Jedino mi imamo šeficu kluba poslanika, ali

ono što je važnije – u pravom smislu je opravdala to mjesto. Ona danas nije samo prepoznatljiva u Crnoj Gori, nego smo dobili podršku uoči izbora zahvaljujući prije svega njoj i našoj politici čak i od određenih predstavnika Bijele kuće, iz Amerike. Taj naš iskorak se, znači, višestruko vratio.

Uoči lokalnih izbora imali smo skup u Rožajama sa Forumom žena, gdje ih je bilo preko 120. Kada čujete njihova razmišljanja i vidite koji je to potencijal, onda stvarno svaka pratija treba da se bori da ih uključi a ne još da stavlja tu barijeru. Imamo dvije predsjednice opštinskih odbora, možda ćemo imati i treću brzo. I čini mi se da žene posebno osjećaju trenutak i vide svoj prostor u BS, gdje nam je to još jedan dodatni kvalitet. Postoji i velika šansa da ćemo imati dvije poslanice u Skupštini, na šta sam izuzetno ponosan, i vjerujem da će obje opravdati tu šansu. Ako uzmete taj procenat, to je visoki procenat u odnosu na druge partije, jer to nije populistička priča nego se stvarno zalažemo i idemo u tom pravcu.

I da zaključim, crnogorsko društvo sazrijeva. Možda neko očekuje da mi, kao nacionalna partija, i ne negujemo tu vrijednost. Ja vjerujem da moramo snažno slati signal da nema više prepreka, odnosno da ne pravimo barijere da li je žena za neku funkciju ili nije. Raduje me da su žene prepoznale tu šansu i sve više dolaze kod nas u stranku. Tako da nije ovaj rezultat slučajan.

CGO: Kako ocjenjujete nisku zastupljenost žena u političkom životu i na mjestima odlučivanja? Šta bi bili razlozi za to?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Kao čovjek koji se, u pravom smislu, zalaže za rodnu ravnopravnost, pokušaću da u tom pravcu i odgovorim. Mislim da je, prije svega, u ukupnom ambijentu u Crnoj Gori, od 2006. godine pa do danas, postignut ogroman progres kada je u pitanju rodna ravnopravnost. U tom ambijentu imamo i dio tradicije koji čini da progres ne ide brzinom svjetlosti, ali se dešava.

Lično očekujem još jaču proaktivnost žena. Čini mi se da su, ipak, ostale zaštitničke, prije svega u onim elementarnim stvarima, kada je u pitanju porodica, pa tek onda daju sebe u drugim stvarima. Zato kažem da su žene mnogo odgovornije i ozbiljnije od muškaraca, i mislim da u narednom periodu moraju biti mnogo proaktivnije kako bi zauzele onaj položaj u državi koji zaslužuju.

Dakle, kriv je ambijent, ta tradiciionalno postavljena nadmoć muškaraca u Crnoj Gori. Takođe, ne prebacujem odgovornost sa političara, ali mislim da NVO sektor nije dovoljno uradio da u pravom smislu stimuliše žene da prigrabe šansu u ovoj državi koju imaju. Na kraju, kada imate kvalitetan kadar neka duvaju vjetrovi sa svih strana, taj kadar nađe svoj put. Moramo još više razgovarati i raditi na edukaciji prava žena. I, naravno, da ne bude kriv samo NVO sektor, mislim da su medijske kuće malo uradile na polju afirmacije prava žena. Pogledajte naslovne strane, možda od 100 zadnjih naslovnih strana imate jednu afirmativnu priču o ženama. Mediji moraju mijenjati politiku i afirmisati ove vrijednosti o kojima pričamo.

CGO: Pomenuli ste važnost ukupnog društvenog ambijenta za osnaživanje žene. A kakav je ambijent unutar BS za političku participaciju žena i da li se ženama u okviru vaše partije pruža dovoljno prostora da iskažu svoje stavove?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Zavisi o kojem opštinskom odboru je riječ. Naravno, u Rožajama ima puno žena i tu imamo neku energiju, ali može biti i veća.. Negdje imamo mnogo energije, a negdje pasivnost. I tu prepoznajem prostor za nastupajući rad Foruma žena. Kao što znate, mi smo članica Evropske narodne partije, u okviru koje postoji i poseban odbor Foruma žena, a šansu vidim i u tim evropskim iskustvima, koja bi nam pomogla da i na taj jačin još jače afirmišemo rad žena.

CGO: Da li su ova pitanja (opšta pitanja rodne ravnopravnosti i političke participaciju žena, ali i njihova kulturna, socijalna, seksualna i reproduktivna prava, ekonomsko osnaživanje, borba protiv nasilja nad

ženama i sl) sada/ili su ikada bila na zvaničnoj agendi Vaše političke partije? I da li je partija ikada, a pogotovo za ove parlamentarne izbore, vodila kampanju o ovom pitanju, da li je bilo pokušaja unutar stranke da se ovo pitanje snažnije javno problematizuje i zagovara?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Mi smo pred ove izbore, kao ozbiljna partija, uradili jednu anketu, da bi vidjeli na šta građani reaguju. Nije slučajna naš partijski rast, jer smo 70% kampanje usmjerili na osnovu te ankete. Na ovim izborima, fokus nam je bio na ekonomiji, pravima radnika, vladavini prava. Naravno, prepoznajem potrebu da u sledećem periodu, posebno kroz rad Foruma žena, i Foruma mladih, afirmišemo i druge teme i vrijednosti. Ponavljam, mi smo partija koja je relativno mlada na političkoj sceni i sazrijevali smo iz ciklusa u ciklus. Možda smo mogli mnogo više da radimo na tom polju, ali u narednom periodu sigurno hoćemo. Ja, kao predsjednik, i moji saradnici ćemo dati snažan doprinos kada je u pitanju zaštita prava žena. Naravno, stop nasilju i svemu onom što se kosi sa elementarnim ljudskim vrijednostima.

CGO: Istraživanje CGO-a, takođe, pokazuje da je u medijima samo 2% vremena i prostora u tekućoj kampanji posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena? Zašto mislite da je to tako?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Poražavajući je taj podatak, ali mislim da su prosto preovladale teme koje su nametnute i prije izbora. To su ekonomija, borba protiv organizovanog kriminala i korupcije. Dodatno, još nekoliko afera je totalno bacilo u plan ova pitanja za koja vjerujem da će u narednom izbornom ciklusu, ako ne u vrhu, onda biti jedna od vrlo značajnih tema svih partija, posebno ako želimo da budemo progresivno društvo. A mislim da su nam građani rekli u kojem pravcu treba da idemo.

CGO: Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Mi smo se vodili time da je, ipak, glas žena važniji u tom trenutku i htjeli smo da osnažimo sve žene solidarnošću žena. To je bio razlog zašto je kod nas žena osudila to, a ne neko od muškaraca. Htjeli smo da ona pošalje poruku solidarnosti ka svim ženama.

CGO: Da li upravo to odvraća žene od ulaska u politiku?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Mislim da mora jedan dio tih žena snažno da krene, ne da se žrtvuje, ali da istrpi sve te udare zarad nekih novih boljih vremena, za druge žene, za našu djecu. Ne pozivam ja na mučeništvo i na žrtvu, i takve udare i sve ovo što su prolazile određene koleginice i žene u Crnoj Gori snažno osuđujem. S druge strane pozivam da budu još čvršće kako bi svi ti udarci otupjeli i u narednom periodu žene zauzele mjesta koja im stvarno pripadaju, a pripadaju ravnopravno svima u našoj državi. Živim za taj dan kad ćemo moći da sjednemo i kažemo da Crna Gora daje jednake šanse za oba pola.

CGO: Ranije ste govorili o važnosti edukacije u ovom dijelu. Da li mislite da treba raditi više sa muškarcima unutar partija i, u određenoj mjeri, i neke od njih senzibilisati?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Apsolutno, ali i to zavisi od različitih regija u Crnoj Gori. Neću reći da je patrijarhat na snazi u određenim dijelovima Crne Gore, jer sam zadovoljan kako država ide naprijed, ali možda nije isto razmišljanje u mojim Rožajama ili Nikšiću, ili, recimo, Podgorici. Mi moramo postići taj nivo svijesti da oni isto razmišljaju kad su prava žena u pitanju, i u mojim Rožajama i u, na primjer, Budvi. Imamo dosta posla pred nama i moramo raditi u tom pravcu.

CGO: U momentu sastavljanja izborne liste, jeste li se suočili sa nekom vrstom izazova ili problema kada je riječ o broju žena, odnosno zastupljenosti žena na listi? Da li one same pokazuju određenu vrstu inicijative da se na toj listi i nađu, ili to sve ide kao „vještački“ proces?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Zadovoljan sam kako ide taj proces, posebno u našoj stranci. Kada smo predlagali listu, obišli smo sve opštinske odbore i, između ostalog, razgovarali sa predstavnicama foruma žena. Posebno sam oduševljen sa dva-tri opštinska odbora koliko su izrazile spremnost da budu visoko na našoj listi. Tako da osjećam da ta energija postoji, ali da još malo mora biti usmjerenija. I čini mi se da to kod žena ide mnogo lakše nego kod muškaraca, čini mi se da su žene dosta odgovornije. Tako da nije bilo problema oko liste, žene su pokazale ambicije i mislim da možda nisu dobile sve one poziciju koje su htjele na listi, ali da smo im ostavili tu šansu da možda vrlo brzo budu poslanice. Time smo stvarno poslali poruku, i to mi je bio cilj kada sam posjećivao odbore, da stranka sazrijeva i da nam treba ta snaga žena, ali da i one treba da uhvate trenutak. Između ostalog sam rekao da znam da Bošnjakinje nemaju samo jednu Strujičku kao lavicu, nego da imaju hiljade takvih žena, ali treba da ih prepoznamo i da im damo šansu. Čini mi se da je to dobro prihvaćeno kod određenih opštinskih odbora i da ćemo u narednom periodu pokazati i kroz javne nastupe i kroz politički život da imamo mnogo žena koje mogu da rade, ako ne isti, možda i bolji posao nego Strujička.

CGO: Ukoliko se ne varam, vi ste imali 41% žena na listi, što znači da ste druga po redu lista sa najvećim brojem žena. S druge strane, svjedoci smo da su žene u najvećem broju slučajeva na ostalim izbornim listama za parlamentarne izbore zastupljene gotovo u najmanjoj mogućoj mjeri koju zakon nalaže. Zašto je to tako? I da li mislite da su kvote, kao mjera afirmativne akcije, određena vrsta prelaznog rješenja, ili imaju potencijal da suštinski mijenjaju situaciju?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Ja sam zagovornik visokog nivoa političke kulture na našoj političkoj sceni u Crnoj Gori. Dozvolite da ne komentarišem druge partije, mogu pričati samo o našoj stranci. Ne volim da ulazim u rad drugih partija, i volio bih da naučimo jedni druge da ne ulazimo u dvorište onog drugog. Mi pokazujemo našim djelovanjem da želimo da žene aktivnije participiraju u svim sferama društveno-političkog života. Ali, mi moramo da shvatimo da ne treba zakon da nas obavezuje, nego treba da damo doprinos u pravom smislu, pa ukoliko muškarac zaslužuje bolje mjesto na listi on treba da bude tu. No, ukoliko je to žena, onda ona treba da zauzme tu poziciju. I moramo da počnemo da živimo to, a ne da se krijemo iza zakona i normi. Mi smo, recimo, u Bijelom Polju brzo otvorili mjesto za jednu odbornicu koja je pokazala svojim aktivnostima da može to da nosi. Mi tražimo taj kvalitet kod žena, jer kažemo da je to dodatna vrijednost kod svih partija, ne samo nas. Dakle, živimo punim plućima, da nas ne vežu zakoni i kvote, nego kvalitet predloženih kandidata, bilo muško ili žensko. Zato pozivam još jednom žene da onakve kakve i jesu, hrabre, iskoriste svoju šansu, da dođu kod nas, da doprinesu boljem kvalitetu rada Bošnjačke stranke, a samim tim i da afirmišu sve svoje potencijale koje posjeduju.

CGO: Rekli ste da negdje od referenduma vidite određenu vrstu napretka u smislu zastupljenosti žena u politici. Međutim, brojke u ovom momentu ukazuju da nećemo ostvariti takav progres ni u ovom skupštinskom sazivu, a vidjećemo kakvo će biti stanje sa izvršnom vlašću. Kakve su Vaše pretpostavke?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Mislim da je od 2020. godine atipičan ambijent na političkoj sceni Crnoj Gori, koji nam može biti reper i kad je riječ o rodnoj ravnopravnosti. Eto, recimo, imamo jednu damu za predsjednicu Skupštine. To je možda i najbolje što se desilo u ove zadnje tri godine. S druge strane, politička scena svake godine je možda i najmanje onaj kvalitet koji bi mi željeli. Zato i naglašavam, kad se vratimo na priču o opštinskim i mjesnim odborima, da žene tamo treba da iskoriste svoj glas i da traže svoje mjesto. Mislim da će 44. Vlada imati razumijevanje ukoliko Bošnjačka stranka bude imala ženu u toj Vladi, ali organi partije o tome odlučuju pa ćemo vidjeti.

CGO: Kad pričamo o nekim rukovodećim pozicija u društvu, da li mislite da su mjesta u nekim sektorima, poput bezbjednosti, odbrane, itd. unaprijed rezervisana za muškarce? Zašto se ženama više opredjeljuju mjesta u, na primjer, prosvjeti, zdravstvu, itd? Kako ta nepisana pravila da mijenjamo i da li postoji volja kod partija i budućih donosioca odluka za takvim promjenama?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Ukoliko napravimo utakmicu, u kojoj kvalitet određuje najboljeg, onda će i žene naći svoje mjesto u tome. Ja nemam problem s tim. I znam nekoliko država gdje žene vode unutrašnje poslove. I mi smo imali u 42. Vladi ministarku odbrane. Ipak, mislim da osnovna referenca treba da bude kvalitet. I možda nama to izgleda previše sporo, i možda jeste sporo, ali ta pravila će dovesti do ravnoteže kad je u pitanju rodna ravnopravnost. Meni je reper kvalitet, i ono što treba da afirmišemo i zagovaramo, jeste da žene završavaju što kvalitetnije škole. Od kvaliteta niko ne bježi. Tako da vjerujem da su najbolji recept reference i dobra, fer utakmica. I onda se neće gledati ko je na kojem mjestu – da li je to žena ili muškarac.

CGO: Koji su to, prema Vašem mišljenju, mehanizmi za veće uključivanje žena u politiku, i za jačanje ženskog liderstva u politici, a gdje vidite najveću prepreku? Ko tu snosi najveću odgovornost?

ERVIN IBRAHIMOVIĆ: Valjalo bi da prihvatimo da muškarci imaju veliki dio odgovornosti. Ipak, s druge strane, očekujem mnogo veću proaktivnost samih žena. Mislim da je to ključ svega. Veća proaktivnost od mjesta u kojem žive, od radnog mjesta, i tako dalje. Kao predsjednik partije, a sigurno i sve moje kolege u drugim partijama, kada naiđu na kvalitet, nemaju taj luksuz da ga se odreknu. Žene i među sobom treba da počnu da forsiraju najbolje među njima, i nema tog predsjednika ni te partije koja bi smjela onda da kaže, toj jakoj poruci žena, da one određeno mjesto ne treba da pokrivaju. Pozivam sve žene da svojom mudrošću, odlučnošću, hrabrošću, i pameću istupe i da se bolje uključe u društveno-političke sfere života.

ADRIJAN VUKSANOVIĆ, nosilac liste HGI – Na pravoj strani svijeta

CGO: Da li Vaša politička partija prepoznaje značaj pitanja rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Ako da, kako se to manifestuje u partiji?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Slobodan sam reći da prepoznaje i za tako nešto imamo obilje argumentacije. U sadašnjem rukovodstvu Hrvatske građanske inicijative imamo značajan broj žena u Predsjedništvu i u Središnjem odboru, kao najvišem organu stranke između dva Sabora odnosno Kongresa, kao i predsjednicu opštinskog odbora HGI u Kotoru. Imali smo ranije predsjednicu stranke i zastupnicu u Skupštini. Dakle, HGI je oduvijek afirmirala žene u politici jer smo to prepoznali kao vrijednost. S druge strane, htjeli smo na taj način i široj javnosti predstaviti žene kao nekoga ko i te kako može dati doprinos društvenom i svakom drugom aspektu života u Crnoj Gori.

CGO: Kako biste ocijenili nisku zastupljenost žena u političkom životu i na mjestima odlučivanja? Koji su razlozi za to?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Ima više razloga. Mi smo društvo koje ne djeluje stimulatивно na društveni angažman žena. Slušali smo, nažalost, i u Skupštini Crne Gore riječi da žene treba svoje poslove da svedu na one koje su kućanske, familijarne,... Ja mislim da se radi o tome da postoje oni koji se boje jakih žena. Dakle, ovo društveno označje nije pogodno za aktivnosti žena i za njihov doprinos u politici. Ali, takođe, smatram da sve one koje uspiju da se probiju i da se izraze na političkoj sceni, baš u takvom ambijentu, predstavljaju izuzetno kvalitetne žene koje su vrijedne za našu političku i društvenu scenu. Mnogo puta sam se uvjerio da način razmišljanja žena može doprinijeti ostvarenju rezultata i svemu onome što je značajno za misiju jedne stranke.

CGO: Da li bi to onda značilo da bi više žena na mjestima/pozicijama odlučivanja i više žena koje bi bile određeni uzor drugima, mogu ohrabriti one žene koje imaju bojazan od javnog istupa da javno istupe i da se politički angažuju. Da li je to jedno od rješenja?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Vi znate da mi živimo u jednom ambijentu tenzija u kojem često politika generira te tenzije. Negdje sam mišljenja da bi ženski pristup, u dobroj mjeri, doprinio smirivanju tih tenzija, ali treba stvoriti uvjete da žene mogu ispoljavati svoja razmišljanja i donositi odluke. Nisam ni od onih koji misle da *a priori* žena donosi ispravne odluke, ali smatram da u mnogo čemu djeluju kreativnije, sa manje onog tenzičnog a što je dobro za cjelokupno društvo. Zato im treba omogućiti sve uvjete za političko ispoljavanje, i ohrabriti ih kako bi se i same izborile za takav status.

CGO: Jesu li u aktuelnoj društveno-političkoj situaciji žene demotivisane ili ih je strah da javno istupaju i da budu na meti osuda, negativnih komentara i negativnih kampanja? Šta ste, unutar partije, i sada kao nosilac liste, učinili da motivišete/inspirišete/podstaknete žene da se više angažuju i javno istupaju?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Generalno, nije lako biti žena, u crnogorskoj politici. Dok mi Vi postavljate to pitanje ja razmišljam o brojnim ženama koje su na političkom polju i u toj vrsti potpune izloženosti doživljavale i neke seksističke napade, primitivne sadržaje koje su morale da odtrpe, ... I to je ono što je generalno loše. Druga loša stvar je to što za to nema adekvatne javne osude, i onda se takav govor upućen prema ženama sa nepoštovanjem, od nekih činilaca, doživljava kao afirmativni. To govori i o stanju našeg društva i stanju naše politike. Meni je zadovoljstvo što HGI svojom kulturom dijaloga izlazi na političko tržište u Crnoj Gori i na taj način se želi nametnuti svojim biračima. I da smo mi takvi kao što sad govorim, svjedoči i naša lista za parlamentarne izbore. Na listi HGI je 40,9 % žena. Ispred nas je samo grupa birača MI MOŽEMO, a mi smo drugi po redu, što je meni jako drago. Ako uzmemo u obzir i činjenicu da smo mi manjinska stranka, i da bi donekle po toj logici imali problem sa muškim pripadnicima koji žele da se aktiviraju u politici, uspjeli smo da zauzmemo izvanredno drugo mjesto. Po meni, to je činjenica za respekt, i mi ćemo nastaviti i dalje da u tom pogledu afirmiramo politiku HGI.

CGO: Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginja. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Loše je što se u šumi svakojakih dešavanja u Crnoj Gori nekad pogubimo i naša javnost, koja se obasipa svakodnevno sa raznim konglomeratima medijskih sadržaja, izgubi iz vida ono što je bitno, pa to nema nikakav društveni odjek. Ali, ako nema društveni odjek, mora postojati jasan institucionalni odgovor na takve pojave. Ja moram kazati da je HGI često istupala u odbrani žena. Sada mi pada na pamet kad je nekadašnja ministrica zdravlja, gospođa Jelena Borovinić Bojović, bila izložena takvim napadima, mi smo, iako pripadamo različitim političkim stukturama i na suprotnim smo ideološkim pozicijama, jasno istupili i osudili tako nešto. I tako ćemo se ponašati i ubuduće, jer želimo biti konzistentni i neselektivni u takvim fenomenima koji narušavaju ono što se zove zdravo društvo.

CGO: Istraživanje CGO-a pokazuje i da je u medijima samo 2% vremena i prostora u tekućoj kampanji posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Zašto je to tako? Jesu li ta pitanja irelevantna, ili su neka druga relevantnija i donose više političkih poena, ili postoji neki drugi razlog?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Mi smo društvo koje je opterećeno tzv. velikim temama, i očigledno je da smo rovovski podijeljeni. U tom sudaru različitih ideja i pogleda na ono što treba da bude perspektiva Crne Gore negdje se izgubi i taj ženski glas. Ali, ja bih sa aspekta žena vidio to i kao jednu šansu. Upravo taj ambijent o kojem sam

govorio - nenaklonjenosti prema ženama – može biti šansa za njih da se istaknu. Kao i u životu, tako i u politici. Svaka krizna situacija je i prilika da iz nje izađete bolji i jači. Ona je izgrađujuća. Vi ne rastete u komforu, rastete u izazovu, tako da bih ohrabrio žene da to prihvate kao jedan izazov. S druge strane, možemo jasno uočiti da pojedine žene političarke imaju i te kako veliku popularnost. Zbog toga ne bih bio pesimističan, naprotiv. Svjesni smo svih problematika koje nas opterećuju, ali istrajnim radom, lojalnošću prema tim principima, daćemo doprinos da bude bolje.

CGO: *Da li su ova pitanja (opšta pitanja rodne ravnopravnosti i političke participaciju žena, ali i njihova kulturna, socijalna, seksualna i reproduktivna prava, ekonomsko osnaživanje, borba protiv nasilja nad ženama i sl.) sada/ili su ikada bila na zvaničnoj agendi Vaše političke partije? I da li je partija ikada, a pogotovo za ove parlamentarne izbore, vodila kampanju o ovom pitanju, odnosno da li je bilo pokušaja unutar stranke da se ovo pitanje snažnije javno problematizuje i zagovara?*

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: U kampanji nismo isticali ta pitanja, ali opet ja, kao nositelj liste, i kao predstavnik stranke, jako sam zadovoljan, velikim brojem aktivnosti koje generiraju žene, odnosno ženski dio naše stranke i mogu slobodno reći da su one nosile ovu kampanju. Mi sada ulazimo u završnicu, ali meni je drago što su se, u ovom vremenu nekih kriza, pojavile mlade žene koje su svojim aktivnostima doprinijele afirmaciji HGI, a mogu slobodno reći, u nekim kriznim i osjetljivim situacijama, i stale u prve redove. Sad neću opterećivati javnost, ali iz medija je poznato da smo u ovoj kampanji imali i nekih pojava koje su uznemiravale našu javnost, a žene su bile te koje su prve stale u odbranu onoga što su politike HGI.

CGO: *Da li to znači da vjerujete da je ambijent za političku participaciju žena u okviru vaše partije podsticajan i da se ženama u okviru HGI pruža dovoljno prostora da iskažu svoje stavove?*

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Mislim da da. Nismo se nikad sa bilo kakvim omalovažavanjem odnosili prema ženskim politikama HGI-a. Naprotiv, vidimo u njima, kao i u svim drugim strukturama ili segmentima HGI-a, jedan veliki potencijal koji želimo afirmirati.

CGO: *Kakvu snagu ima Forum žena HGI-a, u kojoj je mjeri aktivan činilac?*

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Forum žena je aktivan i vodi ga profesorica Dijana Milošević, jedna svestrana osoba, profesorica matematike, koja vodi i kazališnu skupinu u okviru naše nacionalne zajednice, i koja je politički prepoznata. Ona je jedan od pravih primjera aktivnosti žena u okviru naše stranke.

CGO: *Da li Vaša stranka organizuje bilo kakve obuke, leaderske treninge i seminare ili na drugi način edukuje svoje članove/ice o rodnoj ravnopravnosti i vezanim pitanjima?*

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Nažalost, nismo imali prilike da sprovodimo te aktivnosti jer smo mi u prethodne skoro tri godine van Skupštine, što znači da smo u jednom otežanom djelovanju. Usmjereni smo na ove izbore kako bi povratili parlamentarni status i ušli u ono što se zove redovni politički život, ali svakako nam je to namjera. Kao što nam je namjera, da napravim digresiju, da posvetimo određenu pažnju, u edukacionom smislu naših mladih. Isto to ćemo uraditi i sa Forumom žena. One su imale aktivnosti u smislu posjete određenim znamenitostima, gradovima, uspostave relacija sa sličnim organizacijama u okviru drugih stranaka, itd. Ali, ono što je meni važno kao predsjedniku stranke, jeste to što HGI ima, ako gledamo u procentima, zavidan broj žena koje u svakom trenutku mogu da odgovore određenim izazovima. Mi imamo tu afirmirane žene koje su prepoznate u društvu, kao što su, na primjer, profesorica Dijana Milošević, zatim Blanka Radošević Marović, koja je bila direktorica direktorata u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, itd. One aktivno sudjeluju u kampanji, idu na TV gostovanja, medijski su izložene i to je nešto što je nama vrijednost. Uostalom, da nije tako, ne bi bio toliki postotak žena na listi.

CGO: Kako muškarci unutar partija mogu doprinijeti političkom osnaživanju žena i koje akcije treba da preduzmu da bi povećali nivo političke participacije ovog dijela populacije?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Slabi muškarci se boje jakih žena. Ali, slabi muškarci se boje i jakih muškaraca. Ipak, poseban udarac na ego je jaka žena za slabog muškarca. Ja smatram da treba kreirati ambijent koji će biti podsticajan za rast i kreativan, a takav ambijent čine ljudi koji su sami takvi, kreativni, podsticajni, koji se ne mjere sa drugima nego sa samim sobom, i uspoređuju se sa onim što su bili nekad i što su sad. Zapravo, ulazimo u jedno polje duha i odgovora koje moramo svi sami za sebe dati. To vam je kao kad trčite. Uvijek je bolje da to radite sa nekim ko je u boljoj kondiciji nego vi, jer na taj način i vi ćete postići više i bolje nego da svoj ego naslađujete sa nekim ko je slabiji od vas i ko je daleko iza vas. Možemo rasti samo tako. Samo u tom ambijentu, i to se zove zdrava konkurentnost, i to je vid zdravog rivaliteta.

CGO: Kad pričamo generalno o političkom životu Crne Gore i o pozicijama odlučivanja, da li mislite da su mjesta u nekim sektorima, poput bezbjednosti, odbrane, itd. unaprijed rezervisana za muškarce? Jesu li tu do sada dominantno bili, uslovno rečeno, muški poslovi? Ako jesu, kako se to mijenja?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: Pa očigledno da jesu. To je uzrokovano našom sviješću, te funkcije koje se negdje doživljavaju kao muške pa pripadaju opet muškarcima. Ne mislim da je to *a priori* dobro, kao što ne mislim da je dobro da to *a priori* bude žena. Ne favoriziram ni jedne ni druge. Samo želim da imamo ambijent ravnopravnosti i da startna pozicija bude ujednačena za svakog. Razumijem i neke druge društvene okolnosti, familijarne, itd. Tako da neko u utрку kreće 10 metara ispred, a neko 20 metara iza. Ono čemu treba da težimo je da startna pozicija bude izjednačena za sve.

Negdje ta ministarstva koja imaju nešto militantno u sebi, poput vojske ili policije, se percipiraju kao muške funkcije. No, to ne znači da će to muškarci bolje obavljati od neke gospođe koja je stručna, obrazovana, i ima i odgovarajući habitus da na najbolji način vrši te funkcije o kojima govorimo. Mislim da žena ima izuzetnu priliku ako iskaže svoj potencijal, intelektualnost, hrabrost - ona će biti sigurno u prednosti, prije nekog muškog suparnika sa kojim se bori za određenu poziciju ili nadmeće u izbornoj trci.

CGO: Koji su to, prema Vašem mišljenju, mehanizmi za veće uključivanje žena u politiku, i za jačanje ženskog liderstva u politici? A šta vidite kao najveću prepreku?

ADRIJAN VUKSANOVIĆ: I u sadašnjem mandatu u Skupštini imate Ženski klub. Ja nisam u ovom mandatu bio u Skupštini, ali sam iz medija i iz razgovora sa poslanicama vidio da je to odlično funkcioniralo, da se na taj način razvijala jedna ženska solidarnost. To je dobro, jer sve one pripadaju različitim subjektima, ideologijama, stanovništvima, a opet su se okupile oko tog zajedničkog imenitelja - ženskog aktivizma u politici. To je jedan dobar vid, kroz koji se može izraziti sve ono što je važno za afirmaciju žena u politici.

VLADIMIR LEPOSAVIĆ, nosilac liste „Pravda za sve!“

CGO: Da li Vaša izborna lista prepoznaje značaj pitanja rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Ako da, kako se to manifestuje?

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Mi nismo posebno govorili o ženskim pravima, i to je možda greška, zato što smatramo normalnim, prirodnim i obavezujućim da se ravnopravnost ne dovodi u pitanje, pogotovo ravnopravnost dva najstarija identiteta ljudske vrste - a to su muškarci i žene. Trudili smo se da damo svoj doprinos angažovanjem žena u politici, u našem pokretu, počev od pisanja programa u kojem su žene aktivno učestvovala. U nekom užem timu žene bile izjednačene sa muškarcima brojačano, iako je na našoj listi oko 30% žena. Osim toga, mi smo imali ženu ne na četvrtom, nego na trećem mjestu. I to zato što smo smatrali da je osoba njenog ličnog

iskustva, značaja, žrtve, političke težine, vrijednija da se nalazi tu nego neki muškarci. Dakle, imali smo ženu prije muškaraca koji su možda stariji, većeg stepena obrazovanja, ali ne to zbog toga što smo htjeli da žena tako dobije vještački prednost nego jer je to vrijedna žena. Naš je princip da žene i trebaju zaštitu, ne zato što su slabiji pol nego zato što su jednako vrijedne kao muškarci, a i i jedni i drugi su ljudska bića. Ne želimo paternalistički pristup gdje se ženama bilo šta daje, jer ženama niko ništa ne treba da daje, one su ljudska bića jednako vrijedna. Kao neko ko je tradicionalan, mislim da su u pojedinim aspektima života i rada žene i vrijednije i jače, kao što su u drugim aspektima rada ili života jači pol muškarci, u smislu fizičke snage, dok kod žena govorimo o materinstvu, o talentima, itd.

Mi smo jedini na poziciji političkog centra, sve su druge stranke ekstremno lijevo i desno, i povremeno pretrčavaju. Uravnoteženost našeg pristupa politički i pravno upravo pokazuje jednakost. Pravda za sve. Šta znači jednakost i šta znači pravda? Znači da jednake treba tretirati jednako, a nejednake različito. Jer je nepravda kad nejednake osobe tretirate na isti način. Dakle, ne mogu lica sa invaliditetom i lica koja nemaju invaliditet imati isti pristup i ne mogu se imati ista očekivanja od njih. Ne mogu muškarac i žena imati potpuno identična prava, ne možemo ženi uskraćivati prava koja ona ima po prirodi njenog identiteta, biološkog prije svega, a onda i ovog sociološki rodno. Izlišno je čak i naglašavati da smo za ravnopravnost muškaraca i žena, što ne znači da se za to ne treba boriti i da ne treba to pominjati, pogotovo u kontekstu nasilja koje žene trpe zbog nekih tradicionalnih i loših stereotipa.

Tradicija polazi od onoga „*tradere*“, što znači prenositi. Tradicija je ono dobro što se prenosi, dok ono loše ne treba prenositi, to i nije tradicija. Dakle, neko ekstremno patrijalno društvo u kojem žena nema pravo glasa za mene nije tradicija, jer ne ispunjava taj kriterijum prenosivosti. Imamo u prošlosti tešku, ali i značajnu ulogu žene, ali se istorijski položaj žene pravno i politički mijenjao.

Kad smo birali ljude za listu i kada smo razgovarali o pozicijama, nismo obraćali pažnju na to da li je u pitanju muškarac ili žena, i nismo nikada birali žene zbog broja. Drago mi je što postoji i ta zakonska obaveza da određeni broj kandidata za narodne poslanike treba da budu žene.

Mislim da je dobro to što su se žene u posljednje vrijeme prosto saživjele sa svojim pravima, one se sve manje plaše osude javnosti ili bilo čega, barem ono što ja vidim, a to je da ravnopravno učestvuju u politici i angažuju se u javnom životu. Naravno, potrebno je neke stvari ispraviti, za nas je najvažnije borba protiv nasilja nad ženama, za jednakost žena i muškaraca u smislu zarade. Nedopustivo da radna mjesta za istu stručnu spremu žene budu manje plaćene od muškaraca. To je recimo kriminal i hipokrizija i licemjerstvo i grijeh i u pravnom i duhovnom smislu. Te su stvari jako bitne – borba protiv nasilja, jednaka prava žena u smislu njihove mogućnosti da participiraju u političkom životu i pravo na zaradu koja je jednaka kao kod muškaraca. Naravno ako već postoje biološke razlike i neke predispozicije muškaraca i žena, oni će se nadomjestiti različitim poslovima, ali na onim poslovima na kojima se one jednako uspješno mogu baviti, a takvih je poslova danas 90%, nedopustivo je da postoje takve razlike.

Dalje, prava žena moraju posebno da se zaštite u onim dijelovima gdje su žene zbog svoje uloge i, prije svega, materinstva izložene zloupotrebama. Nas jako interesuje, a govorili smo o tom pravu u našem programu, trudničko bolovanje, zaštita žena od otkaza i od uslovljavanja sklapanjem ugovora o radu na određeno vrijeme u odnosu na trudnoću. Žena ne smije da bude pitana da li planira da ima trudnoću. Kao što je u sklopu njenog prava, pravo da rađa i da ne rađa. Svako pravo koje podrazumijeva da se nešto čini podrazumijeva i da se ne čini. Pravo na rad podrazumijeva i pravo da se sjedi kući i ne radi, jer bi u suprotnom imali ropstvo. Mi ženama, makar na jednom biološkom planu, kao ljudska vrsta dugujemo postojanje. I prema toj ulozi materinstva treba i pravno i zakonski da budemo vrlo osjetljivi. I prema svim onim zloupotrebama koje sa tim imaju veze. Mislim da je važno da se počne od toga – da se njima zaštita ne daje nego da zaštitu zaslužuju i da su prirodna prava ljudi – i žena i muškaraca – osnovna ljudska prava koja im pripadaju po rođenju, činjenicom da su ljudska bića. Dakle ne

kao slabiji pol, ja to lično ne koristim u svom rječniku, čini mi se da nikad i nisam, što je osim neinteligentno, to je i uvredljivo. S druge strane, mislim da naš zakonski sistem stalno treba da budu usklađivani, a tu je uloga i na ženskim organizacijama.

CGO: *Mislite na ženske NVO i one koje se bave ovim i vezanim pitanjima ili na forume žena u okviru partija?*

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Mislim i na oboje. Kad postoji ženski forum u partiji to govori da žene nisu već ravnopravne u toj partiji pa moraju imati forum. Kao manjina. Da biste bili manjina morate da ste to brojčano, pa samim tim i ugroženi, pa dobijate specijalna prava. To sa ženskim forumima podržavam generalno, razumijem poentu, ali mi nemamo potrebe da imamo ženski forum, jer pola naših članova na sastancima su žene. Ili možda trećina, kako u kojem trenutku. I one su jednakopravni članovi i razgovaramo kao ljudi, kao građani koji dijele ista politička i moralna uvjerenja, a ne kao muškarci i žene, potpuno je ta razlika nepostojeća. Osim ako je ta razlika potrebna da se kodifikuje zbog nečeg pozitivnog, zbog nekog statusa. Ženski forumi u partijama su proizvod zapostavljenosti žena i njihovih prava, pa ženski forum to nadomješta. Ali ako su u toj partiji jednakopravne, onda toga ne bi trebalo da ima, jer onda bi mogli da imamo forum i crvenokosih, mladih do 21 godinu, forum onih koji imaju visinu do neke mjere... Mi nemamo ženski forum jer mislimo da to nije ispravno, podsjeća na one institute za manje koje su ugrožene brojčano, možda pred pritiskom da napuste svoj identitet, pa im se daju posebna prava kako bi ga sačuvala.

CGO: *Možda žene nisu manjina u društvu, ali žene u Skupštini i te kako jesu manjina, i ta brojka nije ni blizu ispunjenja čak ni one minimalne kvote od 30%?*

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Broj žena u politici se mijenja. Međutim, vrlo je važna sloboda izbora. Za mene kao čovjeka, i kao pravnika pa i političara od nedavno, bitno je da žena ima iste mogućnosti i prava kao muškarac, da učestvuje. Mi smo stranka centra i ja lično sam politički liberal, ili čak libertarijanac, meni je sloboda ličnog opredjeljenja važna, smatram da je to centralna kategorija ličnog i političkog života. Dakle, sloboda ličnog opredjeljenja i lična sloboda čije su granice samo jednake slobodi drugih. To su definisali stari Rimljani. Međutim, ako počete od onih negativnih stvari politike - da je politika prljava djelatnost, gdje se zadaju i primaju udarci ispod pojasa, gdje su nečasne radnje normalne - onda žene biraju da ne učestvuju u politici možda baš zbog svojih nazora, estetskih, moralnih i drugih. Moj pogled na svijet muškaraca i žena polazi iz razloga koju su *in favorem* žena. Ali imate i druge djelatnosti u kojima nemate izjednačenost. Politika nosi tu naznačenost moći. Bitni su, naravno, državni organi, ustanove, privatni biznis, korporacije. Polazi se od toga da je politika ili Skupština mjesto gdje se kreira politička moć, pa se legitimno postavlja pitanje zašto tu žena nema dovoljno. Ali, vi znate da se moć baš otvoreno ne kreira u Skupštini nego u medijima, među sponzorima, korporacijama koje stoje iza njih. Legitimno je da žene i ženske organizacije stalno ispituju zašto broj žena nije veći, ali na način da poštuju odluku drugih žena i da ostave jedan prostor mogućnosti u određenom broju slučajeva da je to manje prisustvo žena dijelom i posljedica njihove volje i odluke. Poznajem mnogo i muškaraca i žena koje ne žele da se bave politikom. Oni biraju život koji je prijatniji, posao koji je manje stresan. Mislim da nisam sreo u svom okruženju takvu osobu, niti sam ikad čuo argument da neka osoba ne treba da se bavi politikom zato što je žena.

CGO: *Prethodno ste se dotakli tog straha od javne osude koji postoji među ženama i izloženosti „prljavštini“ politike, kako ste naveli, ali šta bi još bili razlozi niske zastupljenosti žena u političkom životu i na mjestima odlučivanja?*

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Možda je sve to vezano i sa materinstvom. Sklon sam da vjerujem jednom socio-biološkom pristupu, a to je disciplina koja pokušava da objasni sve društvene fenomene na principu prirodnih zakonitosti. I onda, socio-biološki gledano, mnoga naša društvena ponašanja su izbori koji su uslovljeni našim biološkim karakteristikama. Bilo da su urođene ili stečene, predispozicije, biološke karakteristike, izloženost

vjetru, ljeti, zimi, toploti itd. Pa i one stečene, bolesti, invaliditeti itd. U ovom slučaju, biološka razlika između muškarca i žene je evidentna, prije svega zbog funkcije rađanja, materinstva. Nije nepoznato u nauci da žene imaju veći senzibilitet za ono što je bezbjednost sebe, svog tijela. A kad kažem tijela, mislim i na psihičko i na fizičko stanje, i moguće da i odatle vuku taj senzibilitet za neizlaganje nečemu. Naravno, to je samo dio razloga.

Mislim da je uvijek najbolje da žene i njihove predstavnice, i u nevladinim organizacijama i u partijama, djeluju na svakom nivou, jer svaka žena predstavlja sve žene kad radi i živi i bori se za svoja uvjerenja bilo gdje. Ne morate biti članica organizacije da biste zastupali ženska prava. Ako se pobunite u prodavnici zbog tretmana, zbog diskriminacije ili bilo gdje kao žena, odbranili ste vjerovatno vaše sugrađanke u bezbroj budućih slučajeva. Svaka koja dobije parnicu i spor, koja prijavi nasilje, uči državni organ da to počinje da se radi. Prava ima onaj koji ih koristi, inače su na papiru mrtvo slovo.

Dakle, mislim da muškarci treba da ostave ženama njihove odluke, da ih podrže u tome, ali bez paternalističkog pristupa gdje se muškarci okupe pa dozvoljavaju ženama posebna prava. Inicijativa treba da dolazi od ženskih organizacija, od samih žena i onda je najprirodnija i najbolja. Jesam za veću participaciju žena, međutim, mi ne možemo ustrojiti društvo matematički - da u svakom organu, u svakom trenutku, imamo tačan broj predstavnika nacionalnih manjina, ili svih pripadnika političkih predstavnika. To je nemoguće, život je brži od prava. Pravo uvijek trči za životom, da reguliše neke stvari, i dok ti zakoni ne ograničavaju slobodu i žena i muškaraca onda su oni dobra rješenja. Da bi se poboljšao položaj žena, neophodno je eliminisati sve one društvene barijere koje biraju stereotipe. Recimo, to čuveno davanje alimentacije gdje se sugerije da se nekome nešto daje kao da je poklon. A nije nikakav poklon nego je obaveza, zbog zajedničke obaveze starateljstva, i krivično je djelo nedavanje alimentacije i ozbiljna društvena devijacija. I kad je u pitanju rodna ravnopravnost na jezičkom nivou, gdje god ta legislativa može da se promijeni a rodna ravnopravnost i na jezičkom i na suštinskom nivou u svim oblastima života bude veća, mi kao pokret to podržavamo. Nemamo nikakvu zadržku tu i stava smo da žene pojedinačno i organizovane najbolje daju impuls i signal koja prava su njima ugrožena i koja prava treba da se usavršavaju.

CGO: *Rekli ste da te promjene treba da dolaze od samih žena, ženskih organizacija itd. Ali, da li smatrate da dio tih signala treba da dođe i od muškaraca? Da li njih treba više uključiti, snažiti, edukovati, senzibilisati kako bi bili saborci ženama u njihovoj borbi?*

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Na bazi onoga što je slobodna volja i opredjeljenje, mislim da muškarce treba uključiti. Za tango je potrebno dvoje, pa je tako za političku stabilnost potrebna koalicija za saradnju. Za sport je potrebno da se čitavi timovi spoje i ukrste i rade zajedno. Imamo onu čuvenu izreku da „čovjek nije ostrvo“, znači trebamo jedni druge, čovjek je biće zajednice - i muškarci i žene. Iluzorno bi bilo i razmišljati o tome da bi žene same ili izolovano vodile svoju borbu. To se zove kultura pod staklom, kao jedan negativan fenomen kad određene zajednice vrše svoja prava, ili identitete svoje žive, ali odvojeno same za sebe. Poenta je da se kroz interakciju sa drugima njihov identitet ostvaruje. I tek kad su prava zaštićena, u ovom slučaju prava žena, onda one mogu slobodnom voljom odlučiti u kom će se kapacitetu i u kom broju, u svom životu, angažovati, u bilo čemu.

Suština ljudskih prava svodi se na to da je neophodno da razumijemo da su ljudi drugačiji od nas jednako vrijedni, odnosno da se ta različitost razumije, da ne postoji strah od *homo novousa*, čovjeka koji je nov zajednici na bilo koji način, pa bila to i žena u nekom muškom društvu. Utemeljenost ljudskih prava u društvu postoji kad niko ne bude imao problem sa drugim i drugačijim.

Dakle, suština je u slobodi izbora na različitost, mislim da ona u Crnoj Gori zaživljava, i to prilično ozbiljno i u pozitivnom smislu, ali je treba dodatno snažiti. Treba svakako uključiti muškarce, sve koji to žele, koji to hoće, mislim da je većina njih zainteresovana, ali je inicijativa uvijek na ženama, odnosno onom ko želi neku promjenu. U ovom slučaju muškarci treba da budu podrška, oni imaju obavezu kao državni organi, kao službenici, ali i na

privatnom planu muškarci treba da daju podršku svojim sugrađankama u borbi za njihova prava. Ipak, bitno je da inicijativa dolazi od žena, jer ako bi dolazila od muškaraca, onda bi to bila potvrda tog paternalističkog pristupa gdje muškarci oslobađaju žene tih stega. Nema potrebe, žene oslobađaju sebe same, ako imaju čega da se oslobađaju odnosno ostvaruju svoja prava koja još nisu ostvarila, postižu nova zato što to njima pripada, a u muškarcima treba da imaju saveznike, tako prirodno stvari idu i to su pokazali socijalni i društveni pokreti svih vrsta.

Kad je u pitanju borba protiv diskriminacije, ona grupa koja je osjećala diskriminaciju bila je inicijator i pripadnici te grupe su dobijali podršku. I što je veća ta podrška bila to je značilo da je ta akcija uspješna i da se to društvo mijenja. Apartheid se mijenjao kad je stigla podrška Afroamerikancima od tzv. bijelih Evropljana. I prava radnika su pokrenuli radnici, a prava buržoazije i građana pripadnici trećeg staleža. Za seksualne manjine važi isto. To je najbolji način. Dakle, zato je bitno afirmisati tu slobodnu volju i pristup svih, pravo izbora, a kad se tako uključuju muškarci onda mislim da je to najdjelotvornije, uz, naravno, konstantan dijalog između i muškaraca i žena gdje oni zajedno traže zakonska rješenja.

Vi danas imate slučajeve da se pominju i muška prava, zbog brzog jurističkog razvoja društva. Skoro je bio zanimljiv pravni slučaj, suđenje po tužbi protiv i od strane Džoni Depa. Vidjeli smo nasilje žene nad muškarcem i zloupotrebe stereotipnih verzija po kojima je žena slabiji pol, itd.

Imate i te čuvene slučajeve mikroagresije, gdje se nastoje zaštititi ženska prava a onda, usljed nekih zloupotreba, i muškarci mogu da trpe stigmatu zbog nekog svog ponašanja koje i nije bilo pogrešno.

Često se govori i o toj zloupotrebi koja se dešava kod optuživanja za seksualno uznemiravanje, uz napomenu da svako uznemiravanje treba sankcionisati. Ali treba sankcionisati i zloupotrebu tog prava u smislu lažnog optuživanja. Postoje u nauci dokazana ta tzv. automatizovana ponašanja, diskriminacije koje se dešavaju nesvjesno, nehatno, gdje grupe diskriminišu ne znajući da je to loše, odnosno da to vrijeđa druge članove grupe. Zato smatram da je dijalog bitan. I zato je bitno na svim seminarima, u svim školama, u svim debatama imati i muškarce i žene. Postoji mnogo problema, mnogo slučajeva diskriminacije i u politici i vi birate prioritete prvo, one goruće, pa kad riješite njih idete dalje.

CGO: Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Mislim da je to veliki minus, a dijelom ću ga prihvatiti i na sebe. Konkretno, taj portal je zastupnik prethodne vlasti - DPS režima, branilac tih vrijednosti koji se predstavljao godinama kao reper modernosti. Svi u Crnoj Gori znaju da su DPS i svi njegovi mediji vezivali za sebe dugo tu modernost evropskih i evroatlanskih integracija. Sad imamo slučaj da kada je režim ostao bez vlasti, njegovi mediji i urednici se tako odnose. Jako loše, jako loše. Meni je žao što nisam uspio to da registrujem ranije, pa da u tom momentu odreagujemo. Pridružujem se naravno osudama, pogotovo targetirati tako žene... Da je bilo dva muškarca i tri žene pa da se o njima govori kao o političkoj grupi, onda bi bilo donekle razumljivo, iako je govor mržnje, ali nije usmjeren na pol nego politički motivisan. Ovako je članak i politički motivisan i pokazao je kulturnu nedoraslost. Na primjer, ne moram se slagati politički sa, recimo, gospođom Jelušić, ali ne mislim da pol igra ikakvu ulogu u tome. Ona se bavi i ženskim aktivizmom u Skupštini. Znam da je bilo potrebno da Ministarstvo pravde, dok sam bio ministar, delegira žene koje su trebale da učestvuju na ženskim forumima u Skupštini, u nekim specifičnim sazivima. Mislim da je tu, iz politički motivisanih razloga izronila, na površinu jedna kulturna zaostalost i nedopustivost, zakonski gledano i pravno, ne samo moralno. Stigmatizovanje žena samo zato što su žene.

Kad uđete u kampanju, u politiku, vi onda vidite manje stvari nego kada ste izvan, jer se fokusirate na aktivnosti, imate taj *press clipping* i pratite napade na vas i fokusirate se na odbranu vaših stavova. Dok sam politiku posmatrao sa strane, kad sam imao mnogo više vremena, stizao sam i da pročitam novinske članke i tekstove, a kad se profesionalno krenete baviti tim onda ste fokusirani da vašu ponudu što bolje predstavite i nemate tu moć da sa strane vidite, da od drveta vidite šumu. Iz tog razloga taj tekst i taj slučaj nisam tada vidio. Drago mi je što nije postao toliko velik, skandalozan ali svakako to je za osudu.

Skrivni komentar je prostor individualne mržnje, nije svako u društvu jednako pametan ni zdrav. Za mene je to pitanje mentalnog zdravlja, toliki stepen nerazumijevanja, i zle namjere. Jer, ne govorimo mi o ravnopravnosti muškaraca i žena kao o nečemu o čemu može da se ima mišljenje. Dakle, ima hiljadu debata i problema, ali gotovo nigdje ne možete čuti da neko traži da neko bude stigmatizovan. Čak i kad to želi, to ne smije da kaže, jer je svijest sazrela. I onda kad imate nekog ko se ponaša i stigmatizuje tu grupu, zato što ne pripada toj grupi, onda on pokazuje ne samo lošu namjeru nego i da nije mentalno sposoban da se aktivno angažuje u svojoj zajednici. Možda ovo malo zvuči grubo, ali govorim iskreno. Kao što u prirodnim naukama postoji penicilin i zakoni po kojima se izračunava kako segrade mostovi, tako i u društvenim naukama se dostiglo da se zna da su svi ljudi jednaki i da to treba da budu.

Ti ljudi osim što je neophodno da se sankcionišu za takvo ponašanje, trebaju stalno podučavanje. Mislim da smo mi prešli tu crvenu liniju, i pitanja ljudskih prava i sloboda ne mogu se više vraćati nazad u fazu u kojoj se grupe progone zato što su drugačije boje kože, pripadnosti, ili pola. Samo je pitanje kojom ćemo brzinom ići naprijed, ali ovo su sad već pojedinačni incidenti, koje treba osuditi, ali ne mislim da društvo za njih treba da brine. Oni nailaze na moralnu osudu i možda su i građani to ignorisali do te mjere da se zbog toga nije ponovo ni čulo, jer smatraju možda i degutantnim za komentarisanje.

Mi smo došli u takvu situaciju gdje su jednakost i ravnopravnost ljudi normalna stvar. To je premisa ljudskog života - svi smo jednaki ili treba da budemo jednaki u svojim pravima, jednaki pred zakonom, jednako cijenjeni i vrednovani kao ljudi, i onda to znači set različitih stvari. I jednako plaćeni za iste poslove i jednako nazivani za ista zvanja, i jednako tretirani u smislu položaja u društvu, i jednako participirajući u organima uprave i tako dalje, sve ono čime se bavi vaša organizacija. Ali, premisa je da su ljudi ravnopravni i da se ne mogu žigosati zbog neke svoje pripadnosti i da su jednaki kao ljudska bića. Ta revolucija je počela od Tomasa Hobsa, Džona Loka, posle Drugog svjetskog rata, i ona je konvencijama o zaštiti ljudskih prava i kodifikovana. Dakle, ako neko to ne shvata, taj neko kasni stotinama godina unazad, ali ga to ne izvinjava, treba spriječiti nasilje nad ženama, govor mržnje, jer on generiše nasilje, opravdava ga.

Pokušavam da zastupam i tu ideju da ne treba kažnjavati i sankcijama pribjegavati iz osвете, i kazne kao takve, nego da bi generalnom prevencijom kažnjavanja spriječili druge slučajeve i da bi nadoknadili štetu, odnosno da bi uspostavljanjem odgovornosti prenijeli poruku kao društvo da neke stvari nisu dopustive da se rade jer nanose štetu ljudima i opasni su po društvo. Govor mržnje je opasan i nadam da se to više neće dešavati. Žao mi je što je naša partija, koja ima i najviše pravnika na listi propustila da to lično osudi. Ipak, nadam se da za to više neće biti prilike, a ako bude, ja mislim da to treba osuditi jednom za svagda i krivično sankcionisati urednike. Policija treba da radi svoj posao, i ako su pretrpani, uvijek su tu prioriteta u pitanju, ubistva, bezbjednost u saobraćaju, i često se ove stvari zanemaruju.

CGO: *Istraživanje CGO-a pokazuje I da je u medijima samo 2% vremena i prostora tokom kampanje posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena? Zašto je to tako? Imamo i vaš pokret koji je nov, a za koji kažete da su to za vas podrazumijevajuća pitanja koje ne treba isticati. S druge strane, i mnogo veći subjekti od vas, i za znatno dužim političkim stažom i djelovanjem, ne komuniciraju ova pitanja. Zašto?*

VLADIMIR LEPOSAVIĆ: Sebe svrstavam u grupu onih koji smatraju da je to samoevidentno i ponašamo se u skladu sa onim u šta vjerujemo, pa ne govorimo posebno o tome. Kao što čovjek ide ulicom pa ne nosi majicu „Ja sam muškarac“ ili „Ja sam Srbin/Crnogorac“, mada ima i takvih slučajeva, nego svoj identitet ima zajedno sa svim ostalima i ispoljava ga kada je to potrebno. Kod mene lično je taj razlog, kod drugih vjerovatno ima i tog patrijarhalnog, odnosno stereotipnog, tzv. mačo pristupa politici, životu, gdje se smatra opravdanim da se o ženama i njihovim pravima ne govori naročito, ili da se ženama kao takvim posebno ne obraća.

Vjerovatno ima i razloga da u društvu, uz svo uvažavanje i legitimnost problema postoje i druge goruće teme koje su i vještačke jednim dijelom, ali kad se stvore psihički složene strukture, stresovi i frustracije, makar bilo izazvano nečim vještačkim, one moraju da se liječe. Kao što su kod nas međunacionalni odnosi.

DPS je zarobio ovo društvo, dugo godina je nametao temu spasa države i onda smo se svi bavili spasom države, a država je propadala na mnogo nivoa jer je njeno društvo propadalo zbog nasilja i diskriminacije žena, manjina, bilo seksualnih ili nacionalnih, loše ekonomije, itd.

Mi kao društvo, generalno, politički tek sazrijevamo i žene i ženska prava trpe zbog toga. Želim da vjerujem da je najveći dio razloga to što je, ipak, od svih diskriminacija koje sistemski postoje, diskriminacija prema ženama možda ako ne najmanja, onda najmanje opasna. Ili su žene i zbog svoje brojčane prisutnosti i snage, kao populacija, možda i najjače od svih drugih diskriminiranih grupa, pa su one i najefikasnije u borbi i izbore se sa tim pojedinačnim slučajevima. Želim da vjerujem da je tako, jer bih volio da je makar jedan problem o kojem govorimo, problem diskriminacije, blizu rješenja.

VLADIMIR JOKOVIĆ, nosilac liste SNP – DEMOS - ZA TEBE

CGO: Da li Vaša politička partija prepoznaje značaj pitanja rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Ako da, kako se to manifestuje u pokretu?

VLADIMIR JOKOVIĆ: SNP je već odavno partija koja to najviše prepoznaje u Crnoj Gori, i koja u svojim dokumentima, na kongresima i u svom Statutu ima odrednice o zastupljenosti žena, a imamo i Asocijaciju žena. SNP je i jedina partija u Crnoj Gori čiji Statut definiše da na poslaničkoj listi najmanje svaka treća žena može biti poslanica. Ne kao što je u zakonu - da žena mora na svako četvrto mjesto, jer smo mi to unaprijedili. I u aktuelnom sazivu Skupštine, od pet naših poslanika, dvije su bile pripadnice ljepšeg pola i to je SNP, kao nijedna druga partija, najviše afirmisao. Imamo i Asocijaciju žena i Asocijaciju mladih, i naravno i u Asocijaciji mladih mora biti svaka treća žena u strukturi. U našem Statutu imamo, takođe, odredbu da na poslaničkoj listi mora biti svaki treći pripadnik mlađe generacije, odnosno mlađi od 35 godina. Tako da SNP o tome i te kako vodi računa i uglavnom svako treće mjesto je kod nas zagantovano za pripadnice ljepšeg pola.

CGO: Kako ocjenjujete nisku zastupljenost žena u političkom životu i na mjestima odlučivanja?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Iskreno, mislim da je veći problem kod samih pripadnica ženskog pola, koje nisu toliko aktivne ili nemaju toliku želju da budu dio nekih političkih struktura, partija ili drugih elemenata državne vlasti. Više je to problem nedostatka žena koje žele da se angažuju nego to da neke partije forsiraju pripadnike muškog pola. Žene bi morale da budu aktivnije. Ima tu tradicionalnog nasleđa u Crnoj Gori. Djevojčice i žene odrastaju u takvom ambijentu i onda se ne stvara mišljenje da su one te koje bi i te kako bile uspješne i sposobne, pa i bolje u vršenju državnih funkcija ili učešća u Skupštini, čak neuporedivo bolje od muškaraca. Kad bi mene pitali, zbog opreznosti i odnosa prema porodici, državi, odgovornosti, rekao bih da bi žene trebale biti većina u svim državnim institucijama. Kad se uzme procenat žena koje su u izvršnoj vlasti i u Skupštini, pa kad pogledate afere koje se dešavaju, posebno one po pitanju kriminala i korupcije, tu su žene apsolutno isključene. I, to je još jedan značajan razlog koji ukazuje da treba i mi u SNP-u uvijek da ohrabrujemo naše mlade članice partije

i simpatizerke da se aktivnije uključe i da budu dio te priče. To je dobro i za njih, to je dobro za partiju, i to je dobro za državu.

CGO: Istraživanja pokazuju da se ženama više vjeruje kada su u pitanju oblasti poput obrazovanja, zdravstva, vaspitanja, socijalnih politika, dok su muškarcima "rezervisana" mjesta u oblastima poput nacionalne bezbjednosti, odbrane, policije, i sl. Da li mislite da i u tom pravcu nešto treba raditi i otvarati prostor za stručne i kvalifikovane žene za te pozicije kako bismo rušili takve stereotipe?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Naravno, pa to je u Evropi izjednačeno. U razvijenim i civilizovanim demokratijama, tu je došlo do potpunog izjednačavanja. Mi smo imali u posljednjih tridesetak godina dvije izuzetne liderke, dvije moćne države, Margaret Tačer, u Velikoj Britaniji, i Angelu Merkel, u Njemačkoj, koja je vedrila i oblačila i bila u jednom trenutku i jedini pravi lider koji je vukao čitavu EU naprijed.

Postoji niz drugih primjera, iz drugih država, i ja najiskrenije mislim da ženama treba davati veću šansu i ovdje koristim priliku da ih pozovem da se aktivnije uključe. Ponavljam, zbog našeg patrijahalnog, historijskog nasleđa, imam osjećaj da pripadnice ljepšeg pola ne ulaze u politiku sa takvim žarom i takvom željom kao što to rade muškarci. Međutim, vjerujem da će ubrzo doći do promjena i možda uvođenjem nekih novih zakonskih rješenja, mada ima i dobrih aktuelnih rješenja. Dakle, ako bi žena izašla iz Skupštine, a bila je npr. na sedmom mjestu, nju ne može zamijeniti muškarac koji je na osmom mjestu, nego prva naredna žena. I ako izađe muškarac iz Skupštine pa ga zamijeni žena, poslije toga nju ne može mijenjati muškarac nego opet žena. Tako da se i tu negdje pokazuje odgovornost, ali ključno je to da mi u glavama jednog prosječnog građanina to razbijemo - da je to ravnopravan posao i zanimanje ili opredjeljenje između jednog i drugog pola. Kad to shvatimo, onda će biti svejedno ko je na nekoj listi, ko će biti predsjednik partije, države, Skupštine, Vlade itd.

Mi do sada, u crnogorskoj historiji, nismo imali za predsjednika države ženu niti smo imali predsjednicu Vlade. Imali smo predsjednicu Skupštine, tačnije dvije predsjednice Skupštine i jedna je iz SNP-a. To je naš doprinos poimanju kako bi trebalo da funkcioniše državna vlast kad je u pitanju rodna ravnopravnost.

CGO: Kada pričamo o nedostatku žara i želje koje ste spomenuli, kao i određenim kulturološkim obrascima koje vidite kao uzrok, postoji li još neki razlog demotivisanosti žena da javno istupaju, da budu na rukovodećim mjestima? Jesu li dovoljno ohrabrene od strane lidera, partija, društva?

VLADIMIR JOKOVIĆ: To je pitanje više za dame, za pripadnice ljepšeg pola, one bi na to najbolje odgovorile. Otkad sam na čelu SNP-a, uvijek sam ohrabrivao pripadnice ljepšeg pola da se aktivnije uključe, da daju svoj doprinos, i vjerujem da bi partija koja bi imala za predsjednicu jednu damu sigurno time dobila i veliki dio glasova ženske populacije. Ipak, negdje istinski osjećam da možda nedostaje dovoljno želje ili hrabrosti. A imamo primjere izuzetno hrabrih žena. To dobro znam iz SNP-ovog vremena protesta, bunta kojeg smo mi sprovodili prema već bivšem režimu u Crnoj Gori. I tu su se žene pokazale kao najčvršće i kao najodanije partiji. Ali, kad treba zauzeti određene funkcije, one su veoma raspoložene da to prepuste nekome drugom. Čini mi se da pojedine žene, koje su vrlo sposobne, obrazovane, imaju izvanredan talenat da naprave ozbiljnu političku karijeru, često znaju da kažu: „Pa to evo za nekoga drugog, biću ja tu, tu mi je nekako dobro.“ Ja sam uvjerenja da treba da postoji potpuna ravnopravnost i da tu ne treba praviti nikakvu razliku.

CGO: Da li postoji korelacija između tog njihovog nedostatka želje ili ambicije, na jednoj strani, i činjenice da su u posljednjem periodu, u velikoj mjeri, izložene govoru mržnje i mizoginiji, naročito kad javno istupaju, a nerijetko svjedočimo i negativnim i prljavim kampanjama od strane različitih medija i aktera. Vidite li tu neku vezu?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Politika je javan posao. Ko se to u Crnoj Gori bavio politikom, makar radio najbolje moguće, a da nije bio javno izložen i često naručenim botovima koje plaćaju konkurentske organizacije samo da bi blatilo

pojedince. Neki ne mogu da shvate da je konkurencija nešto zdravo, da neko može biti konkurentan a da ne mora da svoje najniže porive iskazuje preko skrivenih profila, lica ili botova, kako bi blatio onoga ko radi svoj posao i to često uspješnije, časnije i poštenije od onoga ko ga blati. Onaj koji blati, na taj način, pokazuje svu svoju nemoć i prljavštinu u duši, a nije dovoljno hrabar, pa se još i krije iza nekoga. Svuda u svijetu javni poziv to nosi sa sobom. Onaj ko se opredijeli za takav poziv mora da shvati da je to nešto što je prisutno, posebno u ne toliko transparentnim društvima koja su i tradicionalna, kao što je Crna Gora, koja nije zapamtila dovoljno demokratije. Za toliko postojanja Crne Gore, imali smo istinski četiri vladara. To je prosto nevjerovatno, koliko je Crna Gora tu u zaostatku, i koliko ljudi koji nekad osvoje vlast mogu da ostanu na tim pozicijama. Opijenost je velika u Crnoj Gori politikom, političkim dešavanjima, podjelama, i ja pozivam sve da kulturu dijaloga, koju baštinimo u SNP-u, svi njeguju i da gruba riječ i neprimjerena riječ više govore o onome ko je izrekao nego o onome o kome je rečena.

CGO: Nesporno je da javni funkcioneri bivaju više izloženi komentarima, ali i da treba da pokažu veći stepen tolerancije na javnu kritiku. Međutim, čini se da su žene mnogo više tome izložene kroz uvrede i napade na ličnoj osnovi. Konkretno, i pripadnica Vaše partije, ali i nekoliko njenih koleginica iz drugih partija su skoro bile mete takvih medijskih napada, pa su u njihovu odbranu stale predstavnice drugih partija i koleginice iz Skupštine. Mislite li da ima solidarnosti oko ovog pitanja i među muškarcima?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Iskreno mislim da ima, ali i kad se napadne neka pripadnica ljepšeg pola da to nije na ličnoj osnovi, već da je to napad na političku konkurenciju. U nedostatku političkih ideja i političkih ponuda, onda se opredijele za diskreditovanje političkog protivnika. Kad ne mogu na častan način, kad ne mogu na osnovu argumenata ili činjenica, onda se napad na bilo koji način vidi kao ubiranje političkih poena. Ipak, čini mi se da oni koji su to najviše radili odlaze i polako devalviraju na političkoj sceni Crne Gore, odnosno da gube podršku. Ako neko misli da žene u Crnoj Gori ne treba da imaju sva prava, ako neko misli da su politička prava rezervisana samo za muškarce, onda se vara... Mi u SNP-u smo posebno u Skupštini, ali i van Skupštine, uvijek imali senzibilitet prema pripadnicama ljepšeg pola, pa ako bi nešto i rekli jedni drugima tu smo imali crtu ispod koje nismo željeli, niti ćemo ići.

CGO: Kakav je ambijent za političku participaciju žena u okviru vaše partije i da li se ženama pruža dovoljno prostora da iskažu svoje stavove? Daje li im se dovoljno medijskog prostora?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Naravno, tu žene pokazuju nevjerovatan talenat i nekako, kad jedna elokventna i lijepa dama nešto saopšti to djeluje upečatljivije i ljepše samom tom dikcijom, bojom glasa, ljepotom svojom koju ima, to ostaje snažnije urezano u memoriju onoga koji čuje nego kad to govore muškarci.

I ne samo to, složićemo se i da žene imaju bolje nastupe, samo kad bi se oslobodile i preuzele odgovornost. Evo, po prvi put u Crnoj Gori imamo za gradonačelnicu Glavnog grada jednu damu.

Kad su u pitanju ove promjene i naše demokratsko sazrijevanje, trebaće još dosta vremena, ali treba poći od toga i da roditelji u kući imaju ravnopravan tretman za svoju djecu. Svi znamo da u Crnoj Gori nikakvo nasljedstvo nije ostavljano kćerkama, nego su, po pravilu, sinovi dijelili očevinu a kćerke nisu dobijale ništa ili su dobijale nešto malo. Kad bi se iz porodice, iz osnovne ćelije društva, pa preko vrtića i škola to forsiralo i ukazivalo na ravnopravnost, taj talas bi brzo došao do vrha i onda se ne bi mogao zaustaviti. Mislim da je to osvajanje potpunih sloboda, kada su u pitanju pripadnice ljepšeg pola, nezaustavljivo u Crnoj Gori.

Imamo i drugu, ne samo političku dimenziju, s obzirom da neka istraživanja ukazuju da su dame plaćene manje od muškaraca za isti posao u Crnoj Gori. Za tu potpunu slobodu moramo se svi izboriti, kao i za ravnopravan tretman prilikom zapošljavanja. Ne može čovjek biti potpuno slobodan ako nema ekonomsku slobodu. I tu bi trebalo davati određenu prednost, recimo, ako bi na nekom konkursu jednak broj bodova imali pripadnici

jednog i drugog pola, da uvijek ima prednost zapošljavanja pripadnica ljepšeg pola. Definitivno se u nekim kompanijama i nesvjesno razmišlja o muškom rješenju, a ja sam uvjeren da dame to mogu da rade neuporedivno bolje i odgovornije, opreznije nego što to rade muškarci.

CGO: Kosi li se sve ovo što ste sad rekli sa nekim tradicionalnim vrijednostima koje u partiji zagovarate, jesu li ta dva koncepta međusobno isključiva?

VLADIMIR JOKOVIĆ: To je kao kad biste pitali građane Crne Gore i one koji baštine neke tradicionalne vrijednosti da li baštine vrijednosti Crne Gore kad je u pitanju čast i poštenje, odgovornost za izgovorenu riječ, ispunjavanje datih obećanja... Ne može se uzimati ono što nekome odgovara a ne poštovati ono što mu ne odgovara. Ovdje mislim da bi to trebali eliminisati, to je u Crnoj Gori bilo jako izraženo u prošlom periodu i, na moje zadovoljstvo, nove generacije postaju svjesne i mislim da su to prevazišle.

Kao otac dvije kćerke i dječaka, uvijek sam na strani mojih kćerki i zaista ih ohrabrujem da idu naprijed, da dobro uče, da sutra zauzmu odgovarajuću poziciju u društvu, porodici i da budu ravnopravne sa muškarcima.

CGO: Istraživanje CGO-a pokazuje i da je u medijima samo 2% vremena i prostora u ovoj izbornoj kampanji posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Zašto mislite da je to tako?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Poražavajuća je činjenica ako je samo 2% prostora posvećeno ženama i to je nešto na šta treba ukazivati. Crna Gora treba da to ozbiljno ozbiljno shvati, jer je to nedopustivo za sve one koji su učesnici cijelog tog procesa. Vjerujem i ubijeden sam da Crna Gora ima snage da to prevaziđe. Naime, kad kažete čovjeku koji je određenog tradicionalnog uvjerenja da žene ne treba da budu ravnopravne možda bi se neko i složio. Ali kad bi mu to rekli za njegovu majku, sestru, kćerku, odnosno da da one ne bi trebalo da budu ravnopravne, mislim da bi dobili žestoku reakciju. Možda to nesvjesno vuče genezu iz neke naše tradicionalne prošlosti, koju moramo razbijati.

Ipak, činjenica je i da smo smo ostvarili enorman napredak u odnosu na ono što je nekada bilo.

CGO: Kada govorimo o tom napretku, prvi put se desilo da je u Crnoj Gori, na jednoj listi manje muškaraca nego žena. U pitanju je lista sa 60% žena i 40% muškaraca, pa im je i DIK vraćala listu na doradu jer nije bilo dovoljno osoba manje zastupljenog pola, muškaraca u ovom slučaju. Kako to vidite?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Neka se i to dešava u Crnoj Gori. Dobro je i to tako treba da bude i neka bude rodna ravnopravnost zastupljenija. Neka svako uzme učešća i da svoj doprinos demokratizaciji i ravnopravnosti pripadnika oba pola. Rodna ravnopravnost je nešto što Crna Gora, sve institucije i svaki pojedinac, posebno pojedinci koji su na važnim državnim mjestima, moraju afirmisati i čemu moraju dati svoj puni doprinos.

CGO: Da li su ova pitanja (opšta pitanja rodne ravnopravnosti i političke participaciju žena, ali i njihova kulturna, socijalna, seksualna i reproduktivna prava, ekonomsko osnaživanje, borba protiv nasilja nad ženama i sl) sada/ili su ikada bila na zvaničnoj agendi Vaše političke partije? Da li je partija ikada, a pogotovo za ove parlamentarne izbore, vodila kampanju o ovom pitanju? Je li bilo pokušaja unutar stranke da se ovo pitanje snažnije javno problematizuje i zagovara?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Ova pitanja jesu na agendi i često pominjemo rodnu ravnopravnost. Naravno, mi u SNP-u, u Asocijaciji mladih i Asocijaciji žena, i te kako poštujemo to pitanje i ponosimo se time što imamo unaprijeđeno stanje u odnosu na ono što je državno zakonodavstvo. Imamo unaprijeđeno to rješenje kad je u pitanju rodna ravnopravnost i dobro znamo da to negujemo. I ubuduće će SNP davati doprinos tom pitanju, kao što je dao nemjerljiv doprinos ukupnoj političkoj sceni. Nema političke partije u Crnoj Gori koja je izrodila više lidera i partija koje su nastale iz SNP-a.

CGO: Kakva je snaga vaše Asocijacije žena i koliko se njihov glas daleko čuje?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Generalno mislim da su, što se tiče ažurnosti, odgovornosti i posvećenosti poslu, žene neuporedivo bolje nego muškarci. I to mi se pokazalo i u kompaniji gdje radim već 25 godina – kad im nešto povjerite to bude pedantnije, bolje urađeno nego kad to rade muškarci. Iz tog razloga, možda bi dobro bilo predložiti da šefovi svih poslaničkih klubova budu žene. Vjerujem da bi to nosilo manje anagonizama, iako i žene nekada znaju da budu zagriženi pripadnici jedne političke opcije, ali su opet razumljivije u toj komunikaciji, više rade na kulturi dijaloga nego muškarci.

Ima jedna inicijativa koja se meni jako dopala. U ovoj tranziciji vlasti i padom 42. Vlade Zdravka Krivokapića, pa izglasavanjem nepovjerenja ovoj 43. Vladi, javila se ideja da se formira Vlada, čisto ženska, da sve ministarke budu pripadnice ljepšeg pola. I to bi bio jedan veliki iskorak. Nažalost nije se to desio, možda će se desiti u budućnosti. Ja bih za to glasao, ali s druge strane, možda bi to značilo da na silu guramo nešto što nije proizvod potpune harmonije u društvu, ravnopravnosti, demokratije.

Ipak, možda i odgovornost žena prema porodici opravdava njihovo slabije učešće u politici. Kako kaže naša stara poslovice – „Ne stoji kuća na zemlji nego na ženi“. Dakle, možda muškarci doprinose više porodici u nekom materijalnom smislu, ali kada se radi o vaspitanju djece, poklanjanju pažnje, usmjeravanju djece ka budućnosti, tu su, uz svo poštovanje očeva i sebe kao oca, neprevaziđene majke koje i dobrovoljno pristaju, posredstvom naše tradicije, da dosta puta žrtvuju svoju karijeru ne bi li izgradile svoje potomstvo.

CGO: Mislite li da bi veći procenat žena na rukovodećim pozicijama „smetao“ samim muškarcima i koja je uloga muškaraca u političkom osnaživanju žena?

VLADIMIR JOKOVIĆ: Baš bi me bilo briga da li bi im smetalo. Jer ako muškarcima kroz istoriju Crne Gore nije smetalo da oni budu uvijek ti koji odlučuju, zašto bi im sad smetalo da bude obrnuta situacija. Iz mog iskustva, tamo gdje su bile žene, uvijek su davale svoj maksimum. Pomenuo sam pitanje korupcije, kriminala i slično – žene u tim sferama kod nas nisu dale svoj doprinos. One su posvećenije nekim drugim stvarima, vrijednostima i ne bih imao apsolutno ništa protiv toga, već naprotiv – želio bih da zauzimaju što više mjesta i u Skupštini, i u izvršnoj vlasti, i svim državnim institucijama, diplomatiji itd. Uvjerio sam se da, tamo gdje je neka važna uloga dodijeljena ženama, one to rade sa neuporedivo većom posvećenošću nego muškarci.

DEJAN VUKŠIĆ, nosilac liste „NARODNA KOALICIJA – SLOŽNO I TAČKA“ (Dejan Vukšić – Demohrišćanski pokret; Marko Milačić – Prava Crna Gora; Vladislav Dajković – Slobodna Crna Gora; Dragica Perović – Demokratska srpska stranka; dr Novica Stanić – Pokret za Pljevlja)

CGO: Da li Vaša politička partija i koalicija sa kojom ste ušli u ovaj izborni proces prepoznaju značaj pitanja rodne ravnopravnosti političke participacije i osnaživanja žena? I ako da, kako se to manifestuje u partiji/koaliciji?

DEJAN VUKŠIĆ: Ja sam kao političar relativno nov na političkoj sceni i sigurno da nijesam mogao do sada da prepoznam neke stvari. Naravno, nije neki moj staž ni sad takav da bih možda mogao da govorim više na tu temu nego neki političar koji se dugo time bavi.

Neke stvari sam zaista primijetio, i ovo o čemu ćemo danas govoriti, neke stvari će vam se dopasti, neke neće. Siguran sam da će 90% političara govoriti nešto što ne misle, jer ne žele da budu etiketirani, to bi bilo loše po njihove kampanje, po njihove partije. Za razliku od njih, ja ću vam potpuno otvoreno iznijeti svoje mišljenje bez

obzira kako će to uticati na bilo što.

Ono što sam do sada primijetio, kada je u pitanju politička partija kojoj pripadam, naš Demohrišćanski pokret i koalicija, jeste da žene obavljaju lavovski dio posla. Žao mi je što nema više žena, pri čemu ne bih htio da umanjim značaj muškaraca, jer ne bih volio da polazim od toga da jedne poslove obavljaju bolje muškarci nego žene. Međutim, primijetio sam da žene bolje rade organizacioni posao, da su fokusiranije, i da su jednostavno više posvećene ovom poslu.

Žao mi je što nema više žena, ne na listi da bi smo ispunili formu, nego suštinski što nema više žena koje zaista vjeruju u ono što rade. Kod nas u političkoj partiji imamo određen broj žena. Na primjer, jedna među njima koja je, takođe, na listi, da se drugi muškarci ne uvrijede, obavlja više od 50% posla, ona je alfa i omega cijele te naše priče. Šteta je što više žena nije uključeno u politički život, ali ne da se samo formalno uključe, nego da budu posvećene, da vjeruju u to. Moj je stav da, kada uporedimo progresivnost, intenzivnost rada žena i muškaraca u našem pokretu, sigurno postoji disbalans u korist žena koje ulažu znatno veću energiju.

CGO: Je li bilo lako složiti se unutar partije, ali i same koalicije, oko broja žena, imena pojedinačnih kandidatkinja, i si?

DEJAN VUKŠIĆ: Činjenica je da nama treba više žena, ne samo u formalno – pravnom smislu koji treba da se ispuni, nego i suštinski. Tako da je nama glavni problem ne imamo li dovoljno žena, nego imamo li kvalitetnih žena, žena u punom smislu te riječi, onih koje mogu da doprinesu, a ne samo da budu statisti na listama nego da budu uključene u pravom smislu te riječi. Nismo imali nesporedazuma, ali je to bio izazov – nismo imali dovoljno žena koje su bile zainteresovane da se uključe.

CGO: Šta mislite da je razlog za taj nedovoljan angažman žena u politici?

DEJAN VUKŠIĆ: Evo jedna ilustrativna priča, a tiče se tradicije crnogorskog naroda... Prikazivali su prije par godina jednu emisiju, riječ je bila o intervjuu sa nekom najstarijom Crnogorkom i ona je pričala o svom životu. Radi se ženi koja ima preko 100 godina. Na kraju, novinar je pita kako ona predviđa budućnost, na što se ona nasmije i kaže „katastrofa“. On je pita: „Zašto?“. Na to ona kaže: „Čula sam da su žene počele da sude u Crnoj Gori“. Dakle, to je rekla jedna žena koja je stara preko 100 godina i ona govori o toj tradiciji, posmatra na taj način žensku populaciju. Niste to čuli od najstarijeg Crnogorca, pa da bi mogli kvalifikovati na ovaj ili onaj način, nego to vam je rekla jedna žena, i to su ti recidivi prošlosti koji sigurno utiču i na vaspitanje i na sve ostalo.

Po mom mišljenju, glavni uzrok je tradicija gdje žena ima osjećaj manje vrijednosti, polazeći od svog mentalnog sklopa pa tako dalje. To je jedan problem za čije je rješenje potrebno vrijeme da bi to došlo do nivoa razvoja kao u savremenim zemljama.

CGO: Čini li to žene obeshrabrenim ili demotivisanim i postoji li određena vrsta straha da preuzimaju funkcije i da se više aktiviraju?

DEJAN VUKŠIĆ: Sigurno da je to tako. Ja sam to i vidio kod određenih žena koje svojim kapacitetima, psiho – fizičkim iznesu neke stvari. Kao nosilac liste, u neposrednoj komunikaciji, ponekad se posramim kada vidim način na koji određene žene iznose zaključke i njihov način komunikacije sa mnom. Recimo, ja kažem – izadi i reci to i to, a ona kaže „ne, ne, bolje je da ti to uradiš“. Tu primjećujem dozu nekog straha, kako će da reaguje crnogorska javnost i mislim da je potrebno vrijeme da se to promijeni.

CGO: Vidite li korelaciju između toga i činjenice da su žene konstantno izložene i govoru mržnje i negativnim kampanjama i uvrjedljivim, mizoginim komentarima u javnom prostoru?

DEJAN VUKŠIĆ: Sad ću Vam kazati jednu stvar koja će Vam se manje svidjeti, odnosno pitanje koje i meni

ostaje nejasno. Da li žene žele da budu ravnopravne u punom smislu te riječi? Ili, žele da budu ravnopravne do određenog momenta, a u određenim sferama da budu privilegovane? To je po meni pitanje svih pitanja, da li žene zaista, kad kažu *ravnopravnost*, misle na ravnopravnost u punom smislu, bez ikakvih privilegija ili ravnopravnost ali sa privilegijama.

Govor mržnje je sigurno prisutan, ali kada je prisutan kod žena o njemu se priča danima, a kada je prisutan kod muškaraca, to se podrazumijeva. Siguran sam, procentualno kad bi se gledalo, da je govor mržnje koji je usmjeren od muškarca prema muškarcu mnogo veći nego prema ženama, ali o ovom drugome se piše i vodi više računa, što i mora tako biti, jer su žene u pitanju. Ali, onda dolazimo do tog pitanja - hoćemo li da budemo ravnopravni u punom smislu riječi ili nećemo.

Daću Vam još jedan primjer, iz svijeta sporta. Bilo je pitanje u sportu da li žene treba da zarađuju jednako kao muškarci – jednako, pri čemu žene igraju dva seta, a muškarci tri. Žene igraju dva seta i to nije sporno, jer ne mogu više da izdrže, ali onda se postavlja pitanje da li ćemo da budemo ravnopravni ili ne.

Ne kritikujem, ali moramo razgraničiti taj dio. Nije sporno, ako smo se dogovorili da budemo ravnopravni ali da žene imaju privilegije, ali da znamo da je sa privilegijama ili bez privilegija...

Vraćam se na pitanje oko vrijeđanja, naravno, to žene više pogađa, ali sigurno manje procentualno u odnosu na muškarce.

CGO: Naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu govora mržnje ostvaren određen pomak. Ipak su pojedini mediji i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija, prepoznatljivih lica sa političke scene. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto? Zar muškarci u tome ne vide problem, postoji li ta solidarnost među muškarcima?

DEJAN VUKŠIĆ: Ti komentari sa tog kvazi medija su katastrofalni. Ja ne volim ni kad me neki od takvih medija i pohvale, jer ako me pohvale onda to govori nešto negativno o meni. Kad sam izabran za direktora Agencije za nacionalnu bezbjednost, 64 dana je taj medij pisao o meni sve najgore. Ja sam u svojoj partiji, nisam ni pristalica te partije gdje pripada Božena Jelušić, a o čijem je lideru taj portal pisao najgornje stvari. To niko ne pominje, ali je za Boženu Jelušić pomenuto. To što su pisali je odvratno i znam koji su to komentari, i to žene više vrijeđa i pogađa. Tako da ja jesam za ravnopravnost sa određenim privilegijama ženama, to moraju biti privilegije, prirodne su, prosto su takve i moraju da postaje i onda će žene dati puni doprinos. Ne treba žena da kaže - ne trebaju mi privilegije, jednostavno biološki, fizički je prosto tako, muškarac podigne 200kg a ona ne može. Za ravnopravnost sam uz određene privilegije ženama i da se žene ne ljute što ja tako kažem.

CGO: Da li su ova pitanja (opšta pitanja rodne ravnopravnosti i političke participacije žena, ali i njihova kulturna, socijalna, seksualna i reproduktivna prava, ekonomsko osnaživanje, borba protiv nasilja nad ženama i sl) bila dio kampanje vaše koalicije?

DEJAN VUKŠIĆ: Na tim pitanjima nije stavljan akcenat. Ja zaista smatram da bi trebalo, ali na pravi način. Pristalica sam toga da ne treba ići u jednu krajnost, kada su žene u pitanju, iako to niko neće da kaže javn iz političkih razloga, ali jednostavno, nema potrebe u tom pravcu ići. Ravnopravnost žena mora da postoji, zato što žene po pravilu bilo koji posao koji rade, rade sa mnogo većim entuzijazmom od nas muškaraca. Sigurno treba tim stvarima više posvetiti pažnju kad je kampanja u pitanju, ali mislim da moramo motivisati te žene, nije samo dovoljno ići u kampanju i uzeti tada neke političke poene, nego konkretnim odnosom prema ženama treba da se one motivišu, da se otrgnu od toga i daju svoj puni doprinos. Ponavljam se, ali bio bih srećan da imamo više žena u politici. Evo i sada u ovoj kampanji, šta god da organizujemo, to rade uglavnom žene, da to padne na nas muškarce ništa ne bi bilo završeno, ništa od kampanje ne bi mogli da iznesemo bez žena.

CGO: Jeste li preduzeli neke aktivnosti u okviru kolicije da motivišete žene, je li bilo žena koje su bile nesigurne da li da istupe javno, da budu na listi, itd?

DEJAN VUKŠIĆ: Jeste, bilo je tih slučajeva, pogotovo kada je riječ o javnim nastupima. Mi, onda recimo, baš forsiramo to da žene više javno istupaju. Da ne pominjem imena, ali ima žena koje izađu na javni nastup i čujem da nisu zadovoljne, a to je zapravo bilo sjajno. Ta nesigurnost je nevjerovatno primjetna, a posljedica je svega što smo prije pominjali. Da li radimo personalno? Ja personalno radim i trudim se da budu i što više vidljive, a to daje kampanji totalno drugu dimenziju.

CGO: Istraživanje CGO-a, takođe, pokazuje da je u medijima samo 2% vremena i prostora u tekućoj kampanji posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Zašto mislite da je to tako?

DEJAN VUKŠIĆ: Političari generalno smatraju da to nije nešto što donosi političke poene, njih to ne zanima, prosto ih samo zanima da ono što oni kažu, poboljša njihov rejting. To su profesionalni političari, njima je politika sve, a ja sam nov u politici i uopšte nisam opterećen. Moje je da kažem ono što mislim, a kako će to građani da prihvate, možda im bude drago ili žao, ali to je to...

CGO: Istraživanja pokazuju i da se ženama više vjeruje kada su u pitanju oblasti poput obrazovanja, zdravstva, vaspitanja, socijalnih politika, dok su za muškarce rezervisane pozicije u oblasti nacionalne bezbjednosti, borbe protiv kriminala, odbrane i sl. Da li mislite da upravo u tom pravcu treba i razmišljati, i postavljati stručne i kvalifikovane žene na ove pozicije, kako se rušili ti stereotipi?

DEJAN VUKŠIĆ: Da ne bude sad da to prebacujem ženama, ali bitno je u životu da znate šta želite i da uložite svu energiju u tom pravcu, a da biste se afirmisali. Pomenuli ste bezbjednosni sektor, osim neophodnih kvalifikacija da biste uspješno radili u bezbjednosnom sektoru, po meni, potrebno je da se ispune tri uslova: 1) da ste stručni i profesionalni, 2) časni i pošteni i 3) da ste hrabri.

Ta hrabrost podrazumijeva da morate da se nametnete. Mislim da se žene ne nameću na pravi način da bi bile prepoznate. Imamo sad novu listu gdje su se žene nametnule i skrenule su pažnju na sebe. Ako čekate da neko drugi to pogura, onda to pokazuje nedovoljnu hrabrost tih žena da sutra rade u bezbjednosnom sektoru, evo konkretno mene je ta lista zaintrigirala. Koje su to žene koje su hrabro izašle? Recimo, kad smo bili kod novoizabranog Predsjednika na razgovor, način izlaganja te žene je meni skrenuo pažnju i mislim da je to prvi korak - ne može na silu, nije lako, ništa čovjek ne može sam i treba uvijek podršku, ali na ženama je.

CGO: Šta to onda još treba da radimo i koji su, po Vašem mišljenju najbolji mehanizmi uključivanja žena u politički život?

DEJAN VUKŠIĆ: Mislim da treba svi da rade upravo ovo što vi radite - edukativno, da postoje NVO, institucije, da se targetiraju određene grupacije i određene institucije gdje imamo žena čiji potencijal nije iskorišćen u punom smislu.

Treba forsirati ovu priču, da se što češće organizuju neka okupljanja, gdje će, prije svega, žene moći iskreno da iskažu koje su njihove prepreke psihološkog tipa, da pokušaju da se afirmišu u svijetu politike. Treba da se napravi prioritet privilegija. Kad uđete u politiku postoji agenda političkog djelovanja, gdje se vodi računa samo o procentima, i onda se te stvari potpuno zaborave.

Nisam siguran da partije, i kada imaju svoje forume žena, iskreno rade u tom pravcu, zato mislim da treba raditi ovo što vi radite, i ja sam u toku razgovora počeo da razmišljam o ovome.

CGO: Na kraju, kako vidite kvote – kao prelazni mehanizam ili kao suštinsko rješenje koje bi vodilo ka većoj ženskoj političkoj participaciji?

DEJAN VUKŠIĆ: Kao legalista, smatram da je to besmisleno. Ovo što ću vam reći nije popularno – vi sada imate situaciju kada nekome psihološki nešto namećete spletom okolnosti. Može biti da u određenoj političkoj partiji takav splet okolnosti da imate određen broj žena ili muškaraca koji svojim kvalitetom zavređuju da budu u tih 5,6,7 prvih mjesta na listi i sad morate nekoga da eliminišete ko to ne zavređuje. Vi onda vještačkim putem dolazite do proporcije koja se nameće. Tako isto kažu i za, recimo, sudije, da među 7 sudija mora biti predstavnik, dva predstavnika nacionalnih manjina, a ako nas ima 10 kandidata, imamo 8 najboljih kandidata i 2 koji su nacionalne manjine koji ne znaju ništa o tome, ja treba da budem eliminisan zbog toga što je neko iz nacionalnih manjina. Mislim da je to pogrešno, ja sam pristalica teze da bolje da propadne slučaj nego sistem.

Ne volim takav pristup i ne mislim da će se na taj način nešto postići, da imate na silu (30%) žena. Neke će tu *pro forme* figurirati a suštinski se neće desiti ništa. Suštinski treba raditi, okupljanja, seminari prije svega žene kako bi ih motivisali da budu aktivnije i da skrenu pažnju na sebe, a dok ne skrenete pažnju na sebe neće niko da vas čuje.

GENCI NIMANBEGU, nosilac liste Albanska alijanska – Aleanca Shqiptare

CGO: Da li Vaša politička partija prepoznaje značaj pitanja rodne ravnopravnosti, političke participacije i osnaživanja žena? Ako da, kako se to manifestuje u partiji/koaliciji?

GENCI NIMANBEGU: Lično sam zadovoljan kako smo uspjeli animirati i uključiti žene u izborni proces. Tu ne mislim samo na učešće na listama, nego i na afirmisanje njihovog kapaciteta u odnosu na potrebe koje društvo ima, i to ne samo za rodnom ravnopravnošću nego za razvojem, očuvanjem porodice, kulturnog života, itd. Nažalost, i dalje je politika ili bar vrh politike, na neki način, prepušten muškom polu. S tim u vezi, mi smo uvijek pravili korake koji bi vodili većem učešću žena u političkom životu. Naša lista tu prelazi zakonski minimum, ali kao manjinska lista, pretendujemo na jedan mandat, a kao predsjednik partije, ja sam samim tim i nosilac liste.

Imamo u okviru partije formiran Forum žena, koji je vrlo aktivan već 12 godina, i koji je doprinio rastu naše partije u proteklom periodu. Takođe, imali smo Kongres, prije dvije godine, kroz koji smo značajno povećali broj žena u Glavnom odboru. Naše Predsjedništvo, nažalost, ima samo predstavnicu Foruma žena, ali to su neke naslijeđene stvari i nadam se da će ova izborna kampanja pomoći da se uloga žena osnaži i unaprijedi.

CGO: Kako ocjenjujete nisku zastupljenost žena u političkom životu Crne Gore i generalno na rukovodećim mjestima, na pozicijama odlučivanja?

GENCI NIMANBEGU: Neću ići u procjenu, rekao sam da nisam zadovoljan sa učinjenim do sada. No, mogu se i pohvaliti nekim našim odlukama. Recimo, naša partija rukovodi sa dva preduzeća u Ulcinju i jedan od direktora je ženskog pola. Znači ako bi se gledalo, ne samo procentualno, dali smo šansu i povjerenje ne samo toj osobi nego i da rukovodi jednim značajnim preduzećem. Dalje, što se tiče nekih sekretarijata ili vodećih pozicija, u odnosu na raniji period kad nismo imali nijednu, sad imamo dvije sekretarke sekretarijata, što je značajan iskorak i veoma smo zadovoljni njihovim radom.

Nadam se da će to motivirati druge osobe da prihvate i rukovodeće pozicije. Nije se ni do sada radilo o tome da mi nismo željeli da ih uključimo, već je postojao neki otklon i kod samih žena ili članica partije, a mogu Vam reći i nedovoljna svijest da se žene uključe žene u politički život, ne samo kroz Forum žena nego i kroz proces odlučivanja na visokim pozicijama.

CGO: U čemu vidite razlog za taj otklon kod žena, njihovu obeshrabrenost i demotivisanost da istupe u javni politički život i da se bore za svoja prava, ali i za prava drugih grupa i ukupni napredak društva?

GENCI NIMANBEGU: Razlozi su vjerovatno višestruki. Mislim da osnovni potiču od neke tradicije ili načina razmišljanja, ali mogu Vam reći da su žene odgovornije. Naš politički život je nesazrela demokratije, pa je, između ostalog, koncipiran i tako da se bavljenje politikom označava kao polučasno ili nečasno. Uz to, i procesi koji su se dešavali u Crnoj Gori, gdje je bilo puno klijentelizma i partijskog uticaja na sve institucije, vjerovatno su dodatno uticali da one budu demotivisane. Naravno, ključna je nedovoljno razvijena svijest društva da učešćem žena u političkom životu obezbijedujemo primjenu ne samo naših programskih načela, koja svi imamo u statutima, programima, Ustavu, zakonima, nego i da ćemo društvo napraviti boljim i demokracičnijim. Mislim i da bi politički procesi u Crnoj Gori bili mnogo lakši i brži da je ta svijest razvijenija.

CGO: Da li su ova pitanja (opšta pitanja rodne ravnopravnosti i političke participaciju žena, ali i njihova kulturna, socijalna, seksualna i reproduktivna prava, ekonomsko osnaživanje, borba protiv nasilja nad ženama i sl) sada/ili ili ikada bila na zvaničnoj agendi Vaše političke partije? Da li je partija ikada, a pogotovo za ove parlamentarne izbore, vodila kampanju o ovom pitanju, da li je bilo pokušaja unutar stranke da se ovo pitanje snažnije javno problematizuje i zagovara?

GENCI NIMANBEGU: Veoma slabo, a posebno kad je riječ o pravima žena. Naša partija je nacionalna partija i programom smo usresređeni na prava naše manjinske zajednice. Cijenimo da postoji dosta elemenata gdje smo diskriminirani u Crnoj Gori i fokusiramo se više na taj dio u kampanji. Naravno, politička prošlost pokazuje da smo mi podržali zakonske prijedloge koji su vodili ka ravnopravnosti, ali iskreno moram reći da kampanja, ne samo naše partije nego i svih drugih, nije na to fokusirana. Vidite da je ona fokusirana na ekonomske teme, na plate, penzije, na besplatne stanove, širu ekonomsku dobit ili napredak. Što se tiče ljudskih prava, manjinske partije sigurno govore o tim pitanjima ali, iskreno govoreći, ne znam ni kako bi javnost primila te poruke neke partije koja bi govorila samo o tim temama. S druge strane, imamo listu koju sačinjavaju dominantno žene i vidjećemo njihov rezultat na izborima.

CGO: Da li je Vaša partija svjesna prepreka sa kojima se suočavaju žene koje jesu ili žele da budu dio javnog života i da zauzimaju određene pozicije u politici i društvu?

GENCI NIMANBEGU: Jesu, ali nedovoljno su ohrabreni ili fokusirani da preduzmu konkretne korake. Lično se zalažem, i to sam i dokazao kao predsjednik partije time što smo promijenili svijest u odnosu na žene na rukovodećim položajima. U prošlim mandatima ih je bilo manje, a sad ozbiljno idemo ka jednom velikom poslu. Ne radi se samo o volji, već i o nedovoljnoj motivisanosti ili ohrabrenosti žena da jasno iskažu svoje ambicije u tom pravcu. Ohrabriću svaku politiku ne samo članica Glavnog odbora, nego i drugih članica partije, da promoviramo taj pristup. Veliki problem je nedovoljno učešće žena u upravnim odborima privrednih društava. I to se ne dešava samo u našoj partiji, nego i drugim partijama, a to je zbilja pokazatelj, i pored zakonskih, statutarnih odredbi, deklariranih izjava, nedovoljne svijesti ili nedovoljne želje da se sprovedi ono što je javno rečeno i zapisano.

CGO: Da li su u nekom proteklom periodu postojale određene inicijative, predlozi od strane samih žena da im se da više prostora u okviru partije, u okviru kampanje, medija? Da li je ta klima generalno podsticajna za njihovu afirmaciju i osnaživanje?

GENCI NIMANBEGU: Mi smo imali ženu predsjednicu jednog od tadašnja tri opštinska odbora. Znači, postoje takve inicijative i tokom vremena biće sastavni dio našeg programa i aktivnosti. Moje političko iskustvo govori da je nekad i samo određivanje procentualnog učešća potrebno za neka društva, s tim da onda dolazi i do paradoksa. Recimo, zapadne zemlje kažu da imamo zacrtani postotak u dijelu učešća žena na izbornim listama,

a to se ne preslikava u domovima gdje su one zastupljene, bilo da su skupštine opština, državna Skupština, itd. a sami oni imaju sistem koji to ne ohrabruje. Na primjer, izborni sistemi u Velikoj Britaniji ili u SAD nemaju taj postotak, ali to su napredna društva, ili skandinavske zemlje koje imaju mnogo veći postotak ne samo žena u Skupštini, nego su i predsjednice država, Vlada. To dokazuje da sa razvojem društva dolazi i do ove ravnopravnosti.

CGO: Svjedoci smo da su žene u najvećem broju slučajeva, na svih 15 izbornih lista za parlamentarne izbore, zastupljene gotovo u najmanjoj mogućoj mjeri koju zakon nalaže. Koji je razlog za to? I vaša lista je imala nešto oko 31% žena, što znači da je ispoštovan zakonski minimum, ali zašto nije bilo više žena na njoj i da li ste nešto uradili da ih podstaknete da više njih uđe na izbornu listu?

GENCI NIMANBEGU: Mi smo malo specifična lista, odnosno koalicija koja je sastavljena od četiri subjekta. Predsjednici sva četiri subjekta su muškog pola i to je odredilo dio dinamike formiranja tih lista, a i umanjilo procentualno učešće žena. U ovom periodu, nismo se fokusirali na povećanje broja, jednostavno smo procjenjivali da sastavljanje bilo koje liste obuhvata više elemenata da privuče glasače - bilo imenima, bilo regionima iz kojih su zastupljeni, bilo partijski. To su individualne odluke svih partija. Tako smo mi i uradili, ali su možda druge članice koalicije u manjem obimu, pa je to uticalo na taj broj od samo 31%.

CGO: Koji bi to onda bili mehanizmi, koje vi kao partija ili koalicija možete iskoristiti da se poveća zastupljenost žena i jača žensko liderstvo u politici? Šta je tu najveća prepreka i kako je adresirati?

GENCI NIMANBEGU: To je veoma kompleksno pitanje, koje je vezano i za školstvo i za druge institucije, za univerzitete, za ekonomiju, itd. Podsjećam da je većina imovine u Crnoj Gori u rukama muškaraca. To jasno pokazuje da ima puno stvari na kojima treba da se radi i mislim da će ekonomski programi koje nudimo omogućiti osnaživanje žena, a samim tim jačati i one žene koje imaju liderske predispozicije. Tako ćemo poštovati kvalitet i meritokratiju, a nadam se da je to jedan od načina na koji ćemo povećati učešće žena. Naravno, tu je i Forum žena, zatim saradnja sa međunarodnim organizacijama, jer mi radimo na podizanju svijesti. Imamo jako dobru saradnju i sa nevladinim sektorom, a u nevladinom sektoru postoje vrlo kvalitetni ženski kadrovi, s tim da je u prošlom periodu dosta ljudi iz nevladinog sektora prešlo u politiku. Ne vidim to neizbježno kao pozitivno jer je, s druge strane, pored njihovog kapaciteta koji se dokazuje u politici oslabio nevladin sektor.

CGO: Pomenuli ste glasače i podizanje svijesti javnosti o ovim pitanjima. Da li kod nas među glasačima postoji tzv. glasački seksizam, odnosno opredjeljenje birača da prije glasaju za muškarca nego za ženu, zato što ih percipiraju kao sposobnije, hrabrije, odlučnije itd. I ako da, kako se mijenja ta svijest?

GENCI NIMANBEGU: Nemam specifično mišljenje u vezi sa tim pitanjem. Ipak smo mi društvo koje je patrijalno, koje se tek modernizuje, mijenja u dobrim ali i nekim lošim pravcima. Kao partija, mi zbilja polazimo od toga da je zdrava porodica osnova zdravog društva i sigurno da to može uticati na birače i tradicionalne uloge u domu, društvu, državi,... To su stvari koje nisu neizbježno loše ili negativne, jer se uvijek slijedi dobar domaćin. Albanska zajednica u Crnoj Gori je svjesna da rukovodeću ulogu u porodici ili društvu uvijek uzima onaj najspodobniji, ne onaj ko je nosilac neizbježno nekog pola. Tako da imamo puno slučajeva da su dobri domaćini i žene.

CGO: Da li se to preslikava i na političku ravan, i da li su u Crnoj Gori sektori „moći“, poput bezbjednosti i odbrane, rezervisani dominantno za muškarce dok se žene više usmjeravaju ka „mekšim“ resorima, poput obrazovanja, zdravstva, socijalnih politika, itd? Da li se to mijenja?

GENCI NIMANBEGU: Žene su prezastupljene u školstvu, zdravstvu, ili sudstvu a svi ti sektori su označeni kao loši i oni gdje se sve mora ispraviti. I to ne samo od strane našeg društva, nego i od međunarodne zajednice. Ako se ne varam, kada govorimo o strukturi sudija u Crnoj Gori, preko 60% sudija su žene. Ali ipak, tvrdim da će društvo svojim razvojem dovesti do boljeg položaja žena u Crnoj Gori.

Trenutno je izraženo i nasilje u porodici prema ženama, kao mizoginija. To je neka vrsta suočavanja sa ovim napretkom, informatičkim društvom gdje se, nažalost, više širi loša nego dobra vijest. Onda društvo postaje nervoznije, zatvorenije, agresivnije što je problem koji utiče na politiku, na društvo, na porodicu, i to su stvari koje moramo rješavati. Ne pojedinačno, nego zajedno, i ne samo mi kao političari nego cijelo društvo.

CGO: Zakon u Crnoj Gori predviđa minimalnu kvotu od 30% i da je svaka žena, odnosno pripadnik manje zastupljenog pola, u svaka četiri kandidata tj. kandidatkinje na izbornoj listi. Da li vidite ovo kao mjeru afirmativne akcije i dobro rješenje? Da li se to samo formalno poštuje ili vjerujete da ima suštinskog razumijevanja pozadine ovog problema?

GENCI NIMANBEGU: Albanija je više puta imala ženu za predsjednicu Skupštine. I nisam siguran da su to radii zbog rodne zastupljenosti, ili kvota u svom sistemu, nego zbog mjere kvaliteta ili odluke koja je bila prihvaćena. Da bi neko bio predsjednik Skupštine mora imati barem 51% glasova. Na Kosovu su dvije predsjednice bile žene. U Crnoj Gori imali smo predsjednicu Skupštine jedan kratak period i sada gospođu Đurović, rekao bih, kao proizvod političke situacije, ne kao neki kompromis. Napominjem i da je, recimo, u Albaniji ministarka odbrane bila žena. Ne mislim da se to poštuje reda radi, nego da se radi o uticajima više faktora - odnosa u političkoj partiji i u koalicijama, ali i afinitetom ili željom onih koji odlučuju o tome. Recimo, ovdje mislim da premijer koji predlaže Vladi ne bi trebao ispunjavati samo kvotu kao neki dekor, da osobe ženskog pola dobijaju samo ministarstva koja su manje važnosti od ovih drugih, nego da je to i njihova lična odluka i nadam se da će te aktivnosti doprinijeti da se svijest poveća.

CGO: Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

GENCI NIMANBEGU: Pa nisam siguran da žene samo stanu u odbranu, staju osobe koje su dovoljno hrabre ili informisane da se to radi. Na kraju krajeva, kao političar toliko puta sam targetiran nekim izjavama koje su neistinite, revanšističke, ili izazivaju nacionalnu netrpeljivost. To je jedan proces koji je i rezultat uticaja društvenih mreža na pravo riječi. Sigurno je to i nešto što moramo urediti zakonski, jer nažalost vidim da to samo dalje doprinosi podjelama društva. Lično smatran da ljudi sve više žive u nekim informatičkim balonima, i da na osnovu njihovih interesovanja, programi koji uređuju društvene mreže stalno vrte jedne te iste informacije istim ljudima na osnovu toga čime su se oni prethodno bavili. Targetiraju ih zbog trgovačkih interesa, gdje će zbog većeg broja klipova profitirati neki od potencijalnih konzumenata usluga. U ovom društvu u kojem se mi bavimo politikom, to je zaista postalo neizdrživo. Zato zbilja nismo više u stanju da reagujemo stalno, jer to bi onda značilo davanje veće važnosti takvim ništavnim, ludačkim, mizoginim izjavama koje samo truju narod. A ni samo društvo ne reaguje dovoljno na takve stvari...

CGO: Istraživanje CGO-a, takođe, pokazuje da je u medijima samo 2% vremena i prostora tokom kampanje posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Zašto mislite da je to tako?

GENCI NIMANBEGU: Kao što sam već pomenuo, to je zbog toga što imamo drugi fokus. Fokus na nacionalno ili ekonomsko pravo. Jasno je da ovako podijeljeno društvo u Crnoj Gori ne daje dovoljno prostora temama o kojima Vi govorite. Opet vraćam na tezu da će ekonomskim, društvenim, kulturnim razvojem i te teme sve više doći do izražaja i da su to stvari koje se dešavaju. To se ne gura pod tepih, nižu se problemi, pa interakcijom članova društva dolazi i do rješenja. Mi idemo u dobrom pravcu i naš početak nije bio loš. Jednostavno, kao jedno razvijeno, zapadno društvo, usvojicemo najbolje vrijednosti tih društava, a nadam se da nećemo negativne. Jer, politički se ne slažem da postoji srednji rod u društvu. Ja sam malo tradicionalniji, ali poštuju pravo da se neko

ne izjašnjava o tome. Stao bih u zaštitu te osobe da ne bude diskriminirana, ali ne bih tome dao previše javnog prostora, jer mislim da te teme okupiraju neki manji dio društva a mi treba da budemo fokusirani da većinski tog društva ide naprijed.

SRĐAN PERIĆ, nosilac liste Preokret za sigurnu Crnu Goru

CGO: Kakva je generalna pozicija vašeg pokreta o pitanjima rodne ravnopravnosti, političke participacije i političkog osnaživanja žena? Na koji se način takav stav manifestuje u pokretu?

SRĐAN PERIĆ: Mi nismo politička partija, nego grupa građana. Moguće je da ćemo, u jednom trenutku, ići ka formalizaciji strukture, jer je želja da se otvorimo više, između ostalog i zbog ovog segmenta, a ako preuranjeno napravite strukturu njene modifikacije kasnije idu mnogo teže. Želja nam je da imamo što širi zahvat da bi taj kvalitet bio veći. Što se tiče pozicije žena, ili kako ih zakon prepoznaje - manje zastupljenog pola, postoji prohodnost koja se odnosi na zakonski dio kvote, ali to nije suštinsko rješenje, već samo instrument koji treba da nas prvo sve opomene koliko smo otišli daleko kad to zakonom treba regulisati. Poziciju žena u Preokretu oslikava činjenica da je na listi u tri ključne osobe jedna žena i otprilike je to negdje tendencija koja se dalje prenosi, s tim što smo mi neformalna struktura, tako da su to više koordinatorske nego formalno izvršne uloge. U medijskim izjavama i objavama ispred Preokreta smo išli ka tome da taj omjer bude 40:60, sa željom da u budućnosti bude sasvim uravnotežen. Dodajem da smo mlad pokret i da na tom polju tek predstoji rad. Potrebno je, bez obzira na rodnu pripadnost, da ljudi steknu medijske rutine. Postoji još jedan faktor koji dodatno otežava situaciju - zatvorenost medija za građanske subjekte koji nisu, na neki način, etablirani. To dodatno obeshrabruje sve, a posebno one koje su već obeshrabrene u političkom životu, i velika je tu odgovornost medija. Naravno, oni će na deklarativnoj ravni reći sve što je afirmativno kada postoji pozitivna diskriminacija, ali u konkretnoj situaciji kada treba da se omogući toj osobi da ona kaže nešto, tada kreću da se povlače principi i u prvi plan izlaze interesi političkih mega-struktura, a gdje u prvi plan izlaze muškarci. Rezultat je, dakle, duplo obeshrabrivanje. Nema tu odustajanja, ali postoji dodatno opterećenje - i na kulturološkom, ekonomskom, političkom i sociološkom planu. Uz sve to, kada nosite teret na svakom polju i neko vas, osim politički još i u medijskom smislu optereti, tad imate obeshrabrenje koje je zabrinjavajuće snažno.

CGO: Dakle, smatrate da vam generalno kao pokretu nedostaje prostora u medijima, pogotovo kada su u pitanju istupi žena?

SRĐAN PERIĆ: Tako je. Mi smo, recimo, imali situaciju kada smo bili voljni da polemišemo o određenim stavkama, i konkretno kada su dvije žene željele da istupe s tim u vezi, ali one nisu mogle da dođu do prostora. Pritom, uvjeren sam da to nije bilo zbog toga što su žene, nego što dolaze iz građanskog subjekta koji nema nikog iza sebe, ali one, ponavljam, dobijaju obeshrabrenje. To je ta loša poruka koja se mora mijenjati na više ravni.

CGO: Kako ocjenjujete nisku zastupljenost žena u političkom životu i na mjestima odlučivanja?

SRĐAN PERIĆ: Porazno, ali to nije od juče. Čini se da je tu najveći iskorak urađen za vrijeme poslije Drugog svjetskog rata. Umjesto da smo 90ih nastavili taj trend i došli do društva koje bi ostavilo pun izraz ravnopravnosti, mi smo došli do toga da doživljavamo svojevrsnu regresiju. Žene za iste poslove nemaju istu platu i imaju težu prohodnost u značajnoj većini bilo kakvih hijerarhija. Otklanjaju se sada stereotipi šta je uloga žene, šta je uloga muškarca, šta žena smije a šta ne smije, ali te stvari još uvijek slušamo 2023. godine. Posebno je to izraženo kada su žene sasvim samosvjesne, i kada su u nekoj sferi javnog prostora i kada se osvrću na najdublje društvene probleme, da prolaze kroz najgore i najprizemnije izlive primitivizma u kojima se gotovo uvijek provlači mizogini momenat. Najprljavije kampanje u Crnoj Gori su sprovedene upravo nad ženama i to je za svaku brigu. Mi nismo uspjeli da u sudskim procesima one koji su inspiratori tih kampanja sankcionišemo adekvatno. Bilo je određenih presuda za uvredu časti i ugleda, ali to ne popravља načinjenu štetu. To jeste nešto što daje etičku satisfakciju, ali ukupno nije ni izbliza primjereno nadomještanje.

CGO: I na samom početku ove kampanje za parlamentarne izbore, bili smo svjedoci jedne izrazito negativne kampanje prema nekoliko prepoznatljivih ženskih lica sa političke scene Crne Gore od strane jednog medijskog portala. Kako to ocjenjujete?

SRĐAN PERIĆ: Ne mogu da obuhvatim sve mesijske objave, ali nešto što je došlo do mene, apsolutno je neprihvatljivo, u smislu da vi u suštini pravite od žena u politici objekte za svaku vrstu učitavanja od mizoginih konotacija do, na ljudskoj ravni, degradiranja ličnosti. To, nerijetko, ima značenja koja su vezana i za rodnu pripadnost.

Dešava se u političkoj borbi da imam ženu sa sagovornika sa kojom nisam saglasan, ali ta polemika se svodi na rang argumenata. Ali, onog trenutka kada vi, bili toga svjesni ili ne, a ne znam šta je gore, koristite rodnu pripadnost da biste pokazali neku svoju umišljenu superiornost, tada imamo ogroman problem koji samo produbljuje izrazito negativne stereotipe.

CGO: Da li su ova pitanja u nekom momentu bila prisutna u vašoj kampanji za parlamentarne izbore?

SRĐAN PERIĆ: Nekoliko puta su članice Preokreta u javnim debatama ukazivale na ovo pitanje, kao i na društvenim mrežama, jer imamo problem sa prohodnošću ka medijima. O tome smo razgovarali, o tome smo diskutovali na mini tribinama sa građankama i građanima i onamo gdje smo imali prostor.

Na lokalnim izborima gotovo da se nijesmo bavili nijednom temom osim onim komunalnim, uz nekoliko reagovanja koja su se odnosila na narušavanje ljudskih prava.

Uz to, ističem i da smo javno iznosili uglavnom samo bazične principe, jer smo se suočili sa tim da ljudi iz drugih političkih subjekata gotovo da preprišu ono što objavimo. To jeste određeno priznanje, ali nas politički usporava i primorava da postepeno obrazložimo ideje. Ponavljam, nije sporno da neko preuzme ideju, ali ako je kompromituje iskrvijenim tumačenjem, tada inicijalno dobru zamisao može obesmisлити. Zato strpljivo treba objašnjavati šta su osnovne ideje, a za to treba postepenost.

CGO: Da li je vaš pokret svjestan prepreka sa kojima se suočavaju žene koje bi htjele da budu ili su već dio javnog života?

SRĐAN PERIĆ: Vjerujem da jeste. U prvih dvadeset na listi, četiri žene su odustale neposredno prije predaje liste cijeneći da je to za njih bilo previše. Jedna od njih (preduzetnica) je rekla - „ja i ovako imam problema, ne treba mi još“. Koliko god mi razgovarali, one ostaju tu, daju doprinos, ali to vam je signal šta znači obeshrabrivanje, ali i koliko je teško kad se nosite sa nekim operativnim situacijama koje su zahtjevne za subjekat koji se tek gradi. Uopšte, na političkoj sceni, postoji dominantna muška struktura koja ženama određuje limite. Ako žena nastupa u subjektu gdje će imati veću autonomiju, gdje će biti snažnija, ona ima težu prohodnost, ali ako pođe u mega-strukturu, po pravilu, biće stavljena na jedno mjesto da „popuni kvotu“, „stavljena u izlog“, a suština se ne mijenja. Ta fasadna politika ostaje, to je kontinuiran problem, i tu ne pravimo iskorake - ostali smo svi zakovani za taj procenat od 30% žena, svaka četvrta na listi žena. Mislim da bi primicanje na recimo 45:55% bilo dobro. Ili, da se kaže da redosljed na listi mora biti naizmjeničan. Predrasuda je da je politika „muški posao“, mada su muškarci za nju više zainteresovani.

CGO: Kakav je ambijent za političku participaciju žena u Preokretu i da li im se daje dovoljno prostora unutar pokreta?

SRĐAN PERIĆ: Mislim da sam tu subjektivan. Čini mi se da ne pravimo nikakvu razliku, ali to je moj subjektivni osjećaj. Trebalo bi pitati neku od koleginica, ali generalno, u neformalnoj komunikaciji, u osmišljavanju programa, tu stvari idu mnogo lakše. Kada dođete do javnog dijela, kada uđete u javni prostor, tu se vidi veći otpor od te

vrste izloženosti. To je stvar koja nije vezana isključivo za rodnu ravnopravnost, nerijetko je to stvar medijskog treninga i rutine za koju treba vremena.

CGO: Šta ste Vi lično, unutar partije i kao nosilac liste, učinili da motivišete ili inspirišete žene da uđu u izbornu trku i da se aktiviraju u okviru pokreta?

SRĐAN PERIĆ: Jedino sredstvo koje mogu da imam je razgovor i uvjerenje. To radim u mjeri u kojoj znam, mogu i umijem. Nemam druge instrumente niti želim da ih imam. Može više, može bolje - nemam nikakvu dilemu tu, treba da se ulaže više napora. S druge strane, često se osjetim kao neko ko je otvorio previše frontova, jer ipak treba voditi računa šta sve na kojem frontu možete postići. Ali, ponavljam, može više, može bolje, svjestan sam da se mora ulagati više napora u tom pravcu.

CGO: Svjedoci smo da su žene u većini slučajeva, na svih 15 lista za parlamentarne izbore, zastupljene u gotovo najmanjoj mogućoj mjeri koju zakon nalaže, odnosno 30%. Koji je razlog za to?

SRĐAN PERIĆ: Možda bi bilo dobro da, ako jedino to ima efekta, povećamo kvote. Naravno, bilo bi ljepše da sami guramo to. Ima još jedna stvar, da budem potpuno otvoren, smatram da je i odgovornost žena da se više uključe. Vjerujem da ima dosta samosvjesnih žena koje nijesu voljne za participaciju u politiku. Ima toga i sa muškarcima, ali ovdje je taj problem upadljiviji i izraženiji. Dakle, moć jeste apsolutno skoncentrisana u muškim rukama, ali i na ženama je da je traže nazad.

CGO: Osim tog obeshrabrivanja, da li mislite da postoji u partijama određeno nerazumijevanje ili svjesna namjera da se žene diskredituju? Podsjećam da su opštinske izborne komisije ranije otvoreno i nezakonito proglašavale liste sa nedovoljnim brojem žena, što je uvijek prolazilo nesankcionisano.

SRĐAN PERIĆ: Može biti i jedno i drugo. Ljudi nijesu svjesni koliko se partije i njihova rukovodstva ponašaju samovoljno, jer je moć u njihovim rukama. Dosta je površnosti zato što partije razmišljaju ko im daje više sigurnih glasova. Kako prošla, tako i sadašnja vlast. Izgleda da muškarcima mogu više sigurnih glasova da donesu i onda su oni prodorniji. Tako da je borba za ista prava borba koja teče, a svaka borba vas košta vremena i resursa bilo koje vrste - od živaca do novca. Ta je borba vrijedna, ali ona mora obuhvatiti i bespoštednu kritiku svega i svakog ko usporava suštinski emancipatorske procese. Stereotip je da glasači više vjeruju muškarcima. Prisustvovao sam tome, kad se obilazi teren, gdje ljudi hoće da čuju medijski prepoznatu ženu.

CGO: Stavimo po strani glasače i njihov odnos prema ovom pitanju, ali svjesni smo činjenice da su na crnogorskoj političkoj sceni sektori poput bezbjednosti, odbrane i sl. tzv. „muški“ sektori. Da li tu partije imaju svjesnu namjeru da se isključivo muškarcima postave na takve pozicije moći a žene diskredituju?

SRĐAN PERIĆ: Kažu da u životu imate prijatelja, neprijatelja i partijske drugove. U partijama su, nažalost, ljudi od velike ambicije. U svakom slučaju ako imaju nešto što mogu da iskoriste kao prednost u politici ljudi to vrlo često koriste - ako imate rodni stereotip „na svojoj strani“ i on će biti upotrijebljen. Zato i možete čuti kuloarske priče: „dobra je ona ali...“ i potom se daje neki od rodnih stereotipa.

CGO: Zašto na vašoj listi nije bilo više žena?

SRĐAN PERIĆ: Kritika stoji, priznajem i prihvatam, radićemo na tome. Dio razloga sam već iznio.

CGO: Koji su, prema Vašem mišljenju, mehanizmi za uključivanje žena u politiku?

SRĐAN PERIĆ: Prije svega - zakonski, za koji lično mislim da ne bi bilo loše da se doradi. S druge strane, upornost. Bilo bi dobro da i muškarcima pokažu veću odgovornost za to, ali žene treba da traže više da bi dobile više. Kao svaka grupa sa manje prava dobijate više kad tražite više. Evo jedan zanimljiv primjer - kad su se

ljudi bunili protiv izgradnje malih hidroelektrana, tamo gdje bi lokalci bili potpuno uz vas, vi ste mogli puno da uradite, onamo gdje nisu vi ste bili vrlo limitirani. Dakle, kada su u borbu uključeni oni kojih se to tiče – lakše je.

CGO: Kako da podstaknemo same muškarce u partijama da se više angažuju u tom dijelu i osnažuju svoje kolegince?

SRĐAN PERIĆ: Često postoji proces podizanja svijesti, ali se ja bojim da to nema velikog efekta. To je jedan jako dug proces koji treba da ima jako puno uzajamnih koraka, treba da postoji jasna strategija koja obuhvata zakonska rješenja, neka vrsta akcionog plana koja treba da pokaže da se tu pomjeramo u željenom pravcu. Stalno treba podsjećati šta je cilj. Ne može tu da se postigne jako puno u kratkom roku, ali u kontinuitetu kroz nekoliko godina, mislim da ipak tu može da dođe do značajnog progressa. Potreban nam je taj preokret.

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ, nositeljka liste „Da. Mi možemo za građansku Crnu Goru“

CGO: Zanimljivo je da se na vašoj listi našao izrazito veliki broj žena. Šta vas je motivisalo da se na ovaj način okupite pred parlamentarne izbore i kakva je struktura vašeg pokreta?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Mi smo se neformalno okupili davno, negdje 2003. godine. To su bile sve žene, a cilj nam je bio da sprovedemo određene humanitarne akcije za socijalno ugrožene i osjetljive kategorije – starce, djecu, i žene. Nikad se nijesmo bavili medijima, jer ne spadamo u one koji smatraju da svako svoje djelo treba da iznose u javnost. Negdje od 2021. postojimo kao građanski pokret - NVO Mi možemo. Kad smo stavili naziv *Mi možemo*, nijesmo mislili *MI* u pokretu, nego svi zajedno - kao društvo. Tako smo krenuli i u ovu političku utakmicu, zato što nam se ne dopada ova Crna Gora. Mi nikad nijesmo pomišljali da uđemo u politiku, nikad se nijesmo bavili politikom, ali kad smo vidjeli da se neko bavi našim životima, da neko odlučuje u naše ime, a da je taj neko očigledno i manje sposoban i manje obrazovan i manje stručan za to, a i mnogo su mu loše namjere i uglavnom gleda svoj lični i interes svoje političke partije, mi smo odlučili da se uključimo u tu političku utakmicu. Onda smo postali građanski pokret koji se uključio u politički život. Prišle su nam i naše kolege, ima sad već tu nekih 30 – 40 muškaraca, a na izbore idemo u koaliciji sa partijom Građanska Crna Gora. Svi koji smo ušli u pokret smo ostvareni u svojim profesijama i svojim životima, ali smo osjetili potrebu i obavezu da damo doprinos i da ovo društvo i država Crna Gora, za koje cijenimo da idu lošim putem, postanu ljepše mjesto za život za sve nas koji tu živimo.

CGO: Položaj žena u crnogorskom društvu je jedna od okosnica vašeg programa?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Naravno, to je jedna od ključnih tema kojom se mi već decenijama unazad bavimo - položaj žena u crnogorskom društvu i pomoć ženama u Crnoj Gori da svoj život uzmu u svoje ruke i više doprinose i sebi i svojoj porodici i cijelom društvu. To je jedna od stavki, a sad nam je i na prvom mjestu, kad smo se odlučili da idemo na parlamentarne izbore, da se borimo za potpunu depolitizaciju i departizaciju crnogorskog društva. To je preduslov svega dobrog što treba da se desi, tek kad se to uradi u svim sferama života u Crnoj Gori, u svim institucijama, tek onda mogu druge stvari da se rješavaju. Kada ne bude sudstvo podijeljeno politički, kada ne budemo više u Skupštini slušali koje su sudije naše a koje su vaše, i kako ćemo očekivati da te sudije donesu presudu po pravdi i pravu – donijeće po tome kojoj političkoj partiji pripadaju. To stvara kod građana ne samo nesigurnost nego i strah, a mi ćemo se boriti za meritokratiju - da na prava mjesta dođu ljudi koji su obrazovani, stručni i umiju da rade, imaju isustva, dokazali su se, bez obzira kojoj grupaciji pripadaju. Tek kada se to ostvari moći će crnogorsko društvo da ide naprijed. Za to ćemo se mi boriti, to će biti prva stavka, a tek poslije toga rješavaju se sve druge stvari, odnosno radićemo na poboljšanju kvaliteta života građana, a to uključuje i zdravstvo, školstvo, kulturu, a to su stubovi društva koje su svi zapostavili.

CGO: Kakav je položaj žena u crnogorskoj politici, na mjestima odlučivanja, ali i generalno u društvu? Kako komentarišete nedovoljnu zastupljenost žena na ovim pozicijama?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Očito je da su u politici jako malo zastupljene i da su neke partije morale nešto tu da rade po sili zakona. Postoji zakonska odredba da na svako četvrto mjesto mora biti osoba koja pripada manje zastupljenom polu, ali to se nekako podrazumijevalo kod drugih partija - da je u pitanju žena i stavljali su ih na svako četvrto mjesto jer su morali. Ima u crnogorskoj politici jako dobrih žena, bilo ih je sve ovo vrijeme. Nažalost, bilo ih je malo, a ono što ukazuje na to da žena treba da bude mnogo više je i što je u Skupštini najbolje funkcionisao Ženski klub, bez obzira što su tu bile žene iz svih partija. Zašto ih nema više? Mislim da je malo i do samih žena, jer je crnogorsko društvo mjesto gdje se teško žena ohrabri da krene i u tu sferu javnog života, pogotovo tog političkog života gdje je društvo sklono da je posmatra pod lupom i da joj nalazi mane koje ona nema, i da je proziva za stvari za koje se to ne bi smjelo. Žene se onda ustručavaju da krenu u tu sferu. Kod nas na listi je više žena i zato i mislim da je i do žena. Ne, naravno, samo do žena, jer u partijama koje već postoje muškarci bi itekako trebalo da uključe svoje koleginice, članice porodice za koje znaju da su sposobne i da mogu da obavljaju te funkcije.

Mi u svom pokretu nijesmo imali tih problema, niti kad smo ušli u koaliciju sa već postojećom partijom, a to je Građanska Crna Gora, kod njih nije bila većina žena, ali oni nijesu imali nikakav problem, naprotiv, oni su forsirali našu priču i uključili više žena koje su pripadale njihovoj partiji. Tako smo postali jedna cjelina, i oni su prihvatili da na ključnim mjestima i kod njih, i ispred muškaraca, budu žene koje su iz njihove partije. I ne samo da su prihvatili, nego su zaista svesrdno podržali.

CGO: Pomenuli ste Ženski klub u Skupštini. Da li mislite da unutar tog tijela postoji suštinska solidarnost? Koliko je teško prevazići usko-partijska stanovišta i složiti se makar oko onih pitanja koja su od značaja za same žene?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Možda nije realno ni očekivati da tu postoji solidarnost, ipak, one pripadaju određenim partijama, i kad bi tako bilo, onda bi one formirale svoju partiju. Realno, nije ni za očekivati da one glasaju isto, vidim i po nama - mi smo pokret koji je u koaliciji sa jednom partijom, ali usaglašavamo svoje stavove u nekim ključnim pitanjima. Do sada apsolutno nijesmo imali razmimoilaženja i svi mislimo o svakom ključnom pitanju za Crnu Goru potpuno identično. No, dobro je da su sve one reagovale onda kada je neka od žena bila izložena vrijeđanju, uvredama i napadima. To je podsticaj da se u Crnoj Gori razvija ta ženska solidarnost i da pomognemo i drugim ženama koje su još uvijek u zapecku, koje još uvijek ne smiju da se ohrabre da uzmu svoj život u svoje ruke, da se osnaže da to urade.

CGO: Koje su to prepreke sa kojima se suočavaju žene koje jesu ili žele da budu dio javnog života i da zauzimaju određene pozicije u politici i društvu?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Nijedna žena iz našeg pokreta ili partije sa kojom smo u koaliciji nije možda dobar sagovornik, jer nijedna od nas se nikad nije susrela sa tim nekim opstrukcijama i omalovažavanjem jer je žena i možda ne dobija adekvatno mjesto zbog toga. To se nosi iz porodice, odnosno osnovne ćelije društva, i kako tu žena stekne sigurnost, ako se ona u svojoj porodici osjeća zaštićeno, i ima podršku da ulaže u sebe, da se obrazuje, da uzme svoj život u svoje ruke, da bude ekonomski nezavisna, što je polazište svega, onda će mnogo lakše da se uključuje u sve sfere života.

Mi radimo na tom osnaživanju žena, imali smo mnogo akcija kada su u pitanju samohrane majke. Mi im pomažemo da se one zaposle, da vidimo koje su njihove sposobnosti, koje su njihove kvalifikacije,... Ohrabrujemo ih sve da počnu neki vid preduzetništva, jer postoje uslovi i dobri programi i za žene u biznisu i za početnike u biznisu, samo što ljudi koji su iz tih socijalno ugroženih struktura ne umiju to da iskoriste. Mi smo

tu da im pomognemo da počnu svoj mali biznis koji će njima donositi prihode. Imali smo odličnih rezultata i vide se drastične promjene kod tih žena. Tako da je bitno u porodici osnažiti ženu, da iz porodice nosi to da je potpuno ravnopravna sa svojom braćom, da se ona školuje, da počne da radi i da bude ekonomski nezavisna. Sve poslije toga ide mnogo lakše, jer zaista nijedna od nas nije nikada naišla na bilo kakvu prepreku, ali vjerovatno jer nosimo to iz porodice.

CGO: Mislite li da bi jedno od rješenja za osnaživanje žena bio i veći broj žena na mjestima odlučivanja, liderskim pozicijama, koje će im i na taj način slati poruke ohrabrenja?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Već naše pojavljivanje, iako još nijesmo ušli u strukture vlasti, poslalo je odličnu poruku. Nama se javlja veliki broj žena koje su oduševljene i priključuju se, a jako nas raduje činjenica da nam se priključuje veliki broj mladih žena, studentkinja, koje imaju podršku svojih porodica. Imali smo na terenu slučajeve, kad pođemo u grad odakle su naše članice, koje su studentkinje, da nam prilaze njihovi roditelji koji nam zahvaljuju što se njihove ćerke uključuju u ovo. Znači, već se mijenja situacija - očevi hoće svoje ćerke da vide u tom javnom životu, da se one eksponiraju, da pokažu svoje sposobnosti i svoje znanje, želeći da one jednog dana, kad završe studije, počnu da rade i da budu javno eksponirane, da preuzimaju funkcije. Tako da je i naše pojavljivanje uradilo dosta za žene. Definitivno bi bilo bolje kada bi se povećao broj i u Skupštini i u izvršnoj vlasti, onda bi to postalo nešto je normalno, kao što je u evropskim zemljama. Mi zastupamo tezu za koju mislimo da je realnost - treba da bude više žena, zbog toga što su žene odlučnije, hrabrije, bolje se nose sa problemima uopšte, racionalnije su i mnogo mudrije donose odluke, bez uključivanja prevelike emocije, pogotovo kad su u pitanju odluke koje su važne i za porodicu i za državu i za cijelo društvo. Do sada su imali priliku muškarci političari, pa smo vidjeli da to baš i ne ide kako treba. Sad je prilika za žene da se pokažu u naredne četiri godine.

CGO: Na crnogorskoj političkoj sceni, do sada su oblasti poput nacionalne bezbjednosti, borbe protiv kriminala, odbrane i sl. bile gotovo isključivo "muške". Da li mislite da u tom pravcu treba drugačije razmišljati i postavljati stručne i kvalifikovane žene da rukovode ovim resorima, a kako bismo rušili i postojeće stereotipe da ženama nije mjesto na ovim pozicijama?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Smatramo da bi žene bolje rukovodile svim sektorima. Kad kažu odbrana i bezbjednost, odmah se misli da će neko sad da ide da se bori, da ratuje, itd. Naravno da ima i trenutno žena izvršilaca, ali kad govorimo o čelu sektora, definitivno mislim da bi žene donosile racionalnije, hrabrije, bolje odluke nego muškarci. Naravno, uz svoje saradnike i sa hijerarhijom gdje bi sigurno u tom sektoru bezbjednosti bilo više muškaraca što je i u redu, ali rukovođenje žena tim sektorima bi bilo bolje rješenje. Takođe, sigurni smo da bi u sferi ekonomije i finansija bila bolja žena. Definitivno, koliko god se muškarci u Crnoj Gori hvalili da su oni glava kuće, svima je poznato da je žena stub kuće, žena se bavi finansijama kuće i sve više muškaraca to već i priznaje. I pokazalo se da žena mnogo bolje vodi računa o kućnom budžetu i mnogo racionalnije to radi, a to bi radila i na državnom nivou, tako da bi za sektor ekonomije definitivno trebale žene.

CGO: Istraživanje CGO-a, sa početka kampanje, pokazalo je da je u medijima samo 2% vremena i prostora u posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Zašto mislite da je to tako?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Sve partije, kad idu na izbore, gledaju čime će dobiti najviše glasača. Nažalost, tu još nije došlo pitanje rodne ravnopravnosti, jer smatraju da se neće toliko time dobiti glasova, koliko će možda dobiti nekim identitetskim ili ekonomskim pitanjima. Uvijek su to, navodno, presudni izbori, uvijek se radi o pitanju stanja države i ekonomije, a onda pitanja rodne ravnopravnosti nikako ne dolaze na dnevni red. Mada, da pitate muškarce, oni bi rekli da su žene ravnopravne. Ali, jasno je da žena nema dovoljno i to ne samo u politici, nego nema ih na funkcijama, nema ih na pozicijama direktora preduzeća, itd. Ima ih u sudstvu, medicini, i sl, ali zato što se više usmjeravaju ka tim zanimanjima.

CGO: Postoji li potreba da više radite sa muškarcima u okviru pokreta ili su dovoljno edukovani i senzibilisani oko rodne ravnopravnosti?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Ne, zaista ne. Naprotiv, oni su svoje mjesto prepuštali ženama, smatrali da su žene sposobnije, ali opet je to vjerovatno zato što se radi o muškarcima koji su ostvareni u svojim životima i svojim strukama. Muškarcu koji je ostvaren u svom životu i koji je svjestan svojih kvaliteta i svoje jačine neće smetati jaka žena, takva žena će smetati samo onome koji nije ostvaren i koji ima neke komplekse, i zato će mu smetati žena koja je jača i sposobnija od njega.

Kod nas se, čak, desila jedna zanimljiva stvar. Mi smo morali, za predaju izborne liste, da tražimo još muškaraca kako bismo ispunili kvotu. Nama su žene nekako prilazile, spontano, žele promjene, žele da istupaju, pokazuju više hrabrosti... Građani treba da shvate da je njihov glas jako važan, da njihov glas može da bude odlučujući, možda i presudan ko će da uzme taj dio vlasti i kakve će onda odluke donositi.

CGO: U kojoj su mjeri kvote suštinsko rješenje, a koliko samo neka vrsta prelaznog mehanizma?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Mislim da nije loše što se neko sjetio da to ubaci u zakon. Tragično je što je morao neko u zakon da ubaci taj procenat žena, ali je dobro, jer se tako nekako pokrenulo to pitanje, pa mislim da se sad već ide ka tome da će to spontano da se povećava.

CGO: Kako sami muškarci unutar partija mogu doprinijeti i koje akcije treba da preduzmu da bi povećali nivo političke participacije žena?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: Mi, recimo, muškarce koji su u okviru ne samo našeg pokreta, nego i u okviru partije sa kojom smo ušli u koaliciju, neposredno pred izbore, ne moramo posebno da edukujemo, potpuno prihvataju ovu priču i mislim da tu ne treba nikom ohrabivanje, sem da prihvate da su potpuno ravnopravni, u svakom smislu, žene i muškarci. Naravno da se muškarci u nekom smislu i stvarima razlikuju, ali što se tiče funkcionisanja, rada, poslovanja, zaista pozitivno razmišljam. Muškarac treba je ostvaren, svjestan svojih kvaliteta, i onda neće imati nikakvih problema sa tim što je žena pored njega na nekoj funkciji.

CGO: Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

DRAGICA PEROVIĆ IVANOVIĆ: To je definitivno problem, morali su. Prvo su morali oni da se oglase, po meni muškarci moraju da zaštite, da stanu u odbranu svojih koleginica. Žene su se oglasile jer mogu sebe da stave u tu poziciju da ih neko omalovažava, ali je prava stvar tek kad muškarci počnu da reaguju. Nažalost, očito da to nije još uvijek slučaj i nadam se da će se to promijeniti, jer poenta je da oni napadnu toga koji je to rekao i da oni odbrane žene, tek onda će to biti iskrena podrška muškaraca ženama da budu u javnom životu. Kad žena brani ženu ona brani zato što to njoj smeta, vidi i sebe u toj poziciji i brani praktično i sebe, ali prava će stvar biti kad muškarci počnu da na taj način istupaju.

DANIJEL ŽIVKOVIĆ, nosilac liste ZAJEDNO! Za budućnost koja ti pripada (DPS, SD, DUA, LP)

CGO: Koji je opšti stav partije o pitanjima rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Kako se to manifestuje u partiji/koaliciji?

DANIJE ŽIVKOVIĆ: Uvijek kada pričamo o participaciji žena u politici, govori se o onoj zastupljenosti koja je definisana zakonom, odnosno određenim kvotama. Iskren da budem, kvote su uvedene kada društvo nije prepoznalo neophodnost učešća žena u politici, nego je to moralo da se definiše zakonom.

U našoj partiji postoji veliki obzir prema aktivnom učešću žena u političkom životu. Uostalom, to smo i pokazali činjenicom da imamo organizacionu formu kao što je Alijansa žena koja, po mom utisku, djeluje vrlo proaktivno na društvenoj i političkoj sceni. Statutom, odnosno programskim aktima, propisano je čime se bavi Alijansa žena, a čine je žene iz cijele Crne Gore, iz svih opštinskih odbora, i vizibilan je njen rad i u medijskom prostoru. Naglasak uvijek treba biti i na komunikaciji Alijanse žena, kako sa medijima tako i sa civilnim sektorom, jer je to nova komponenta koju je ovaj saziv Alijanse uveo u svoj rad i tu je već napravljen uspješan model saradnje, i sa međunarodnim faktorom i sa civilnim sektorom. Alijansa žena je čvrst oslonac naše politike a to potvrđuje, između ostalog, i ova naša izborna lista sa preko 40% žena. Nismo htjeli da govorimo samo o kvotama, nego o tome da su žene zaista zastupljene u političkom životu sa ciljem da ponude novi kvalitet dinamici političkih promjena u Crnoj Gori, odnosno otvaranju demokratskih procesa. Pokazuje se da žene učešćem u politici daju poseban doprinos izgradnji tih procesa. To se vidjelo u prethodnom periodu, kada je u Skupštini Crne Gore funkcionisao Ženski klub u kojem smo imali ko-predsjednicu - Vesnu Pavićević, kao i žene iz našeg kluba koje su bile zastupljene u tom Ženskom klubu. Imao sam prilike da primijetim da su tamo dolazili lakše do konsenzusa oko određenih pitanja nego generalno što smo u Skupštini uspijevali da dijalogom dođemo do rješenja za važna pitanja koja opterećuju crnogorsko društvo. Cilj tog kluba bio je da se kroz tu saradnju dolazi do zakonodavnih inicijativa koje bi omogućile lakši pristup i rješavanje određenih izazova koji su značajno opterećivali crnogorsko društvo. To se i vidjelo kroz niz zakonskih inicijativa koje možda trebaju određenu doradu, ali je dat dobar model i tu vidim priliku i šansu za učešće žena.

Što se tiče konkretno Demokratske partije socijalista, uvijek se vodimo onim što podrazumijeva dodatan kvalitet, pri čemu ne upoređujem kvalitet između polova, daleko od toga. Mislim da su žene u DPS-u na svakom mjestu, bilo u Skupštini ili van nje, na svim skupovima pokazale visok nivo odgovornosti prema onome što su nacionalni interesi i pokazale da mogu, umiju i znaju kako treba voditi određene procese. Zato, što se tiče DPS-a u narednom periodu biće puna podrška afirmaciji u smislu zastupljenosti žena na listama, ali i za ekonomsko osnaživanje žena u Crnoj Gori.

CGO: Šta je iskustvo do sada pokazalo, da li žene uspijevaju da pređu zacrtane ideološke i partijske okvire kada treba glasati za neki zakon koji je od značaja za sve njih podjednako? Da li se ujedinjuju tada i pronalaze kompromis?

DANIJE ŽIVKOVIĆ: Meni djeluje da uspijevaju. I u prethodna dva saziva smo vidjeli da se žene mogu ujediniti oko nekih važnih pitanja. Na primjer, oko Alimentacionog fonda ili oko Krivičnog zakonika, itd. Sve je to bilo organizovano sa ciljem da se dođe do zakonskog rješenja koja će prevenirati one izazove pred kojim se nalazi crnogorsko društvo, ali i da djeluju na posledicu koja je u međuvremenu nastala. Jesu li mogla neka od tih zakonskih rješenja biti bolje definisana uz bolju komunikaciju sa predstavnicima izvršne vlasti? Sigurno da jesu. Pokazalo se, u nekom momentu, da postoji otežana implementacija pojedinih zakonskih rješenja, ali je nesumnjiva dobra namjera i dobra praksa udruživanja žene unutar Skupštine zarad neke normativne aktivnosti koja adresira neka od izazovnih pitanja.

CGO: Kakav je ambijent za političku participaciju žena u okviru vaše partije/koalicije i da li se ženama u okviru vaše partije/koalicije pruža dovoljno prostora da iskažu svoje stavove? Pokazuju li i žene više inicijative za uključivanjem?

DANIJE ŽIVKOVIĆ: Inicijativa postoji. Sada, u ovom sazivu, na čelu Alijanse žena se nalazi Drita Lola, koja dolazi iz Ulcinja, a imala je i iskustvo civilnog sektora, uz vrlo respektabilno znanje koje je sticala u Crnoj Gori i

van Crne Gore, i pokazuje ozbiljan pristup što se tiče pitanja položaja žena u crnogorsom društvu. Drugo, što se tiče inicijativnosti žena u DPS-u, ona nikad nije manjkala, uvijek je postojao visok nivo inicijative, i u kontinuitetu se povećava. Povećava se čak i u smislu prostora koje Alijansa žena DPS-a zauzima i u medijskom prostoru, kao i opseg pitanja kojima se bavi. Što se tiče zastupljenosti žena imali smo prilike da vidimo da su žene bile sastavni dio određenih odbora na čelnim pozicijama, a u prethodnom sazivu to je bila Daliborka Pejović, na čelu Odbora za korupciju.

Pitanja rodne ravnopravnosti su u fokusu Odbora za rodnu ravnopravnost, ali se više o tome može govoriti u okviru određenih seminara, sesija, u okviru onoga što NVO pruža društvenoj i javnoj sceni organizacijom različitih događaja, a žene iz DPS-a uvijek aktivno sudjeluju i posebno u saradnji sa međunarodnim organizacijama u Crnoj Gori sa kojima postoji odlična saradnja.

CGO: *Da li je partija ikada, a pogotovo za ove parlamentarne izbore, vodila kampanju o ovom pitanju, da li je bilo pokušaja unutar stranke da se ovo pitanje snažnije javno problematizuje i zagovara?*

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: Tokom ove kampanje fokus je bio na ekonomskim pitanjima kod većine političkih subjekata. No, dio tih ekonomskih pitanja se odnosio i na žensko preduzetništvo, odnosno ekonomsko osnaživanje žena i to je bio jedan poseban dio našeg programa. Čini mi se da smo mi, tamo gdje smo upravljali lokalnim samoupravama, dali poseban podstrek ženskom preduzetništvu. Imam uvid u to kako se radi u određenim lokalnim samoupravama i kako se sa tog nivoa može kreirati uspješna priča. Uspješna priča u smislu kreiranja tog programa, opredjeljivanja sredstava, podrške biznis idejama, i uvjerio sam se da žene raspolažu sa velikim brojem kvalitetnih ideja koje na kraju sprovedu u djelo. Možete imati nekad dobru ideju koju ne možete sprovesti, ali ono što sam imao prilike da vidim na nivou lokalnih samouprava, iako se radi o skromnim sredstvima, jeste da se uspjeva i sa tim skromnim sredstvima doći do konkretnog cilja. Tako da smo bili posvećeni i ekonomskom osnaživanju žena. S druge strane, komunikacija oko rodne ravnopravnosti je, svakako, uvijek u fokusu. Imali smo niz događaja u prethodnom periodu, o kojima je javnost upoznata, a koji su zabrinuli sve. To nije političko već šire društveno pitanje koje se mora rješavati sistemski, i možda je u ovoj kampanji izostala adekvatna medijska praćenost onoga što je taj dio našeg programa, kao i dijelovi oko nasilja nad ženama i vršnjačkom nasilju. Imamo to u programu, ali moguće da ga nismo dovoljno dobro iskomunicirali u odnosu na one teme koje su dominirale.

CGO: *Istraživanje CGO-a, takođe, pokazuje da je u medijima samo 2% vremena i prostora u tekućoj kampanji posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena? Zašto je to tako?*

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: U fokusu pažnje javnosti su ekonomska pitanja, i to nije iznenađenje, jer svako se pita u današnjem vremenu kakav će mu biti životni standard i kvalitet života. Međutim, ne čini kvalitet života samo zarada, penzije i socijalna davanja. Tu su i pitanja kakvo će biti obrazovanje, zdravlje, kulturni ambijent, i u svemu tome je i pitanje rodne ravnopravnosti i učešće žena u politici, zatime nasilje nad ženama, itd. Nije ovdje bilo u pitanju samo sticanje političkih poena, ali vjerovatno se većina partija fokusirala na onaj dio programa koji je bio prevashodno interes javnosti, uz naznaku da se moglo vjerovatno više u ovoj kampanji govoriti o tome. Čuo sam primjedbe i kritike koje se odnose na ljudska prava i slobode, ali i na ova pitanja, odnosno da se malo o tome govorilo tokom kampanje. Mogli smo možda da nametnemo i drugačiji tempo, ali razgovor na tu temu nije izostao. Moguće da to nijesmo dobro medijski prezentovali. Definitivno to mogu potvrditi kao neko ko je nosilac ove koalicione liste, da se to čulo od mojih kolega koji su se bavili tim pitanjima i slali te poruke. Interesovanje medija definitivno je bilo usmjereno ka ekonomskim pitanjima, a što se tiče ovog segmenta priče, mogli smo i mi više pažnje tome posvetiti ali u narednom periodu imamo priliku da se ispravimo.

CGO: *Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje*

da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: Pratio sam i taj dio jer se odnosilo i na diskvalifikacije različitog tipa na račun koleginica koje dolaze iz partije kojoj ja pripadam. Imali smo niz medijskih reakcija na tu temu, kao i na račun koleginica iz drugih partija koje su bile u Skupštini, odnosno u javnom životu. Ne mogu se saglasiti sa ocjenom da nema muške empatije ili da nema solidarnosti, mislim da se više radi o pokazivanju one solidarnosti koja je definitivno uspostavljena na nivou Skupštine, makar ono što sam ja pratio i kroz rad Ženskog kluba uvijek je ta reakcija bila adekvatna, primjerena datom momentu i vrlo efikasna. Što se tiče reakcija od strane kolega koji su bili u Skupštini ili van, čini mi se da je bilo podrške u smislu da kao društvo nećemo napraviti korak naprijed, makar kada govorimo o demokratskim procesima, ako nastavimo sa širenjem mržnje, ili lijepljenjem etiketa i diskvalifikacija na račun žena koje se bave politikom.

To je nešto što se mora iseliti iz javnog diskursa. Svako mora da se zapita kada piše bilo kakve komentare ili kreira tekstove u medijskom prostoru o integritetu, dignitetu i dostojanstvu određene osobe, posebno jer u javnom diskursu ne smije da se omakne nijedna suvišna riječ u svakom smislu. Sve se može reći primjereno i onako kako to nalaže kućno vaspitanje čovjeku, a ne lijepljenjem nekih negativnih etiketa ili diskvalifikacija, zbog političkih razlika, a sa kojima bi neko trebalo da se nosi sada u medijskom prostoru. Mislim da tu podjednaku odgovornost snose oni koji kreiraju takve sadržaje, kao i oni koji takve sadržaje prenose. Takvim sadržajima ne treba dati prostora na medijskoj sceni. Imamo društvene mreže koje su potpuno otvorene i svako može da saopšti svoje mišljenje, u demokratskom društvu nije ništa sporno, ali problem nastaje kada to pređe u zadiranje tuđih prava i sloboda, i kada to prelazi i izvan zone uvreda, čak u zone prijetnji. Tu već dolazimo do problema gdje nastupa dio zakonske regulative koji predviđa krivičnu ili prekršajnu odgovornost.

Znam da su neke koleginice iz kluba poslanika pokrenule prekršajne postupke protiv osoba koje su saopštavale ne samo uvrede, nego čak i ozbiljne prijetnje, i danas po tome postupaju nadležni državni organi. Čini mi se da se to sada sve svelo na prekršajnu odgovornost, ali to nije dovoljno. Sankcija postoji da bi nekoga odvratila da počini neko prekršajno ili krivično djelo. Ali je li suština samo u sankcijama, u kaznama koje su propisane našim zakonima? Mislim da nije. Mislim da je cilj emancipacija društva. Mi smo postepeno ušli u proces emancipacije crnogorskog društva i to će trajati, a zavisice i od nas kao nosilaca javnih riječi i javnih funkcija u smislu kako se ponašamo na javnoj sceni i u političkom životu.

Često nas, DPS, kritikuju da nismo žustri u odgovorima, da nismo snažni prilikom saopštavanja naše argumentacije. I to nije zato što nemamo hrabrosti da kažemo nešto drugačijim riječima, nego da bi iz naših riječi ljudi izvlačili određenu pouku, da bismo emancipovali crnogorsku javnost jer mi smo ogledalo onih onima koji nas slušaju i glasaju, koji nam daju povjerenje da njih predstavljamo, bilo u zakonodavnoj ili izvršnoj vlasti, mi smo predstavnici građana koji bi trebalo da vode računa, prije svega, o svom obraćanju i da svako snosi dio odgovornosti u tom dijelu.

Čini mi se da je ta odgovornost manjkala u prethodnom periodu, a vjerujem da svako mora voditi računa da bez senzacionalizma i bez lijepljenja etiketa nešto saopštava, a da se do sticanja nekog političkog poena ili veće medijske pažnje može i tako što ćete sačuvati onoga preko puta vas. Po meni je to suština, ne samo u politici nego generalno u životu.

Tu smo došli do problema gdje postoji ozbiljna satanizacija, demonizacija žena u politici, lijepljenje tih etiketa i nije jednostavno ženama da se nose sa tim.

CGO: Kako to utiče na njih?

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: Pa utiče negativno, jer takvi komentari nijesu slučajni. Vjerovatno još uvijek nismo na dovoljnom nivou demokratske zrelosti da bi prihvatili to da svako ima svoje promišljanje i svoj ugao viđenja određene društvene ili političke situacije.

Mislim da su žene u Crnoj Gori koje sa bave politikom hrabre i da ih ti komentari ne odvrćaju od toga da se bave politikom. Ali, moguće da ta vrsta satanizacije može biti i destimulativna za neke žene. Zato, ako mi zajednički ne budemo radili, u kontinuitetu, a to je dug proces, da se stanje na političkoj sceni dovede na taj nivo, da postoje razlike i da se sve što postoji kao razlika može saopštiti argumentovano, kulturno i vaspitano i da se poštuje mišljenje, ideologija i programski princip onog drugog preko puta nas, ako ne usvojimo to kao opšti princip djelovanja i funkcionisanja u politici, onda to neće biti dobro.

Oснаживати učesce žena u politici ne znači obezbijediti određen prostor u smislu kvota ili određena mjesta u smislu rukovođenja ili upravljanja nekim procesima, nego znači obezbijediti ambijent u kom će se svako osjećati dovoljno komforno da saopšti ono što misli.

CGO: Kad je riječ o zastupljenosti žena na izbornim listama, na listi Vaše koalicije je 41% žena, a samo je jedna lista imala oko 60% žena, dok je većina nastojala samo ispuniti zakonski minimum od 30%. Jeste li vi imali problema oko toga, i jesu li same žene iskazale želju da se tu nađu u ovom broju?

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: Naravno. Kao što sam rekao, inicijativnosti nikad nije manjkalo, makar što se tiče DPS-a. Imamo i ranije smo imali, kvalitetan klub žena iz našeg kluba poslanika, to su prepoznate žene u javnom i političkom životu. S te strane gledano, mi jesmo imali problem u smislu koncipiranja liste, žao mi je što nije bilo više prostora na listi koje bismo opredijelili za učesce žena. To je važno pitanje, ne zbog kvota, nego tu je sadržina i suština jer su žene inicijativne, hoće da se bave politikom, hoće da kroz učesce na listama ili učesce u politici mijenjaju ambijent, da daju lični doprinos i pečat tim promjenama i sazrijevanju demokratskom crnogorskog društva. Naš izazov je zato bio upravo suprotno, mi mogli da napravimo još dvije ili tri liste. Nemam dilemu, i govorim opet o suštini ne o kvotama, da isključivo od inicijativnosti žena i njihovih motiva i njihove želje će zavisi i njihova dalja participacija, jer su vrata DPS-a potpuno otvorena, o tim problemima uvijek govorimo, imamo sada dovoljno prostora u narednom periodu da stvari posložimo kako treba i da povećavamo učesce žena u politici i na izbornim listama.

CGO: Broj žena u Skupštini se iz saziva u saziv ne povećava, a vidjećemo što će donijeti naredni saziv. Idemo li mi kao društvo naprijed u tom smislu, sazrijevamo li?

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: Ja, opet, gledam stvari malo optimističnije. Mislim da mi idemo postepeno naprijed. Sve zavisi od pristupa i od načina kako partije gledaju na to. Mogu reći za DPS da smo mi emancipatorska partija, kako god ko to politički posmatrao i kako god gledao ko na DPS, mi smo emancipatorska partija koja nikada nije donosila neku odluku u državnoj politici da bi se ta odluka morala dopasti javnosti. Trudili smo se da našim odlukama, koje nijesu nimalo bile lake u prethodnom periodu, emancipujemo crnogorsko društvo. Ne moram da Vas podsjećam kako je crnogorsko društvo izgledalo prije možda nekih 15-ak godina, ili manje, kada je organizovan prvi Pride, koliko je to bilo izazovno, pa vidimo da se postepeno i protokom vremena dešavaju pozitivni pomaci. Ne znamo kako će stvari izgledati u budućoj Skupštini i u izvršnoj vlasti, ali postoje možda neki trendovi koji ukazuju da stvari ne idu naprijed.

Ja to gledam, ipak, sa optimističnije strane, iako postoji ta vrsta manjkavosti onda je to i dodatna obaveza da je ispravimo, nas kao aktera na političkoj sceni. Drugo, obaveza je i žena da nametnu dodatno tempo promjena na političkoj sceni, koji će doprinijeti njihovoj većoj participaciji u svim političkim subjektima, između ostalog i u Skupštini i u izvršnoj vlasti. U ovom prethodnom sazivu smo imali ženu na čelu Skupštine, što je, u tom smislu, bio određen pomak. Mislim da pomake treba gledati suštinski i kvalitativno, a ne formalno u smislu kvota, nije ovo

pitanje ko ide ispred a ko iza, svi smo u jednoj liniji i svi smo jednaki, to je društvo jednakih šansi koje će pružiti šansu jednako i muškarcima i ženama shodno njihovim kvalitetima da se u tom društvu nametnu.

CGO: Kakvu ulogu imaju lider/ka partije u osnaživanju žena?

DANIJEL ŽIVKOVIĆ: Definitivno lideri imaju važnu ulogu u čitavom procesu, ako govorimo o povećanju učešća žena u politici. Moramo krenuti od ambijenta, zajednički, kao lideri subjekata, moramo doprinositi da taj ambijent bude bolji. Od ovih 15 izbornih listi, jedna je bila lista na čijem čelu se nalazila žena, tako da se moramo uključiti dodatno u afirmaciju onoga što je motiv žena da učestvuju u politici, moramo se suštinski tome posvetiti. Šta to znači? Da se ne okupljamo reda radi, da na tim forumima razgovaramo o nekim pitanjima i da na kraju sa tih foruma ili sastanaka izađemo bez nekih zaključaka koji će imati svoj finalni rezultat. Treba da to postavimo kao rad, red, rezultat, onda taj rezultat mora biti.

Znači, ako smo uočili da imamo manje žena u procesu odlučivanja ili donošenja odluka, što je jedan od izazova pred kojim stoji crnogorsko društvo, onda treba da vidimo zajednički to da promijenimo. Da li je to povećavanje kvota u zakonu kada već politički subjekti ne žele sami da rade na ovim pitanjima, moguće... Mi smo to odradili, ne ni zbog kakvih kvota nego smo mogli da napravimo dvije ili tri liste sa sve ženama na tim listama, koje bi bile uspješne podjednako kao i ova, ili možda i uspješnije. Ovo ne govorim na nivou neke političke deklarativnosti ili floskula, nego zato što uloga lidera jeste da trasira taj proces u jednoj partiji, da osnaži ulogu posebno foruma ili alijanse žena u partijama. Čini mi se da većina partija ima forume žena u svom sastavu i da kroz to afirmišu učešće žena u politici, a kada dođemo do momenta da se odlučuje kako dalje, odnosno gdje bi žene mogle da nađu učešće u narednom periodu, onda im definitivno dati šansu da budu u procesu donošenja odluka sa određenih pozicija. To je suštinski uloga onih koji se nalaze na čelu liste ili partije - da se osnaži žena tako što će joj se dati prilika da ona bude kreator donošenja odluka u našem društvu.

MILOJKO SPAJIĆ, nosilac liste Evropa sad

CGO: Da li Vaša politička partija prepoznaje značaj pitanja rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Ako da, kako se to manifestuje u partiji/pokretu? Jesu li ova pitanja sada ili su ranije bila zvaničnoj agenda pokreta?

MILOJKO SPAJIĆ: Apsolutno, to pitanje je među našim prioritetima. Mi smo shvatili da je to jedan od razloga zašto je Crna Gora ekonomski nazadna država - zbog loše ili neadekvatne participacije žena u ekonomiji, i nedovoljne iskorišćenosti tog segmenta, ljudskog resursa, koji je zapostavljen, i potpuno nepravedno, i to zbog nekih tradicionalnih, patrijarhalnih ili drugih razloga. Mislimo da postoji veliki potencijal i za ekonomski i ukupni društveni napredak, kroz ekonomsku aktivaciju tog dijela populacije na adekvatan način, otvaranjem šansi za mlade i za žene sa iskustvom, koje definitivno mogu puno da doprinesu i ekonomskom i društvenom razvoju Crne Gore.

CGO: Gdje vidite razloge niske zastupljenosti žena u političkom životu i na rukovodećim pozicijama?

MILOJKO SPAJIĆ: Mislim da ima više razloga. Jedan od njih je taj tradicionalni mentalitet, koji se istina mijenja, ali nedovoljno brzo. Drugo je možda da je crnogorska politička scena malo senzacionalistički nastrojena. U takvoj konstalaciji stvari se te agresivnije politike i senzacionalistički nastrojene poruke bolje čuju i bolje vide, i bolje su prenešene i od strane medija koji vjerovatno imaju svoj interes da žele više senzacija jer su čitaniji. To možda u nekom smislu i ne odgovara previše ženama, a čini se da se muškarci bolje snalaze u jednom takvom prostoru... I treća stvar, definitivno politička scena treba da bude mnogo više bazirana na činjenicama, na nekim stvarima koje su progresivne, produktivne, koje su konstruktivne, itd, i ubijeđen sam da bi tada imali mnogo veći procenat zainteresovanih žena da daju svoj doprinos, ali i veću zainteresovanost ne samo žena nego i

muškaraca koji su profesionalni, koji drže do svog imidža, do svoga integriteta. Sada imamo veliki problem jer mnogo talentovanih ljudi ne želi da se uključi u političku scenu, i to se odnosi kako na žene tako i na muškarce. Jednostavno, zbog tolikog obima diskreditacija, i lične i profesionalne i svake druge prirode, imamo i nisku participacije kvalitetnog kadra generalno na političkoj sceni u Crnoj Gori.

CGO: Kada pričamo o toj vrsti diskreditacije žena, veliki problem je rastući govor mržnje koju je izrazito zastupljen u Crnoj Gori prema ovom dijelu populacije posljednjih godina. CGO je i za lokalne izbore u oktobru 2022. godine radio medijski monitoring izbora iz rodne perspektive. I tada su kandidatkinje sa liste PES-a bile izložene ovakvim sadržajima, pogotovo na društvenim mrežama, komentarima uvredljive sadržine, govoru mržnje itd. Kako to vidite?

MILOJKO SPAJIĆ: Tako je, bile su u velikoj mjeri targetirane.

CGO: Da li je to obeshrabljujuće, da li ih to čini demotivisanima za uključivanje na političku scenu?

MILOJKO SPAJIĆ: Apsolutno, jer žene imaju taj dodatni pritisak, uz svu diskreditaciju koja je na djelu, za svakog od nas, ko je na političkoj sceni, one se moraju dodatno "dokazivati". Potpuno nepravedno je prebačena ta vrsta tereta na njih. Mislim da je to nešto što je naslijeđeno u Crnoj Gori i nadam se da ćemo to promijeniti u nastupajućem periodu.

CGO: Istraživanje CGO-a, takođe, pokazuje da je u medijima samo 2% vremena i prostora tokom kampanje posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Šta partije i njihovi lideri treba da urade da bi se više pričalo o ovom i da bi ova pitanja bila dio kampanje i agende partija?

MILOJKO SPAJIĆ: Mislim da je definitivno uloga lidera da negdje potrenciraju rad na tim pitanjima, i da vode i svoju partiju i svoju državu usmjeravajući narativ, i da postavljaju stvari onakvima kakve one treba da budu i na fer način. Smatram da svi koji žele da budu lideri u javnom životu treba da imaju na umu jedan tako neiskorišćen ženski potencijal za našu državu, a on trenutno jeste u potpunosti neiskorišćen.

CGO: Kao što sam pomenula, nalazi monitoringa kažu da ova pitanja nisu svoje mjesto našla u aktuelnoj kampanji za parlamentarne izbore. Zašto je to tako?

MILOJKO SPAJIĆ: Opet se vraćam na taj senzacionalizam. Vrlo je teško progurati neke progresivne i konstruktivne teme u medije, bez ikakve želje da ih kritikujem. Ali, objektivno gledano, tu ima mnogo prostora što se tiče javnog diskursa. Koliko god mi potencirali te teme, one iz nekog razloga ostaju nevidiljive i vi morate da se "zakopate" u neke naše izjave da bi mogli do njih da dođete. Ja ih potenciram često, ali jednostavno mediji to ne prenose, jer pretpostavljam da to nije procijenjeno kao dovoljno interesantno za čitaoce ili gledaoce, nažalost. I mislim da je to greška. Mislim da mediji moraju da učestvuju mnogo više u tome, i da prepoznaju i društveni interes a ne samo želju za *clickbait* profitom, ili šta god im bila motivacija.

CGO: Na izbornoj listi za parlamentarne izbore, PES je imao 35% žena. Jeste li se u tom dijelu, prilikom kreiranja liste, suočili sa nekom vrstom izazova, ili su žene pokazale interesovanje i inicijativu da se njihovo ime tu nađe? Jesu li bile ohrabrene?

MILOJKO SPAJIĆ: Imali smo veliki problem u tom dijelu. Jednostavno, lokalni odbori (pošto smo mi nova partija) su imali pravo da predlože kandidate, iako im je skrenuta pažnja da imaju neki balans između žena i muškaraca. Možete da zamislite da je tu bilo 90% muškaraca i 10% žena, i onda smo stvarno morali, i ja lično i čitav tim, da ozbiljno potenciramo, insistiramo i da do kraja istrajemo u tome da žene moraju dobiti više svijetla i više šanse, prostora itd, što se na kraju i desilo.

Da li taj procenat može biti bolji? Definitivno može, i biće bolji u budućnosti.

CGO: Da li će biti više žena na pozicijama odlučivanja?

MILOJKO SPAJIĆ: Apsolutno.

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ, nosilac liste SDP – Za našu kuću

CGO: Da li Vaša politička partija prepoznaje značaj pitanja rodne ravnopravnosti, ženske političke participacije i osnaživanja žena? Ako da, kako se to manifestuje u partiji?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Socijaldemokratska partija cijeni značajnim pitanje rodne ravnopravnosti. Ovo je i jedina parlamentarna partija koja je na svom čelu imala ženu za predsjednicu i ženu kandidatkinju za predsjednicu države. Žene unutar SDP-a imaju poseban oblik organizovanja kroz Forum žena, koji ima razne edukativne programe za članice, a što značajno doprinosi njihovom osnaživanju.

Ipak, kako je naše društvo još uvijek duboko patrijarhalno ženama je mnogo teži put do pozicija moći nego muškarcima, jer pretežno izostaje potrebna podrška porodice i društva, a muškarci-partijske kolege uglavnom nijesu motivisani da daju doprinos ravnopravnom učešću žena u političkoj participaciji, jer su rijetko rodno osviještene. Mi smo i kao nosioci lokalne vlasti odlučili da finansiramo boravak djece u vrtićima, što je jedan od vidova logistike za lakše uključivanje žena u politički život.

CGO: Kako ocjenjujete nisku zastupljenost žena u političkom životu i na mjestima odlučivanja?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Svjedoci smo raznih pojava u našem društvu koje obeshrabruju žene da se bave politikom. Mizoginija i seksizam prisutni su i u Skupštini Crne Gore. Takve pojave obeshrabruju žene da se bave politikom. I nije dovoljno da se nosioci takvih aktivnosti javno verbalno osude, treba iznaći mehanizme da se ustanove i drugi vidovi odgovornosti za beskrupulozna ponašanja pojedinaca koji žele da omalovaže i obeshrabre čak i one žene koje se vrlo uspješno bave politikom i čiji rezultati mogu motivaciono djelovati na druge žene da se politički aktiviraju.

CGO: Da li su ova pitanja (opšta pitanja rodne ravnopravnosti i političke participacije žena, ali i njihova kulturna, socijalna, seksualna i reproduktivna prava, ekonomsko osnaživanje, borba protiv nasilja nad ženama isl) sada/ili su ikada bila na zvaničnoj agenda Vaše političke partije?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Ovim pitanjima se u kontinuitetu bavi Forum žena SDP-a. Trenutno je aktuelno pitanje "menstrualnog siromaštva" čija je glavna zagovornica prva žena poslanica na našoj listi.

CGO: Da li je partija ikada, a pogotovo za ove parlamentarne izbore, vodila kampanju o ovom pitanju, da li je bilo pokušaja unutar stranke da se ovo pitanje snažnije javno problematizuje i zagovara?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Na prethodnim parlamentarnim izborima vodili smo kampanju čiji je jedan od glavnih slogana bio "Jaka žena – jaka Crna Gora", tako da je rodna dimenzija bila vidljiva tokom čitave kampanje. Imali smo i bilborde s tom porukom, ali to niko nije iskomentarisao, čak ni iz nevladinog sektora.

Pitanje menstrualnog siromaštva je uvršteno u naš politički program, što svjedoči o tome da nijesmo zanemarili pitanja rodne ravnopravnosti. Ipak, ne možemo reći da dovoljno prostora posvećujemo rodnoj ravnopravnosti.

CGO: Ko u partiji pokreće ova pitanja – same žene ili njihove muške kolege?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Uvijek pitanja rodne ravnopravnosti pokreću žene. Muškarci vjeruju da one to dobro rade i inicijativnost je ostavljena ženama. Teme koje su opšteg karaktera imaju prioritet.

CGO: Zašto su ta pitanja opštijeg karaktera prioritet?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Već sam istakao da smo pokušali i sa takvim pristupom, i da to nije naišlo na odjek javnosti, pa tako nije moglo donijeti političke poene. Sada ekonomske teme imaju prioritet, odnosno javnost to najviše zanima, pa čak i populistička priča iz sfere ekonomije ima veći odjek nego problem nasilja nad ženama, nasilja u porodici, ili čak problem vršnjačkog nasilja, koji je u zadnje vrijeme prepoznat kao širi društveni problem.

CGO: Da li je Vaša partija svjesna prepreka sa kojima se suočavaju žene koje jesu ili žele da budu dio javnog života i da zauzimaju određene pozicije u politici i društvu?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Određenih aspekata smo svakako svjesni, jer smo se kao partija susretali s tim problemima. Za očigledne povrede ženskih ljudskih prava javno smo reagovali. Na poslednjim predsjedničkim izborima aktuelni predsjednik države našu kandidatkinju za predsjednicu je nazvao "političkom marginalkom", a sličnih primjera je bilo i ranije. Međutim, to je samo jedan vid prepreka.

Žene tradicionalno imaju više obaveza u porodici nego muškarci, a to se doživljava kao lični problem, ne kao društveni. Osim toga, žene su po statistici obrazovanije od muškaraca. U većem broju završavaju i master i doktorske studije, ali sve to nije dovoljno za ravnopravnu zastupljenost na mjestima odlučivanja.

CGO: Kakav je ambijent za političku participaciju žena u okviru vaše partije i da li se ženama u okviru vaše partije pruža dovoljno prostora da iskažu svoje stavove?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: SDP i statutarno omogućava pravo na različito mišljenje i za to niko ne može snositi posljedice. Ipak, muškarci su dominantniji u nametanju tema, a i u odbrani stavova jer razne tehnike dominacije su bliskije muškarcima nego ženama. Žene lakše odustaju zbog "mira u kući".

CGO: Šta ste, unutar partije, i sada kao nosilac liste, učinili da motivišete/inspirišete/podstaknete žene da se više angažuju i javno istupaju?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Prije svega, imam afirmativan stav prema političkom angažmanu žena u politici i mislim da je jako bitno da javne ličnosti konstantno u javnosti afirmišu takav stav kako bi se što više žena ohrabrilo. U mom timu je veliki broj žena i tako će biti ubuduće. Uvijek ću stati u zaštitu prava žena da se mogu slobodno baviti poslom kojim žele, a svojim javnim nastupima ću uvijek štiti žene bez obzira na političku orijentaciju, jer mislim da smo još uvijek, nažalost, u takvom društvenom stadijumu da moramo prvo iskristalisati stavove javnih funkcionera kako bi cijelo društvo postepeno napredovalo.

Prvo da počnemo od elementarnih stvari – svojih ličnih stavova, a da onda zajednički uređujemo i zakonodavni i cjelokupni društveni ambijent.

CGO: Da li Vaša stranka organizuje bilo kakve obuke, liderske treninge i seminare ili na drugi način edukuje svoje članstvo o rodnoj ravnopravnosti i vezanim pitanjima?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Obuka i edukativnih programa razne vrste ima dosta. Obuke se rade u organizaciji Foruma žena i međunarodnih aktera (Fondacija Friedrich Ebert, Westminsterška fondacija za demokratiju, IRI). Žene su spremne da rade na usavršavanju. Prema mojim informacijama rade i strateški plan za koji vjeruju da će unaprijediti njihovo pozicioniranje u partiji, ali je trenutno pauza zbog aktivnosti u prethodnoj i ovoj kampanji.

CGO: Kakvu snagu i uticaj ima Forum žena Vaše partije?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Forum ima bitnu ulogu u *gender* pitanjima. Žene su organizovane u lokalne forume i međusobno umrežene sa Forumom žena na centralnom nivou. Uspješno izgrađuju međusobno povjerenje i

podršku. Međutim, nijesu sve lokalne organizacije jednako snažne. Posebnu snagu prepoznajem u Foruma žena Cetinja, Podgorice i Plava. Njihov aktivizam je od velikog značaja za SDP.

CGO: Žene su u najvećem broju slučajeva, na svih 15 izbornih lista za predstojeće parlamentarne izbore, zastupljene gotovo u najmanjoj mogućoj mjeri koju zakon nalaže. Zašto je to tako?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Crnogorsko društvo je još uvijek duboko patrijarhalno, što znači da su muškarci glavni, ne samo u kući, već i na političkoj sceni. Dobro je što je zakon definisao nužnu zastupljenost žena, najmanje 30% kandidatkinja, odnosno najmanje jedna žena među svaka četiri kandidata, a da nije toga žene bi bile i slabije zastupljene na izbornim listama.

CGO: Zašto ni na Vašoj listi nije bilo više žena?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Iz istih razloga kao i na ostalim listama. Muškarci su jednostavno dominantniji i uporniji da se izbere za svoje pozicije. Nije nam rodna osviještenost jača strana, iako bi mi kao socijaldemokratska partija trebalo da budemo avangarda i po ovom pitanju, ali nije se to dogodilo ni na ovim izborima.

CGO: Koji su to, prema Vašem mišljenju, mehanizmi za veće uključivanje žena u politiku, i za jačanje ženskog liderstva u politici, a gdje vidite najveću prepreku?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Nažalost, ništa bez zakonskih rješenja koja će povećati kvote i obezbijediti bolji raspored žena na listama. Osim toga bilo bi dobro da se muškarci i žene zajedno edukuju o rodnom pitanjima, jer očigledno je da se muškarcima lako ne prepuštaju pozicije moći.

CGO: Zašto nemamo više liderki?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Žene uz ogromna zalaganja i odricanja postaju liderke, to pravilo za muškarce ne važi. Žena kao liderka je pod lupom javnosti, počev od pojave, pa preko narativa i sve do njenih učinaka na poziciji koju pokriva. Društvo je nametnulo mnogo veći standard za ženu liderku, nego za muškarca lidera. Uz to, prateće pojave kao mizoginija i seksizam dodatno demotivisu žene da se izbere za liderstvo. Niko neće iskomentarisati način oblačenja jednog muškarca iako je, primjera radi, u određenom momentu bio neodgovarajući, dok žena uvijek mora biti na visini zadatka, kako bi izbjegla određene neprijatnosti. Ženi se mnogo teže oprašta loš javni diskurs, nego muškarcu. Jednostavno živimo u društvenom kontekstu gdje je mnogo teže biti liderka, nego lider.

CGO: Da li mislite da među samim glasačima postoji i tzv. glasački seksizam, odnosno fenomen u kojem će birači prije glasati muškarce nego žene, i ako da, zašto je to tako?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Svi smo mi glasači ili glasačice i nema bitnije razlike između onoga što je javna scena i onoga što ćemo uraditi kada odlučujemo koga glasati, osim što je anahronost po pitanju izbora koga glasati intenzivnija kod većine biračkog tijela, jer je tradicionalno još uvijek ispred savremenog i modernog poimanja žene i njene uloge u društvu i politici.

CGO: Kako se mijenja ta svijest među biračima?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Mediji su jedan od ključnih mehanizama. Ženama je potrebna podrška medija. Uredivačka politika, makar na javnom servisu, mora da se pozabavi pitanjem veće prisutnosti žena u medijima i da definiše standarde koji će dati doprinos rodnoj ravnopravnosti. Dešava se da pojedini mediji objavom određenih sadržaja podstiču mizoginiju i seksizam. Tu država mora intervenirati kroz zakonska rješenja. Obrazovni sadržaji u formalnom sistemu treba da budu orjentisani na osvješćivanje rodne problematike još od predškolskog uzrasta, pa nadalje, kroz sve ostale obrazovne cikluse.

CGO: Istraživanja pokazuju da se ženama više vjeruje kada su u pitanju oblasti poput obrazovanja, zdravstva, vaspitanja, socijalnih politika, a muškarcima u oblastima poput nacionalne bezbjednosti, borbe protiv kriminala, odbrane i sl. Da li mislite da to treba mijenjati i postavljati stručne i kvalifikovane žene na ove pozicije, a kako bismo rušili takve stereotipe?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Istraživanja samo potvrđuju stereotipe. Ne podržavam takav pristup jer bismo na taj način produbili stereotipe, a treba da ih iskorijenimo. Ne mislim da rodna dimenzija više profiliše nekoga za obavljanje određenog posla samim tim što je on muškarac ili žena. To su programi duboko ukorijenjeni u našim glavama koje treba brisati, ali ne može se to uraditi pritiskom na dugme. To su procesi koji će trajati i koji će zavisiti od ukupne demokratizacije društva i koji će oscilirati.

CGO: Kako muškarci unutar partija mogu doprinijeti i koje akcije treba da preduzmu da bi povećali nivo političke participacije žena?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Ne ide rodna ravnopravnost uvijek jednako naprijed, ima i zastoja i svijetlih trenutaka, i to našoj partiji nije strano. Ali, nužna je kontinuirana borba za bolje pozicioniranje žena u partiji. Pojedine afirmativne akcije u korist žena mogle bi dati željeni rezultat. Primjera radi, rukovođenje lokalnim odborima, zastupljenost u organima partije na centralnom nivou (Predsjedništvo i Glavni odbor) moglo bi faktički riješiti problem boljeg pozicioniranja žena na mjestima odlučivanja u partiji. Nakon parlamentarnih izbora imaćemo Kongres i to bi, nadam se, moglo ići u tom pravcu.

CGO: Da li ste do sada unutar Vaše partije imali neke razvijene strategije kojima bi se muškarci adresirali da smanjuju taj rodni disparitet i pospješu žensku participaciju?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Nažalost, nijesmo se bavili ovom problematikom. Prema mojim saznanjima, žene rade na strategiji koja će ih bolje pozicionirati u partiji.

CGO: Posljednjih nekoliko godina, posebno su izraženi govor mržnje, mizogini, seksistički komentari i negativne kampanje usmjerene ka ženama u političkom i javnom životu. Iako naše istraživanje pokazuje da je u prvim danima kampanje za parlamentarne izbore u tom dijelu ostvaren određen pomak, pojedini mediji su i dalje vodili prljave kampanje protiv nekoliko žena iz različitih partija. Međutim, gotovo da su samo žene stale u odbranu svojih koleginica. Zašto je to tako i zar muškarci u tome ne vide problem?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Javna verbalna osuda govora mržnje, mizoginih komentara i negativne kampanje nijesu dovoljni da se takve pojave spriječe ili svedu na najmanju moguću mjeru. Takva ponašanja pojedinaca i medija koji to plasiraju treba da budu sankcionisana od strane države. Dobro je što žene takva ponašanja javno osuđuju i komentarišu kao neprihvatljiva, ali nije dobro što to ne rade i muškarci. Ja nijesam pristalica maksime da je u politici sve dozvoljeno, i to zaista duboko osuđujem iako se tim povodom nijesam oglasio.

CGO: Istraživanje CGO-a, takođe, pokazuje da je u medijima samo 2% vremena i prostora u tekućoj kampanji posvećeno pitanjima rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena? Zašto mislite da je to tako?

NIKOLA ĐURAŠKOVIĆ: Partije cijene koje su teme bitne za dalji progres društva i šta one kroz kampanju mogu ponuditi potencijalnim biračima, saglasno raspoloživim ljudskim resursima i resursima društva. Mi smo na takav način pristupili i ovoj kampanji. Problemi u obrazovanju, zdravstvu, poljoprivredi i drugim ekonomskim pitanjima imaju prioritet u ovoj kampanji, jer za njih imamo najbolja rješenja. Sva ova pitanja, posebno obrazovanje i zdravstvo uključuju i rodnu dimenziju, ali ona nije izdvojena kao prioritet.

Preporuke za medijsko izvještavanje o ženama u izbornim procesima

1. Ravnopravan tretman podrazumijeva da se žene kandidatkinje tretiraju na isti način u medijima kao i muški kandidati. Mediji moraju izbjegavati bilo kakvu diskriminaciju, seksističke komentare ili stereotipe koji bi mogli narušiti integritet i dostojanstvo žena u politici;
2. Mediji bi, u svom izvještavanju tokom izborne kampanje, morali predstaviti izborni program i političke ciljeve svih kandidata/kinja podjednako, bez obzira na pol. Između ostalog, to uključuje usmjerenost na političku platformu izbornih listi i kandidatkinja koje to predstavljaju umjesto na izgled žene u politici ili njen bračni status, i slično;
3. Mediji bi morali da vode računa da u intervjuima, debatama, izjavama i komentarima osiguraju približno podjednako učešće žena i muškaraca, a što bi moglo djelovati stimulatивно na žene u politici da u javnim raspravama iznose svoja politička stajališta;
4. Izvještavanje o temama rodne nejednakosti, izazovima, predrasudama, negativnim primjerima i lošoj praksi sa kojom se žene u politici suočavaju može podići svijest javnosti i bolje pozicionirati važnost učešću žena u političkom životu Crne Gore;
5. Senzacionalističko izvještavanje o ženama u politici koje bi podstaklo stereotipe i negativne percepcije žena mora biti eliminisano i javno isticano kao negativan primjer medijskog izvještavanja, a mediji bi morali da se fokusiraju na informisanje o političkim pitanjima od javnog značaja o kojima žene govore;
6. Nevladine organizacije i mediji treba da jačaju kapacitete novinara/ki (radionice, seminari, i slično), te unaprijeđuju razumijevanje o pitanjima rodne ravnopravnosti kako bi doprinijeli senzibilnijem izvještavanju o ženama u politici;
7. Mediji moraju imati dozu samokritičkog osvrtu kroz redovne procjene svog izvještavanja o ženama u politici, čime bi se i sami više pridržavali načela rodne ravnopravnosti, a u tom dijelu dosta mogu pomoći mehanizmi interne medijske samoregulacije;
8. Svi akteri/ke trebalo bi da prepoznaju i u svojim javnim istupanjima češće ističu značaj pune uključenosti i ravnopravnosti žena i muškaraca u demokratizaciji društva, a unutar partija bi se moralo više raditi na rodnom osvješćivanju, počev od važnosti nestereotipiziranog prikazivanja ženskih figura u javnom prostoru do prepreka koje stoje na putu ravnopravnog uključivanja žena u političko odlučivanje;

9. Same akterke izborne kampanje, prvenstveno kandidatkinje i nositeljke, treba da bolje koriste medijski i javni prostor kojim raspolažu za plasiranje sopstvenih političkih ili generalno poruka koje mogu jačati svijest građana/ki kada je u pitanju rodna ravnopravnost, a posebno politička participacija žena. Tu, takođe, postoji prostor za edukaciju članova/ca političkih partija o značaju upotrebe rodno senzitivnog jezika u medijskim istupima, kao i o načinima djelotvornijeg korišćenja tih javnih nastupa;
10. Nevladine organizacije treba da prate medijsko izvještavanje i aktivnosti na društvenim mrežama, kako bi doprinijeli edukaciji i profesionalizaciji novinara, ali i nekom vidu ograničavanja mizoginih istupa na društvenim mrežama kroz uspostavljanje komunikacije sa moderatorima tih mreža (Facebook, Twitter, itd).

